

Ühtekuuluvuspoliitika fondide rakenduskava perioodiks 2021-2027

CCI: 2021EE16FFPR001

VAHEÜLEVAADE

Euroopa Parlamendi ja nõukogu määruse (EL) 2021/1060 art 18
alusel



Kaasrahastanud
Euroopa Liit



Eesti
tuleviku heaks

EESTI

Märts 2025

Sisukord

SISSEJUHATUS.....	3
1. 2024. aastal vastu võetud asjaomastes riigipõhistes soovitusetes kindlaks tehtud uued väljakutsed (ÜSM art 18 lg 1 p a).....	5
ÜKP fondide rakendamise kiirendamine	7
Pikaajaline hooldus ja tervishoid	11
Teadus- ja arendustegevus ning ettevõtlus	17
Oskused ja tööturg	24
Energeetika	30
Tasakaalustatum regionaalne areng ÜKP fondide toel	37
2. Lõimitud riikliku energia- ja kliimakava rakendamisel tehtud edusammud (ÜSM art 18 lg 1 p b)	40
Kliimaalase panuse sihtväärtuse saavutamisel tehtud edusammud (ÜSM art 6 lg 4)	43
3. Euroopa sotsiaalõiguste samba põhimõtete rakendamisel tehtud edusammud (ÜSM art 18 lg 1 p c)	47
4. Liikmesriigi või piirkonna sotsiaal-majanduslik olukord, pöörates erilist tähelepanu territoriaalsetele vajadustele, võttes arvesse mis tahes olulist negatiivset rahanduslikku, majanduslikku või sotsiaalset arengut (ÜSM art 18 lg 1 p d).....	57
5. Hiljutiste hindamiste peamised tulemused (ÜSM art 18 lg 1 p e)	63
6. Vahe-eesmärkide saavutamisel tehtud edusammud, võttes arvesse programmi rakendamisel tekkinud olulisi probleeme (ÜSM art 18 lg 1 p f)	65
KOKKUVÕTE JA ETTEPANEKUD	87
Lisa 1. Rakenduskava EL toetuse eelarve kasutamise ülevaade poliitikaeesmärkide ja erieesmärkide lõikes 31.12.2024 seisuga.....	92

SISSEJUHATUS

Eesti „Ühtekuuluvuspoliitika fondide rakenduskava perioodiks 2021-2027“ (edaspidi *rakenduskava*) kiitis Euroopa Komisjon (edaspidi ka *EK*) heaks liikmesriikide võrdluses ühena esimestest 4. oktoobril 2022. a. Sellele eelnevalt 18. juulil 2022. a kinnitas Euroopa Komisjon „Eesti Partnerluslepe Ühtekuuluvuspoliitika fondide ning Euroopa Merendus-, Kalandus- ja Vesiviljelusfondi rakendamiseks perioodil 2021–2027“, milles lepiti kokku fondide tulemusliku ja tõhusa kasutamise kord. Enne nimetatud strateegiliste alusdokumentide kinnitamist oli Vabariigi Valitsuse nõusolekul lubatud rakendamisega alustada nendes meetmetes, mille käivitamine oli kõige ajakriitilisem ning milles läbirääkimistel Euroopa Komisjoniga oli põhimõtteline kokkulepe saavutatud. Üldjuhul alustati rakendamisega siiski tavapärasest korras pärast rakenduskava heakskiitmist. Vaheülevaate esitamise hetkeks on rakenduskava kahel korral muudetud, viimane muudatus sai Euroopa Komisjonilt heakskiidu 26. septembril 2024. a.¹

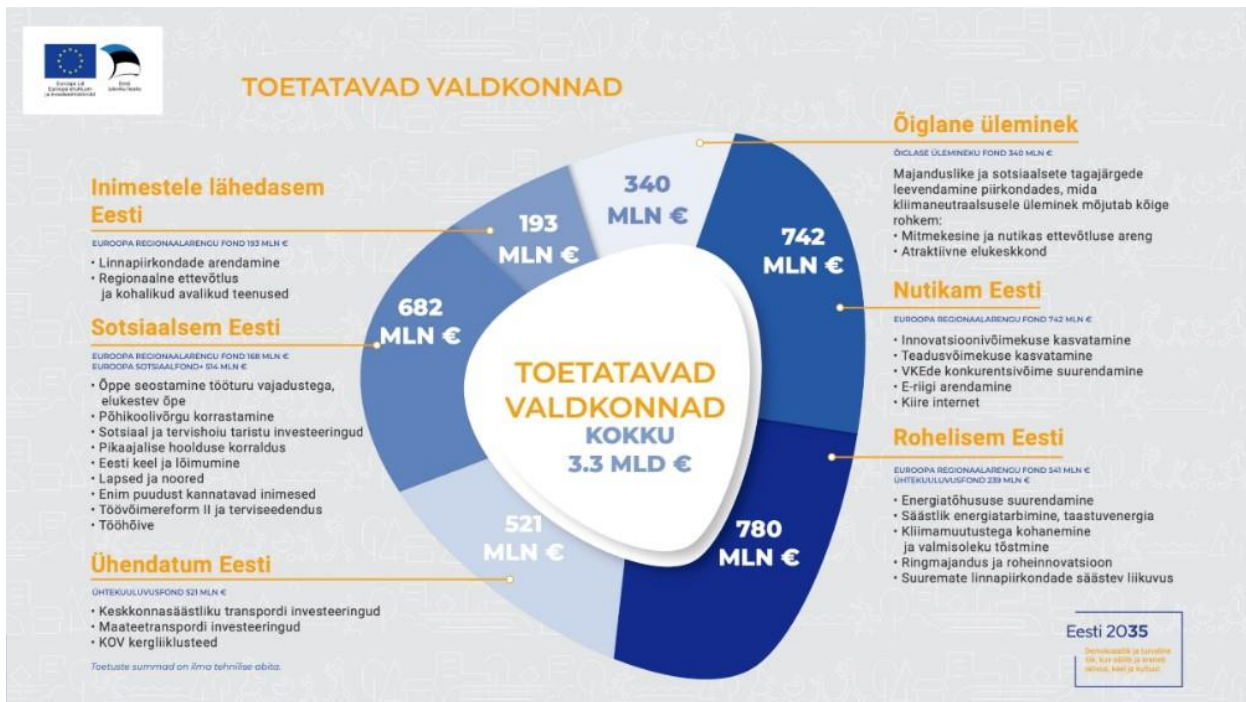
2021-2027 rahastusperioodil on Eestil kasutada kokku 3,37 mld eurot ühtekuuluvuspoliitika fondide vahendeid, mida saab rakendada kuni 2029. a lõpuni. Rakenduskava hõlmab Euroopa Regionaalarengu Fondi (ERF), Euroopa Sotsiaalfond+ (ESF+), Ühtekuuluvusfondi (ÜF) ja Õiglase Ülemineku Fondi (ÕÜF) toetusi. Koos riigipoolse panusega suunatakse rakenduskava alusel üheksa aasta jooksul Eesti arengu toetamiseks kokku 5,1 mld eurot. Võtmetemadeks on energiatõhusus, taastuvenergia kasutuselevõtt ning liikumine keskkonnahoidlikuma ja ressursitõhusama majanduse suunas, kuhu suunatakse poliitikaeesmärgi „Rohelisem Eesti“ kaudu 780 mln eurot toetusi. Teine oluline fookus on Eesti ettevõtete teadus-, arendus- ja innovatsioonivõimekuse kasvatamine ja digitehnoloogiate kasutuselevõtt ning selleks investeeritakse poliitikaeesmärgi „Nutikam Eesti“ raames 740 mln eurot. Lisaks panustab rakenduskava poliitikaeesmärkide „Ühendatum Eesti“, „Sotsiaalsem Eesti“, „Inimestele lähedasem Eesti“ saavutamisse ning õiglase ülemineku toetamisse Ida-Virumaal. Täpsem ülevaade toetavatest valdkondadest on esitatud joonisel 1.

Rakendamise senise edenemise, tänaste väljakutsete ja rakenduskava jätkuva asjakohasuse analüüsimiseks on Euroopa Parlamendi ja nõukogu määrusest (EL) 2021/1060, millega kehtestatakse ühissätted Euroopa Regionaalarengu Fondi, Euroopa Sotsiaalfond+, Ühtekuuluvusfondi, Õiglase Ülemineku Fondi ja Euroopa Merendus-, Kalandus- ja Vesiviljelusfondi kohta ning nende ja Varjupaiga-, Rände- ja Integratsioonifondi, Sisejulgeolekufondi ning Piirihalduse ja Viisapoliitika Rahastu suhtes kohaldatavad finantsreeglid² (edaspidi *ühissätete määrus* või *ÜSM*) tulenevalt liikmesriikidel kohustus viia läbi vaheülevaatus³ ning esitada selle tulemused vajadusel koos ettepanekutega rakenduskava muutmiseks ja kohandatava summa kasutamiseks Euroopa Komisjonile hiljemalt 31. märtsiks 2025.

¹ Perioodi 2021-2027 partnerluslepe, rakenduskava ning selle muudatused on avaldatud korraldusasutuse Riigi Tugiteenuste Keskuse veebilehel <https://rtk.ee/toetuste-ulevaated-ja-oigusaktid/euroopa-liidu-valisvahendid/rakendusperiood-2021-2027#rakenduskava-2021-2027>

² Vt <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/ET/TXT/PDF/?uri=OJ:L:2021:231:FULL&from=EN>

³ Dokumendis kasutatakse läbivalt *mid-term review* puhul eestikeelset vastet vaheülevaatus või vaheülevaade. Kuna tegemist ei ole hindamisega selle klassikalises tähenduses, siis ühissätete määruse tõlge „vahehindamine“ oleks eksitav.



Joonis 1. Perioodi 2021-2027 Ühtekuuluvuspoliitika fondidest toetatavad poliitikaeesmärgid ja valdkonnad.

Kohandatav summa moodustab rakenduskava 2026. ja 2027. aasta EL toetuse eelarvest 50% ehk Eesti puhul kokku 475,6 mln eurot⁴. See on rakenduskava koostamisel poliitikaeesmärkide ja prioriteetide lõikes juba tinglikult ära planeeritud (sh arvestatud ka näitajate sihttasemete seadmisel), kuid vahendeid on võimalik kasutada alles pärast seda, kui EK on vaheülevaate järel võtnud vastu otsuse kohandatava summa lõpliku jaotuse kohta (ÜSM art 18 lg 5 ja art 86). Liikmesriikidel on võimalus vaheülevaate tulemusel esitada ettepanekuid rakenduskava muutmiseks ja kohandatava summa ümberplaneerimiseks, kuid see ei ole kohustuslik. EL toetuse kogusumma otsuse tulemusel ei muutu. Seega juhul, kui on vajadus muuta olemasolevaid sekkumisi või lisada uusi, saab seda teha ainult rakenduskava EL toetuse eelarve piires ümbertõsteid tehes, arvestades samal ajal ühissätete määrusest tulenevaid temaatilise kontsentratsiooni nõudeid.

Eesti alustas vaheülevaate koostamist 2024. a oktoobris. Selle käigus analüüsisid kõik rakendusosakondade ülesandeid täitvad ministriumid põhjalikult enda valdkonna seniseid arenguid ja vajadusi. Laekunud sisendi ning muude asjakohaste aruannete ja andmete alusel koostas Rahandusministeerium käesoleva analüüsi.

Vaheülevaate fookuses on eelkõige 2024. aasta riigipõhistes soovitusel määratletud väljakutsed, kuid analüüs katab tervikuna ühissätete määruse art 18 lõikes 1 sätestatud elemente. Lisaks riigipõhistele soovitudele hõlmab analüüs seega ajakohastamisel oleva lõimitud riikliku energia- ja kliimakava ning Euroopa sotsiaaldiguste samba põhimõtete rakendamisel tehtud edusamme, sotsiaalmajanduslikku olukorda ja selle mõjusid rakendamisele, seniste hindamiste peamisi tulemusi ning rakenduskavas seatud 2024 vahe-eesmärkide saavutamise ülevaadet. Samuti on vaheülevaates esitatud analüüs kliimaneutraalsuse sihtväärtuste täitmisest (ÜSM art 6 lg 4). Täiendavalt on antud ülevaade rakenduskava finantsprogressist. Kõik vaheülevaates esitatud kvantitatiivsed analüüsid on koostatud 31.12.2024 seisuga andmetele tuginedes.

⁴ Vt rakenduskava tabelid 166 ja 167.

Vaheülevaate tulem ehk peamised järeldused koos vaheülevaate käigus selgunud vajalikest muudatustest rakenduskavas ning kohandatava summa edasise kasutamise ettepanek on esitatud kokkuvõttes.

1. 2024. AASTAL VASTU VÕETUD ASJAOMASTES RIIGIPÕHISTES SOOVITUSTES KINDLAKS TEHTUD UUED VÄLJAKUTSED (ÜSM art 18 lg 1 p a)

Töö perioodi 2021-2027 rakenduskava koostamise ja toetuste planeerimisega algas 2018. aastal koos riigi pikaajalise strateegia „Eesti 2035“ ettevalmistamisega, et ühendada ühtekuuluvuspoliitika fondide eesmärgid üleriigiliste ja piirkondlike strateegiliste algatustega. Strateegia koostamisse kaasati laialdaselt koostööpartnereid ja sidusrühmi. Kokku osales "Eesti 2035" loomises pea 20 000 Eesti inimest. „Eesti 2035“⁵ seab riigi strateegilised sihid ja määrab kindlaks nende saavutamiseks vajalikud muutused suunates meie riigi pikaajalisi otsuseid. Perioodi 2021–2027 Euroopa Liidu (edaspidi ka *EL*) toetuste kavandamisel tehti valikud, millistele neist strateegilistes sihtidest EL toetustega täiendav tuge antakse.

2019. aastal Rahandusministeeriumi ja valitsemisalade vahel toimunud läbirääkimiste tulemusel valmisid ettepanekud ühtekuuluvuspoliitika fondide vahendite jaotuseks. Lisaks üleriigilisele strateegiale „Eesti 2035“ ning teistele strateegilistele arengudokumentidele oli sekkumiste valikul oluliseks aluseks Euroopa poolaasta protsessis 2019. aastal Euroopa Liidu Nõukogu poolt antud soovitusel Eesti majandus-, sotsiaal-, tööhõive-, struktuuri- ja eelarvepoliitika kohta ehk nn riigipõhised soovitusel ja riigiaruande lisa D „Ühtekuuluvuspoliitika raames aastatel 2021–2027 saadava rahastuse investeerimissuunised“⁶. Kuna rakenduskava lõplik kokkupanek ja esitamine viibis 2020. a alguses kogu maailma tabanud Covid-kriisi tõttu, võeti rakenduskava koostamisel tegelikkuses arvesse juba ka hilisemaid ehk 2020. a riigiaruandes nimetatud väljakutseid.

2024. a riigipõhised soovitusel Eestile⁷ on järgmised:

1. Esitada õigeaegselt keskpika perioodi eelarve- ja struktuurikava. Piirata kooskõlas reformitud stabiilsuse ja kasvu pakti nõuetega netokulude kasvu 2025. aastal määrani, mis on kooskõlas muu hulgas valitsemissektori eelarve puudujäägi vähendamise allapoole aluslepingus sätestatud kontrollväärtust 3% SKPst ja valitsemissektori võla hoidmisega mõistlikul tasemel keskpikas perspektiivis. Laiendada maksubaasi ning **parandada tervishoiu ja pikaajalise hoolduse kättesaadavust ja rahastamist**.
2. Jätkata taaste- ja vastupidavuskava, sealhulgas REPowerEU peatüki kiiret ja tulemuslikku rakendamist, tagades reformide ja investeringute lõpuleviimise 2026. aasta augustiks. **Kiirendada ühtekuuluvuspoliitika programmi rakendamist**. Jätkata vahehindamise raames keskendumist kokkulepitud prioriteetidele, võttes **meetmeid pikaajalise hoolduse sektori vajaduste paremaks rahuldamiseks**, kaaludes samal ajal võimalusi, mida pakub **Euroopa strateegiliste tehnoloogiate platvormi algatus konkurentsivõime parandamiseks**.
3. **Tugevdada sotsiaalkaitset**, muu hulgas käsitledes **eakate vaesuse** küsimust ja laiendades **töötushüvitiste katvust**, eelkõige nii, et ka lühiajalist tööd tegevad ja ebatüüpilises töösuhtes olevad inimesed oleksid hõlmatud.

⁵ Vt <https://valitsus.ee/strateegia-eesti-2035-arengukavad-ja-planeering/strateegia>

⁶ Vt https://commission.europa.eu/publications/2019-european-semester-country-reports_en

⁷ Vt <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-11698-2024-INIT/et/pdf>

4. **Vähendada põlevkivi osakaalu** energiaallikate jaotuses ja **suurendada ressursitootlikkust** bioressursipõhise innovatsiooni kaudu. **Parandada tööjõu tootlikkust ja oskuste pakkumist** täiendus- ja ümberõppe ning talentide parema ligimeelitamise ja hoidmise kaudu.

Erandlikult on 2024. a riigipõhistes soovitusetes (p 23) käsitletud ühtlasi ühtekuuluvuspoliitika fondide vaheülevaatust ja sellega seotud EL soovitusi. Välja on toodud, et esmatähtis on kiirendada ühtekuuluvuspoliitika programmi rakendamist ning kinnitatud kokku lepitud prioriteetide jätkuvat asjakohasust. Eesti on teinud edusamme ühtekuuluvuspoliitika ja Euroopa sotsiaalõiguste samba rakendamisel, kuid jätkuvalt on probleeme ning erinevused pealinn ja ülejäänud riigi vahel püsivad. Äärmiselt oluline on suurendada ettevõtete konkurentsivõimet, eriti väljaspool pealinnapiirkonda, ja edendada nende innovatsioonisuutlikkust. Esmatähtis on parandada era- ja üldkasutatavate hoonete ning ettevõtete energiatõhusust. Samuti on jätkuvalt oluline tagada aktiivsete ja ennetavate tööturumeetmete kaudu juurdepääs tööhõivele ning edendada tervislikku töökeskkonda. Prioriteediks tuleb seada ka hariduse ja koolituse kvaliteedi, tulemuslikkuse ja tööturu vajadustele vastavuse parandamine, elukestva õppe, eelkõige paindliku täiendus- ja ümberõppe ning aktiivse kaasamise edendamine ning pikaajalise hoolduse teenuste kättesaadavuse, tulemuslikkuse ja vastupidavuse parandamine. Ühtekuuluvuspoliitika programmide vaheülevaatuse raames väärivad täiendavat tähelepanu pikaajalise hoolduse kättesaadavuse ja kvaliteediga seotud vajadused, kusjuures esikohale tuleb seada iseseisva elu edendamine. Eesti võiks paremini kasutada ka Euroopa strateegiliste tehnoloogiate platvormi (STEP) algatust, eelkõige investeerides nullnetotehnoloogia tootmisse ja toetades tööstuse ümberkujundamist, näiteks süvatehnoloogia innovatsiooni, keskkonnahoidliku ja digitehnoloogia ning biomeditsiini valdkonnas. Eesti võiks suurendada ka haruldaste muldmetallide töötlemise võimsust ning edendada seda toetavat teadus- ja arendustegevust.

Oluline on märkida, et suur osa valdkondadest, milles on riigipõhiste soovituste kohaselt Eestil enim väljakutseid, on läbi viimaste aastate püsinud suuresti samad ning nendega juba tegeletakse, sh ühtekuuluvuspoliitika (edaspidi *ÜKP*) fondide toel. Samas tuleb arvestada, et tulenevalt antud väljakutsete ja valdkondade kompleksisusest ning mõju avaldavate sotsiaal-majanduslike tegurite paljususest, on progressi ja pikaajaliste muutuste esilekutsumine väga ressursimahukas ja aeganõudev.

Alljärgnevalt on riigiaruandes enim tähelepanu saanud valdkondade lõikes analüüsitud, milliseid tegevusi 2024. a riigipõhiste soovituste täitmiseks Eestis juba tehakse või millised tegevused on planeeritud ning kuidas panustab nende täitmisesse hetkel kehtiv ÜKP fondide rakenduskava⁸. Vajadusel esitatakse ettepanekud rakenduskava muutmiseks arvestades ühissätete määrusest tulenevaid temaatilise kontsentratsiooni nõudeid. Analüüsimisel on arvesse võetud 2024. a riigiaruandes ja selle asjakohastes lisades kirjeldatud väljakutseid laiemalt.

⁸ Riigipõhise soovituse nr 1 puhul on analüüsitud tervishoiu ja pikaajalise hoolduse kättesaadavuse ja rahastamisega seotud väljakutseid. Laiemalt konkreetset fiskaalpoliitilist soovitust ei ole ÜKP kontekstis asjakohane analüüsida ja seda vaheülevaade ei kata. Huvi korral soovitame tutvuda 2025-2028 „Eelarve ja struktuurikavaga 2025-2028“, mis on leitav <https://www.fin.ee/riigi-rahandus-ja-maksud/fiskaalpoliitika-ja-majandus/el-fiskaalpoliitika>.

ÜKP fondide rakendamise kiirendamine

2024. a riigipõhiste soovituste kohaselt on Eesti ühtekuuluvuspoliitika **rakenduskavas kokku lepitud prioriteetid jätkuvalt asjakohased**, kuid esmatähtis on **kiirendada programmi rakendamist**.

Euroopa Komisjon kiitis Eesti rakenduskava heaks 4. oktoobril 2022. aastal. Kuigi osades meetmetes andis valitsus 14. aprillil 2022. a loa alustada rakendamist juba varem ehk 2022. a II kvartalis, jäi suurema osa meetmete käivitamine siiski rakenduskava kinnitamise järgsesse aega. Seega vaheülevaate esitamise hetkeks on rakendamise aega olnud vaid veidi üle kahe aasta. Perioodi 2021-2027 struktuurifondide kavandamise ja rakendamise algusaastaid on mõjutanud erinevad globaalsed kriisid (nt COVID-kriis, Ukraina sõda, maailma majanduse kasvu jahenemine jne), mistõttu on eelnevate struktuuritoetuste rakendusperioodidega võrreldes olnud start veelgi hilisem. Oleme siiski teinud märkimisväärseid pingutusi struktuuritoetuste kiireks kasutuselevõtuks – Eesti rakenduskava kiitis EK heaks ühena esimestest ning liikmesriikide võrdluses oleme senise rakendamise tempo poolest kiireimate hulgas. Projektide rahastamise ehk kohustuste võtmise poolest olime 31.10.2024 seisuga Luksemburgi ja Hollandi järel kolmandal kohal ning toetuse saajatele tehtud väljamaksetes neljandal. Eestist eespool on vaid Holland, Tšehhi ja Rootsi⁹.

31.12.2024 seisuga on perioodi 2021-2027 ühtekuuluvuspoliitika fondide 3,37 mld suurusest EL toetuse eelarvest kasutusvalmis 91%¹⁰ (3,06 mld eurot), **kohustustega kaetud 68%** (2,28 mld eurot) ja **toetuse saajatele välja makstud 11%** (354 mln eurot).

Toetuste kiire kasutuselevõtt on olnud siseriiklikult ja poliitiliselt teravdatud tähelepanu all juba alates rakenduskava heakskiitmisest. Rahandusministeerium annab kvartaalselt pikemaid ülevaateid rakendamise edenemisest valitsuskabinetis, kes on ühtlasi seadnud rakendusasutuste põhiselt eesmärgid nii kohustuste võtmise kui väljamaksete tempole. Ootus on, et **2025. a I kvartali lõpuks saaks kohustustega kaetud keskmiselt 68% ning toetuse saajatele välja makstud 15% rakenduskava EL toetuse eelarvest**. Eesmärkide seadmisel tugineti ministeeriumide ja Riigikantselei esitatud prognoosidele, mis võimaldavad mh mahajäämust kiirelt märgata, operatiivselt sekkuda ning vajadusel ka eelarveid tegevuste ja ministeeriumide vahel ümber planeerida. Lisaks kvartaalselt toimuvatele välistoetuste kasutamise ülevaadetele valitsuskabineti nõupidamistel, edastatakse alates 2025. a algusest valitsusele igakuiseid kirjalikke ülevaateid toetuste kasutamisest.

Regulaarne seire ja tulemusaruandlus on saanud üheks osaks ka rakendusasutuste ja -üksuste tööprotsessides, seda mh ministeeriumide juhtkonna tasandil. Korraldusasutus Riigi Tugiteenuste Keskus on omalt poolt selle toetamiseks teinud nii avalikul veebilehel¹¹ kui ka struktuurifondide administratsioonile kasutamiseks mõeldud Ekstranetis mugavalt kättesaadavaks vajalikud juhtimislauad, mis võimaldavad jälgida toetuste kasutamise edenemist reaalselt.

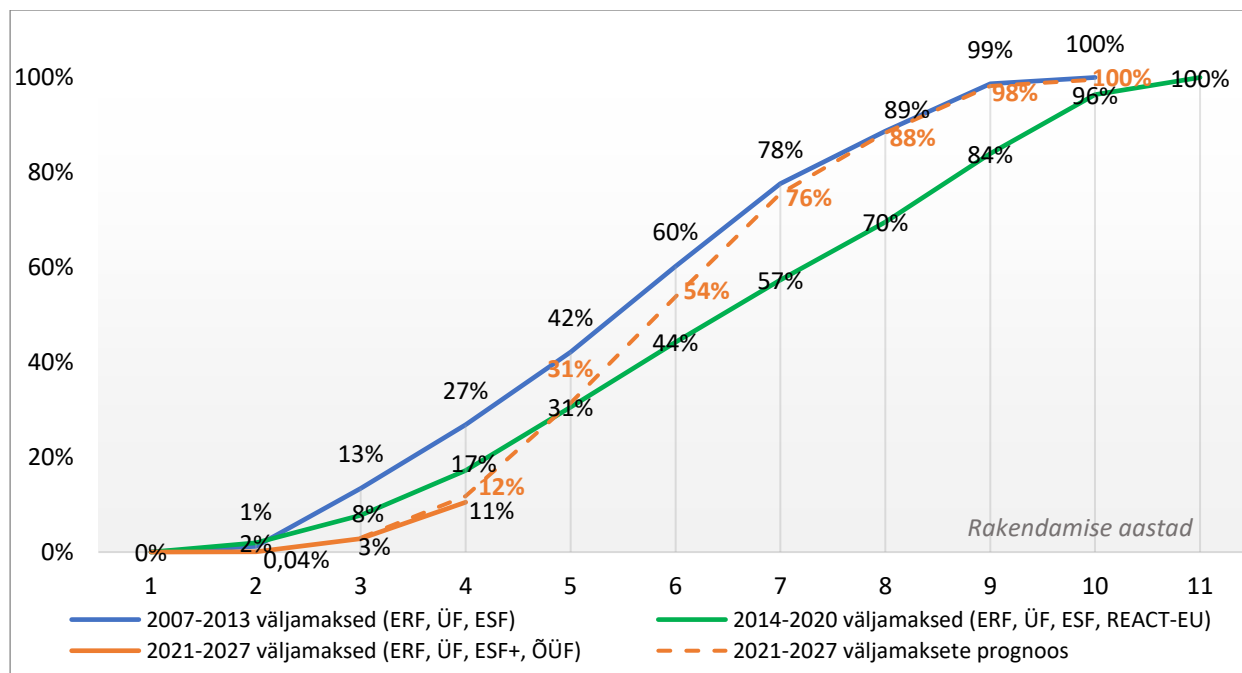
Seniste selgete sihtide seadmine valitsuse tasandil on olnud mõjus ning kohustuste võtmise tempo on tänu sellele üles saadud. 2024. a lõpuks sai juba saavutatud valitsuse seatud 2025. a I kv kohustuste võtmise eesmärk ning ühtlasi edestati 9% võrra eelmisel rakendusperioodil samaks ajaks võetud kohustuste osakaalu (68% vs 59%).

⁹ Vt https://cohesiondata.ec.europa.eu/cohesion_overview/21-27

¹⁰ S.o osakaal EL toetusest, mille kasutamiseks on kehtestatud toetuse andmise tingimuste õigusaktid, mis on eelduseks toetusmeetmete rakendamisega alustamiseks.

¹¹ Vt <https://rtk.ee/toetuste-ulevaated-ja-oigusaktid/ulevaade-toetatud-projektidest/toetuste-statistika>.

Arvestades perioodi hilist starti, tuleb aga jätkuvalt kiirust lisada ning keskenduda lisaks kohustuste võtmisele ka väljamaksete kiirendamisele. Rakendusasutused esitasid 2024. a augustis Rahandusministeeriumile nii kohustuste võtmise kui toetuse saajatele tehtavate väljamaksete prognoosid, mille kohaselt peaksime 2025. aasta lõpuks jõudma järgi 2014-2020 struktuurifondide perioodi maksete graafikule (vt joonis 2). Kuna 2024.a prognoose ei õnnestunud täita (puudu jäi ca 1% ehk 42,6 mln eurot), tuleb selle võrra enam pingutada 2025. aastal. Eesmärk on püsida prognoositud tempos, et perioodi lõpuks soovitud tulemused saavutada ja kogu toetus välja maksta.



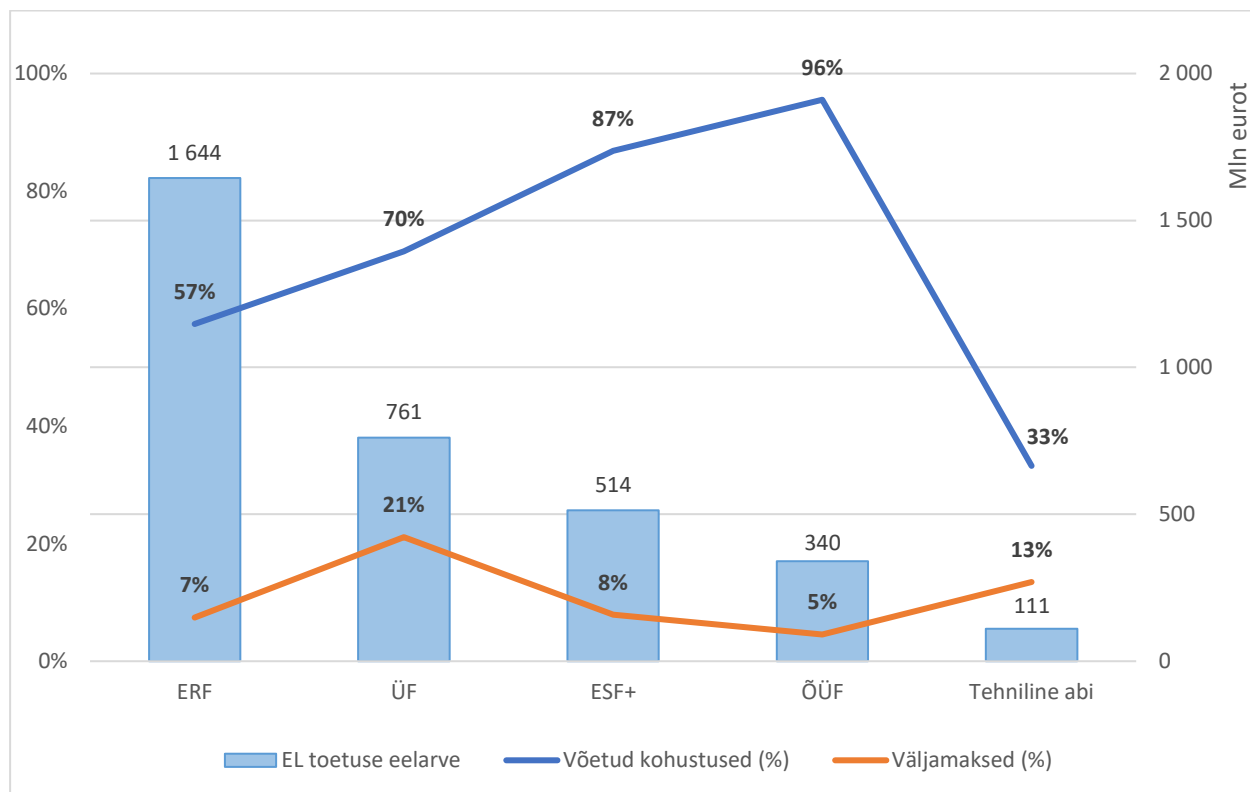
Joonis 2. EL toetuse väljamaksete prognoos ning tegelikud väljamaksed toetuse saajatele rakendusperioodide ja rakendamise aastate lõikes¹²

Finantsprogress fondide ja poliitikaeesmärkide lõikes 31.12.2024 seisuga:

Fondide võrdluses saavutati 2024. a lõpuks kõrgeim kohustuste määr ÖÜFis, mille eelarvest 96% on rahastatud projektidega kaetud. Rakendamisele aitas kaasa 2024. a alguses algatatud ÖÜF kava muudatus, mille Euroopa Komisjon kinnitas septembris 2024. Samuti muudeti aasta alguses ettevõtete toetamise tingimusi, mille tulemusel ettevõtjate huvi toetuste vastu märgatavalt kasvas. ÖÜF on hetkeseisuga ainuke fond, milles on valitsus lubanud võtta kasutusele ülebroneeringu EL toetuse summas 15 mln eurot. S.t nimetatud summas on võimalik teha fondi eelarvest enam toetusotsuseid projektidele, ülebroneering kaetakse hiljem fondi siseselt vabanevatest vahenditest (projektide odavnemised, katkestamised, tagastused jms). Lisaks on ÖÜF kiirele rakendamisele kaasa aidanud põhjalik ja koordineeritud kommunikatsioonitöö, sh regulaarsed infotunnid nii üleriigilisele kui kohalikule meediale, kommunikatsioonikampaaniad ning kakskeelse veebilehe idavirufond.ee rajamine, mis mh võimaldab inimestel jälgida reaajas fondi tegevuste edenemist.

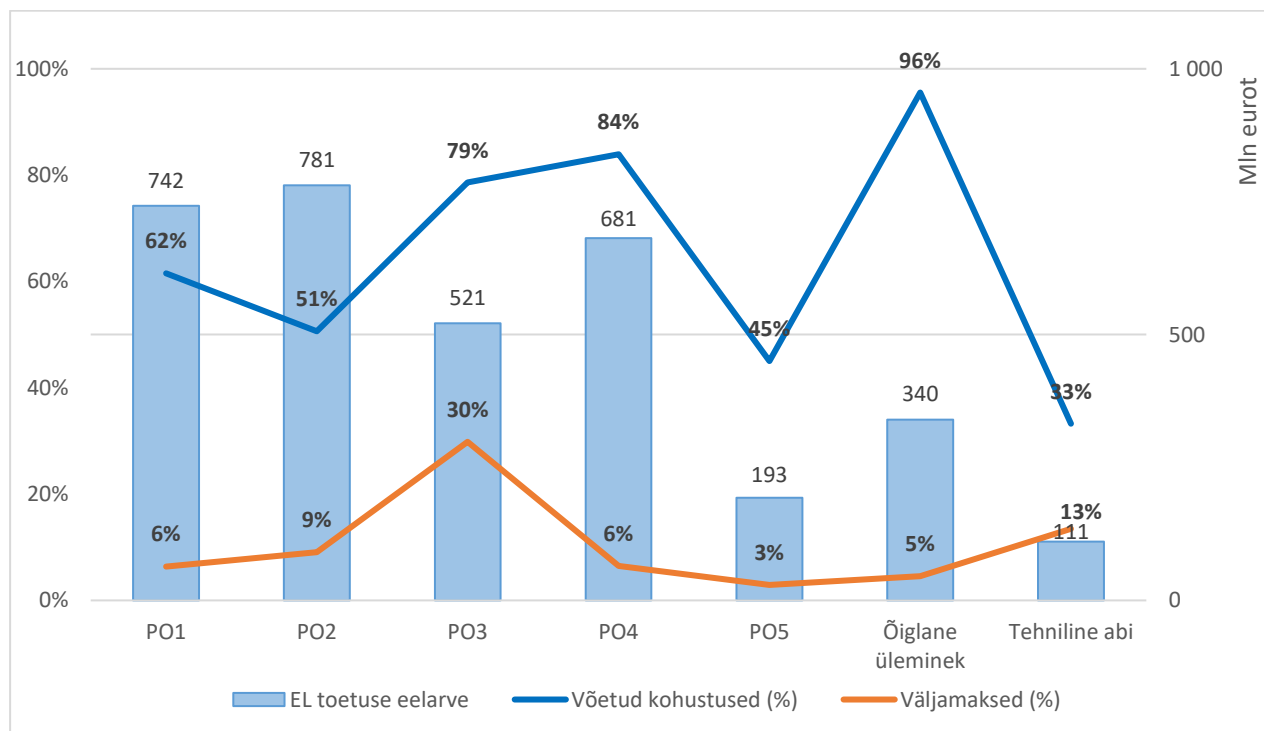
¹² 2007-2013 kehtis n+2 reegel, st projekte võis rakendada kuni 2015 lõpuni ning viimased väljamaksed toetuse saajatele tehti 2016. aasta alguses ehk 10. aastal. 2014-2020 kehtis n+3 reegel, st projekte võis rakendada kuni 2023 lõpuni ning viimased väljamaksed tehti 2024. aasta alguses ehk 11. aastal. 2021-2027 kehtib n+2 reegel, st projekte võib rakendada kuni 2029 lõpuni ning viimased väljamaksed tehakse toetuse saajatele 2030. aasta alguses ehk 10. aastal. Rakendamise viimase aasta väljamaksete määr kajastab EK väljamakseid Eestile.

Väljamaksete tempo on seni olnud kiireim ÜFis, mille eelarvest ligi veerand on juba toetuse saajatele välja makstud. Seda tänu varakult käivitunud maantee- ja raudteetaristu projektidele üleeuroopalise transpordivõrgu (TEN-T) arendamise toetamiseks „Ühendatuma Eesti“ poliitikaeesmärgis.



Joonis 3. Rakendamise edenemine fondide lõikes 31.12.2024 seisuga.

Poliitikaeesmärkide ja rakendamise toetamiseks kasutada oleva tehnilise abi senine finantsprogress on kajastatud alloleval joonisel:



Joonis 4. Rakendamise edenemine poliitikaeesmärkide lõikes 31.12.2024 seisuga.

„**Nutikama Eesti**“ poliitikaeesmärgis (PO1) on kohustustega kaetud 62% ja välja makstud 6% EL toetuse eelarvest. Tegevused ei ole veel käivitunud digitaalse ühenduvuse suurendamise erieesmärgis väga suure läbilaskevõimega juurdepääsuvõrgu ehitamise ja 5G arendamise toetamiseks (EL toetuse eelarvega 67,3 mln eurot), mille puhul on veel ainsana täitmata rakenduskava kohustuslik eeltingimus - riikliku lairibakava eeltingimuse alakriteeriumides nõutust on hetkeseisuga veel lõpetamata olemasoleva era- ja avaliku taristu ning teenusekvaliteedi kaardistus, käivitatud ei ole vastavat avalikku konsultatsiooni ning pooleli on riigiabi loa taotlus Euroopa Komisjoniga. Selle tõttu ei ole veel kinnitatud ka toetuse andmise tingimuste õigusakte ega hakatud meetmeid rakendama. Ülejäänud erieesmärkides, mis on suunatud teadus- ja arendustegevuse, innovatsioonivõimekuse, digitaliseerimise ning ettevõtete konkurentsivõime ja kasvu toetamisele, on tegevused elluviimisel. 2025. aastal ootame ettevõtlusmeetmetes väljamaksete olulist kiirenemist.

Kõige suurema EL toetuse eelarvega (780 mln eurot) poliitikaeesmärgis „**Rohelisem Eesti**“ (PO2) jõudis 2024. a lõpuks kohustuste määr 51% peale. Sügisel välja kuulutatud II taotlusvooru tulemusel lisandus aasta lõpuks olulises mahus korterelamute rekonstrueerimise projekte ning rahastamise otsuste tegemine jätkub. Järgmine taotlusvoor avaneb 2025.a keskpaigas. Kuna tegemist on PO2 suurima EL toetuse eelarvega (ca 331 mln eurot) meetmega, on sellel oluline mõju kogu poliitikaeesmärgi edenemisele. PO2 kohustuste võtmist on osaliselt mõjutanud ajakohastatud jäätmekava hiline esitamine. Vastava temaatilise eeltingimuse luges Euroopa Komisjon täidetuks alles 09.02.2024. Samuti sisaldas 2024. a rakenduskava muudatus täiendusi ringmajanduse sekkumistes. Nendest põhjustest tulenevalt on ring- ja ressursitõhusale majandusele ülemineku soodustamise erieesmärgis viibinud ka toetuse andmise tingimuste õigusaktide ettevalmistamine ja rakendamisega alustamine. Esimesed ressursiauditite ja ressursitõhususe investeeringute projektid rahastati alles 2024. a augustis. Edaspidi on siiski oodata rakendamise kiirenemist, kuna meetmed on järjest taotlemiseks avanemas.

„**Ühendatuma Eesti**“ (PO3) poliitikaeesmärgi finantsprogressi võib hinnata edukaks nii kohustuste võtmise kui väljamaksete tempo poolest. Maantee- ja raudteetaristu projektide elluviimisega alustati kiiresti kohe 2022. aasta sügisel, mil kinnitati vastavad investeeringute kavad. 2024. a lõpuks on liiklemiseks avatud juba 16 km rekonstrueeritud TEN-T maanteed, elluviimisel on raudtee elektrifitseerimiseks vajalikud õgvendamise ja rekonstrueerimise tööd. Läbi on viidud ka esimene taotlusvoor säästva piirkondliku ja kohaliku liikuvuse edendamiseks, järgmine on kavas avada 2025. a III kvartalis.

„**Sotsiaalsema Eesti**“ (PO4) poliitikaeesmärgis, millest enamuse moodustab ESF+ toetus, on kohustustega kaetud 84% eelarvest. Kõikides erieesmärkides on tegevused käivitunud. Keeruline ja aeganõudev oli FNLC skeemi kinnitamine erieesmärgi „muuta haridus- ja koolitussüsteemid kvaliteetsemaks, kaasavamaks, tõhusamaks ja tööturule vastavamaks jne“ all, seetõttu sai nende meetmetega alustada alles sügisel 2024. Kõige enam on toetust välja makstud teenuste kättesaadavuse ja sotsiaalkaitstesüsteemide, abivajavale sihtrühmale toiduabi pakkumise ning tervist, töökeskkonda ja muutustega kohanemist toetavates tegevustes.

„**Inimestele lähedasema Eesti**“ (PO5) poliitikaeesmärgis on kohustuste määr 45%. Suurem osa EL toetuse eelarvest rakendatakse avatud taotlusvoorude kaudu, millest esimesed käivitati 2023. aastal. Eelmisel aastal said kõik linnapiirkonna tegevuskavad kinnitatud ja nende alusel on oodata taotluste esitamist EL toetuse summas ca 31,5 mln eurot (so 16% PO5 kogueraldisest). Taotluste esitamise tähtaeg on 31.12.2025. Täiendavad taotlusvoorud on juba käivitatud või kavas 2025. aastal avada ka kvaliteetsete avalike teenuste ning atraktiivse piirkondliku ettevõtluse ja elukeskkonna toetusmeetmetes. Kuna ligi 2/3 projektidest erieesmärgis PO5 rahastati alles 2024. aastal, siis sellest tulenevalt on ka väljamaksete määr vaid 3%.

Õiglase Ülemineku eesmärgis on projektid valitud ja toetusotsused tehtud 325 mln euro mahus ehk ÕÜF eelarvest on 96% kohustustega kaetud, mis on ELi üks parimaid tulemusi. Tegevused on käivitatud kõigis meetmetes, v.a meetmes "Kaugkütte lahtisidumine põlevkivist". Vahendid on ümber suunamisel meetmesse „Ida-Viru ettevõtlike investeeringute toetus (sh tööstus)“. Võib öelda, et 2024. aasta oli ÕÜF rakendamisel murranguline, õiglase ülemineku territoriaalse kava ning toetuse andmise tingimuste muutmise tulemusel suurenes märgatavalt ettevõtjate huvi investeeringute toetuste taotlemise vastu, mistõttu augustis tuli suurinvesteeringute taotlusvoor sulgeda eelarve ammendumise tõttu. Välja on makstud hetkel vaid 5% fondi mahust (15,5 mln eurot), kuid suure tõenäosusega kiirenevad väljamaksed 2025. aastal, kui projektid hakkavad jõudma aktiivsesse rakendamise faasi ning valmivad esimesed ÕÜFi toetust saanud investeeringud (nt Neo Performance Materials magnetitehas Narvas jt).

Täpsem ülevaade finantsprogressist erieesmärkide lõikes on esitatud vaheülevaate Lisas 1.

Pikaajaline hooldus ja tervishoid

Riigipõhise soovitusel **on Eestis tehtud reforme pikaajalise hoolduse ja tervishoiu parandamiseks, kuid kestlik rahastamine on endiselt puudulik**. Kuigi teenuste kättesaadavus on paranenud, **on omavalitsustel piiratud ressursid ja tööjõunappus**, mis takistavad nõudluse täielikku rahuldamist. Samuti on Eesti avaliku sektori kulutused hooldusele ja tervishoiule ELi madalaimad. Ühtekuuluvuspoliitika programmide vaheülevaatuses raames **soovitatakse pöörata täiendavat tähelepanu pikaajalise hoolduse kättesaadavuse ja kvaliteediga seotud vajadustele**, kusjuures esikohale tuleb seada iseseisva elu edendamine.

Riigipõhise soovitusel täitmise toetamiseks on pikaajalise hoolduse ja tervishoiu valdkonnas 2024. aastal ellu viidud või kavandatud järgmisi tegevusi:

Hooldereform

Jätkus hooldereformi rakendamine koos regulaarse seirega tulemuste ja rahastuse osas. Esmased tulemused näitavad, et reform edeneb soovitud suunas. **Inimeste omaosalus on vähenenud 2023. aasta teisel poolel 81%lt hinnanguliselt 49–51%le**. Täisaasta mõju avaldub 2025. aastal. **Juurdepääs ööpäevaringsele hooldusele on paranenud**. 2023. aastal asus hooldekodusse elama 940 inimest, neist enamik (80%) pärast reformi jõustumist. Kokku sai aasta jooksul ööpäevaringset hooldust 15 194 inimest 11 369 hooldekodukohal. Alates reformi algusest on loodud üle 700 uue hooldekodukoha ning järgmiste aastate jooksul lisandub veel vähemalt 300. Uued hooldekodukohad annavad inimestele rohkem kodulähedasi, kvaliteetseid valikuvõimalusi ja aitavad vähendada perede koormust hoolduse pakkumisel. Pikemas perspektiivis aitab uute hooldekodukohtade teke leevendada survet hooldekodude hinnatõusule. **Vähenenud on hoolduskoormus**. Eesti tööjõu-uuringu andmed näitavad, et võrreldes aastaga 2022/2023 on pereliikmete hooldamise koormus vähenenud. 65-aastaste ja vanemate hooldajate arv vähenes 1400 inimese võrra, eelkõige nende seas, kes hooldavad pereliikmeid üle 20 tunni nädalas. **Paranemas on üldhooldusteenuse kvaliteet**. Kasvanud on hoolduspersonali palgad (+15%) ja töötajate arv (+18%). Ka töötajate koormuse vähendamine on hädavajalik samm personali voolavuse vältimiseks ning hooldusteenuse kvaliteedi säilitamiseks. Kui 2022. aastal oli ühel hooldustöötajal ööpäevas keskmiselt 22 klienti, siis 2026. aastast kehtiva miinimumnõude järgi peab hooldekodus olema ööpäevaringselt kohal vähemalt üks kvalifitseeritud hooldustöötaja kuni 36 elaniku kohta ning päevasel ajal peab olema üks hooldustöötaja või abihoidustöötaja kuni 12 inimese kohta, mis teeb keskmiselt 17 klienti töötaja kohta ööpäevas. Esialgsetel andmetel vastab juba praegu kaks kolmandikku hooldekodudest 2026. aastal jõustuvatele suhtarvude nõuetele. **Suurenes riigi rahaline tugi omavalitsustele**. Reformi rakendamise ja pikaajalise hoolduse parema kättesaadavuse toetamiseks on riik eraldanud

kohalikele omavalitsustele rahalisi vahendeid: 2024. aastal 59,9 miljonit eurot, 2025. a 66,5 mln, mis prognoosi järgi suureneb 2026. aastaks 70,8 miljoni euroni. Kuigi põhiline rahastus omavalitsusteni jõuab nende tulubaasi kaudu (1,88% tulumaks pensionide tulust), toetame vähemvõimekamaid omavalitsusi tasandusfondi kaudu (2025. a 8 mln eurot), kus arvestatakse mh ka hooldekodus olijate arvu. Tasandusfondi üleminekumeedet rakendatakse kuniks hooldekodude turg ja omavalitsused on jõudnud reformi mõjudega kohaneda. Enamike pikaajalise hoolduse teenuste korraldamine on omavalitsuste ülesanne, riigi rahaline tugi on täiendav abi, mitte omavalitsuste seniste kulutuste vähendamine. Omavalitsused saavad neile eraldatud vahendeid kasutada paindlikult ja leida oma piirkonna vajadusteks kõige tõhusamaid lahendusi, sealhulgas koduhooldusteenuseid. Aasta peale reformi on ka omavalitsused ise rõhutanud, et tegemist oli väga olulise ja vajaliku reformiga, mis on tegelikult aidanud paljusid inimesi.

2025.a on SOMil hooldereformiga seotult kavas järgmised tegevused:

1. Koostööseminarid KOV-ide ja hooldekodudega, et kaardistada kriitilised probleemid ja õigusselgust ja reformi eesmäärke toetavad vältimatud õigusmuudatused, **mille puhul on võimalik 2025.aastal vajadusel välja pakkuda kiired õigusloomelised seadusemuudatused**;
2. Koostöös uuringu partneriga viiakse läbi **hooldereformi esmase mõjuanalüüsi uuring** (lõpptähtaeg: 30.09.26), mis on seotud ka elanikkonna hoolduskoormuse uuringuga;
3. Koostöös uuringu partneriga viiakse läbi **elanikkonna hoolduskoormuse kordusuuring** (lõpptähtaeg samuti: 30.09.26).

Leiame, et rakenduskavas planeeritud tegevused on kooskõlas riigipõhiste soovitustega. „Sotsiaalsema Eesti“ teenuste kättesaadavuse ja sotsiaalkaitstesüsteemide parandamise erieesmärgis (k) on kirjeldatud vajadust parandada **võrdset ja õigeaegset juurdepääsu kvaliteetsetele, kestlikele ja taskukohastele teenustele**, sealhulgas teenustele, millega **parandatakse eluaseme ja isikukeskse hoolduse kättesaadavust**.

Pikaajalist hooldust ja tervishoidu toetavad mh ESF+ vahenditest rahastatud järgmised meetmed¹³:

- Meede nr 21.4.9.1 Iseseisvat toimetulekut toetavate ja kvaliteetsete sotsiaalteenuste ning hooldusvõimaluste tagamine („Sotsiaalteenuste kättesaadavuse parandamine ja kvaliteedi tõstmine kohalikul tasandil“, „Pikaajalise hoolduse kättesaadavuse ja kvaliteedi parandamine“, „Sotsiaalkaitse ja pikaajalise hoolduse kättesaadavus“, „Inimkeskse hoolekande- ja tervishoiusüsteemi koordineerimise mudeli jätkurakendamine“), EL toetuse eelarvega 38,66 miljonit eurot.
- Meede nr 21.4.9.2 „Kogukonna juhitud kohalik areng – CLLD“, EL toetuse eelarvega 5 miljonit eurot.
- Meede nr 21.4.9.3 „Lastele ja peredele suunatud teenused on kvaliteetsed ja vastavad perede vajadustele“, EL toetuse eelarvega 4,5 miljonit eurot.

¹³ ÜKP fondidest toetatavad meetmed on kinnitatud Vabariigi Valitsuse korraldusega „Perioodi 2021–2027 Ühtekuuluvuspoliitika fondide meetmete nimekiri“. Meetmete nimekiri on detailsem siseriiklik vaade rakendatavatest meetmetest ning annab aluse meetmetega seotud toetuse andmise tingimuste kehtestamiseks. Kehtiv meetmete nimekiri on leitav Riigi Tugiteenuste Keskuse veebilehelt <https://rtk.ee/toetuste-ulevaated-ja-oigusaktid/euroopa-liidu-valisvahendid/rakendusperiood-2021-2027#meetmete-nimekiri>

Teenuste kvaliteet

2024. aastal jätkati abivajaduse hindamisvahendi arendamist ERF erieesmärk (d)(iii) alt tegevuse "Sotsiaalkaitstesüsteemide ajakohastamist toetavate infosüsteemide arendused" vahenditest. Digitaalne hindamisvahend on STAR-andmeregistris kohalikele omavalitsustele kättesaadav 2025. aasta algusest. Ühtse hindamisvahendi kasutamine aitab vähendada nii abivajajate kui kohalike omavalitsuste koormust, tõhustada abivajaduse tuvastamise protsessi ja kvaliteeti, optimeerida juhtumite haldamist. Samuti lihtsustab ühtne hindamisvahend ja meetoodika andmete kogumist, vähendab dubleerimist ja võimaldab teha tõenduspõhist analüüsi poliitikakujundamiseks.

2024. aastal uuendati ESF+ erieesmärk (k) tegevuse "Pikaajalise hoolduse kättesaadavuse ja kvaliteedi parandamine" vahenditest koduteenuse, ööpäevaringse üldhooldusteenuse, eluasemeteenuse, tugiisikuteenuse, isikliku abistaja teenuse ja täiskasvanute hoolduse teenuste juhised. Samuti ajakohastatakse ööpäevaringse üldhooldusteenuse ja koduteenuse kvaliteedijuhised. Ülejäänud sotsiaalteenuste juhendite ja kvaliteedijuhiste uuendamine on planeeritud järgnevateks aastateks. 2025. aastal töötatakse välja juhised, kuidas hinnata abivajajate ja nende perede võimekust sotsiaalteenuste eest tasuta, et tagada inimestele võrdsem kohtlemine, parandada teenuste kergemini ligipääsetavust ja tagada õiglasem hindamine eri piirkondades.

Lisaks töötati välja tegevuse "Pikaajalise hoolduse kättesaadavuse ja kvaliteedi parandamine" vahenditest tõenduspõhine riskihindamise mudel, mis võimaldab Sotsiaalkindlustusametil järelevalveasutusena tuvastada probleemseid hooldekodusid. 2026. aastal alustatakse digitaalse enesehindamisvahendi väljatöötamist. See tööriist võimaldab teenuseosutajatel hinnata oma teenuse kvaliteeti, tuvastada puudujääke ja analüüsida teenuseid ühtlustatud formaadis. Sotsiaalkindlustusamet saab põhjaliku ülevaate teenuste kvaliteedist kogu riigis ning väärtuslikku teavet järelevalve tegevuste ja teenuseosutajate toetusmeetmete, nagu koolituste ja arendustegevuste planeerimiseks.

Hooldereformi raames kehtestati ööpäevaringse üldhooldusteenuse sisule miinimumnõuded, mis jõustusid 01.07.2023. Nõuded personali arvule hakkavad kehtima alates 01.07.2026. Hetkel vastab 68% hooldekodudest 2026. aasta personali normatiividele. Alates 01.01.2025 kehtivad koduteenusele täpsustatud nõuded, mille järgi peab teenus sisaldama lisaks igapäevaste toimingute abistamisele ka isikuhooldust, vaimse tervise toetamist ning vajadusel abitehnoloogiate kasutuse juhendamist jne.

Kodus elamist toetavate teenuste kättesaadavus

Reformi üks eesmärke oli, et omavalitsuste täielik hoolduskulude katmine (varasema 1/3 asemel) muudaks omavalitsuste arusaama kodus elamise toetamise olulisusest ja efektiivsusest. 65-aastaste ja vanemate inimeste seas iseseisvat toimetulekut toetavaid ja ööpäevaringseid hooldusteenuseid kasutavate inimeste suhtarv oli 2023. aastal 0,65, sihttase 2026. aastaks on 0,71. Koduteenuse ja ööpäevaringse üldhooldusteenuse kasutajate suhtarv oli 2023. aastal 0,59, sama mis 2022. aastal. 2023. aasta teise poole tulemused näitavad, et koduteenuse kasutajate arv pole muutunud. Kiireid muudatusi ei ole oodata, kuna omavalitsused vajavad kohanemiseks aega.

2024. aasta alguses avati ESF+ „Sotsiaalteenuste kättesaadavuse ja kvaliteedi parandamine kohalikul tasandil“¹⁴ taotlusvoor (eelarvega 10,8 miljonit eurot) tähtajaga 31.03.2025, mis toetab kodus elamist võimaldavate teenuste kättesaadavust, hoolduskoormuse leevendamist, ennetustegevusi ja

¹⁴ Erieesmärk (k) meede 21.4.9.1 Iseseisvat toimetulekut toetavate ja kvaliteetsete sotsiaalteenuste ning hooldusvõimaluste tagamine

abitehnoloogiate kasutuselevõttu. Samuti toetatakse teenuste ligipääsetavuse parandamist ja omavalitustasandil hooldereformi rakendamist, sh koduteenuse vastavusse viimist 2025. a kehtima hakkavate nõuetega. Toetust on saanud 18 projekti, pakutakse teenuseid 2448 abivajavale inimesele, 6 projekti on vastavuskontrollis või hindamisel (seisuga 06.01.2025). Samuti viidi ellu Kagu-Eesti sotsiaalteenuste arenguprogramm, mis keskendub konkreetse piirkonna vajadustele. Jätkutegevusena avatakse 2025. aastal ESF+ taotlusvoor, kus 11 Kagu-Eesti omavalitsust saavad taotleda toetust kodus elamist toetavate jt sotsiaalteenuste arendamiseks. Järgmistel aastatel alustame sarnast arendustegevust väiksema haldusvõimekusega omavalitsuste suunal.

ERFist rakendatakse meetet 21.4.1.1 (erieesmärk (d)(iii)) „Iseseisvat toimetulekut toetavate ja kvaliteetsete sotsiaalteenuste ning hooldusvõimaluste tagamine“ (sekkumised: „Erihoolekandeesutuste reorganiseerimine“, „Sotsiaalkaitsesüsteemide ajakohastamist toetavate infosüsteemide arendused“, „Kogukonnapõhise toetatud eluaseme toetamine“ ja tulevikus „Innovaatilised lahendused“), eelarvega 60,79 miljonit eurot. Kevadel läbi viidud taotlusvoorst (eelarvega 18,2 miljonit eurot) toetatakse kogukonnapõhiste toetatud eluasemete rajamist eakatele ja puuetega inimestele. Kogukonnapõhine toetatud eluase on hea lahendus, kui ööpäevaringset hooldust veel ei vajata. Meetme toel rajatakse 14 omavalitsuses kogukonnakeskustesse või nende lähedusse kohandatud elupinnad kokku 244 inimesele (187 korterit).

Sotsiaal- ja tervishoiu integratsioon

Hoolduskoordinatsiooni arenduse 4. etapp algas 2023. aastal, eesmärgiga laiendada piirkondlik koordineerimismudel maakondlikuks. Soovitakse tagada, et kompleksse abivajadusega inimesed saavad vajalikku abi sujuvalt ning suudavad võimalikult kaua iseseisvalt kodus keskkonnas hakkama saada. Kuni 2026. a veebruari lõpuni jätkatakse inimesekeskse koordinatsioonimudeli rakendamist maakondlikul tasandil neljas maakonnas (Saaremaal, Valgamaal, Raplamaal, Tartumaal), mida toetatakse koordinatsioonimudeli jätkurakendamise kaudu ESF+ vahenditest 1,19 miljonit euroga. 2025. aastal avatakse voor kohalikele omavalitsustele olemasoleva koordinatsioonimudeli jätkuarendamiseks. Eesmärk on laiendada mudeli rakendamist ka Ida-Virumaale (rahastus ÕÜFist).

Eesti Vabariigi Valitsuse tegevusprogramm 2023–2027 näeb ette sotsiaal- ja tervishoiu parema koordineerimise, palliatiivhoolduse teenuste arendamise ning patsiendi tahteavalduste koostamise ja elu lõpu otsuste määratlemise õigusprotsesside lihtsustamise vajaduse. 2024. aasta novembris esitab Sotsiaalministeerium valitsusele analüüsi ja korraldusettepanekud palliatiivse ja geriaatrilise ravi arendamise kohta. Eesmärk on tagada palliatiivse ja geriaatrilise ravi teenuste kättesaadavus kõigile Eesti inimestele kõigil tervishoiu tasanditel.

Sotsiaal- ja tervishoiuteenuste ühtse koordineerimise ja rahastamismudeli loomise ettepanekud esitatakse valitsuskabinetile 2025. aastal.

Innovatsiooni ja abitehnoloogiate kasutuselevõtu kiirendamine hooldussektoris

Innovatsioon ja digitehnoloogia kasutamine hoolduses on üks võtmeküsimusi, millega Eesti on hakanud süsteemsemalt tegelema. Tervishoiu valdkond on arenenud kiiremini, kuid sotsiaalvaldkonnas pole digipööre veel toimunud.

2025. aastast alustatakse innovatsiooniprogrammi (2025-2030) elluviimist, mille eesmärk on kiirendada tehnoloogiapõhiste lahenduste kasutuselevõttu sotsiaalvaldkonnas, eeskätt hoolduses. Programmi eesmärk on tagada, et inimesed saaksid elada oma kodus võimalikult kaua, turvaliselt ja iseseisvalt; vähendada hoolduskoormust, võimaldades inimestel panustada tööellu, ning tagada teenuste korralduse efektiivsus, kus nappivat tööjõudu kasutatakse optimaalselt. Tegeletakse nelja

võtmeteemaga: 1) teenuseosutajate tööd ja juhtimist toetavad infosüsteemid ja andmed; 2) inimeste iseseisvat elamist toetavad infotehnoloogiapõhised lahendused; 3) kasutajate võimekus tehnoloogiapõhiseid lahendusi kasutusele võtta; 4) võimekus tehnoloogiapõhiseid lahendusi arendada. Tegemist on Vabariigi Valitsuse (2023-2027) tegevusprogrammi (edaspidi ka *VVTP*) tegevusega, mille lähteülesanne valmis 2024. a oktoobri lõpus. Programmi ajakava ja tegevussuundade täpsustus valmib selle aasta lõpuks ja sisutegevused algavad 2025. aastal, sh innovatsiooni ökosüsteemi toetavad tegevused ja innovatsiooni/tehnoloogiaprojektide rahastamise tingimuste ettevalmistamine. Programmi elluviimiseks kasutatakse perioodi 2021-2027 ESF+ ja ERF rahastust.

Pikaajalise hoolduse tööjõud sotsiaalvaldkonnas

„Pikaajalise hoolduse kättesaadavuse ja kvaliteedi parandamine“ tegevuse (erieesmärk (k)) kaudu toetatakse sotsiaalvaldkonna töötajate oskuste ajakohastamist, karjäärivõimalusi ja sektoris püsimist. Viiakse ellu erinevaid arendustegevusi sh nõustatakse ja koolitatakse valdkonna töötajaid uute õiguslike muudatuste rakendamisel, teenuste kvaliteedi tagamisel, võrgustikutöö ellu viimisel jms.

Muudest allikatest alustatakse Šveitsi-Eesti Koostööprogrammi (2024–2028) elluviimist, mille eesmärk on tugevdada sotsiaal- ja hooldussektori tööjõu arengut, keskendudes läbipõlemise ennetamisele ja oskuste arendamisele. 2024. aasta oli ettevalmistav, tegevused algavad 2025. aastal. Peamine fookus on hooldustöötajate, tegevusjuhendajate, sotsiaaltöötajate ja lastekaitsetöötajate õppe ajakohastamisel, et need vastaksid praktilistele vajadustele.

Migranttöötajatele luuakse töö- ja keeleprogramm, et soodustada nende sisenemist sektorisse, samas tegeletakse ka kõrgkoolidega karjääri vahetamise võimaluste pakkumiseks. Lisaks arendab programm täiendõppe süsteemi Sotsiaalkindlustusameti toel, et spetsialistid saaksid oma oskusi täiendada vastavalt isiklikele ja kogukonna vajadustele.

Samuti soovitakse luua tugisüsteem kogemusvahetuse, supervisioonide ja mentorluse kaudu, et toetada töötajate professionaalset arengut ja ennetada läbipõlemist. Programmi raames viiakse ellu ka avaliku teadlikkuse kampaania, et tõsta esile hooldustöö tähtsust kogukonnale ja tutvustada sektori eelseid.

Lisaks Šveitsi-Eesti koostööprogrammile koordineerib Haridus- ja Teadusministeerium riiklikku täiendkoolituse korraldust kolmes valdkonnas, mida rahastatakse ESF2021+ vahenditest: 1) vanemaealiste ja puuetega täiskasvanute hooldus, 2) lastehoiuteenused ja noorsootöö, ning 3) sotsiaaltöö ja nõustamine. 2024. aastal on seitse kutsekooli ja ülikooli pakkunud koolitusi vanemaealiste ja täiskasvanute hoolduses, mille lõpetas 307 inimest. Sotsiaaltöö ja nõustamise valdkonnas pakkusid koolitust 12 kooli, millel osales kokku 790 inimest.

Rakenduskava muudatusettepanek nr 16¹⁵

Teeme ettepaneku muuta rakenduskava erieesmärgi (k) punkti “Kutselised sotsiaaltöötajad ja muu tööjõud pikaajalise hoolduse valdkonnas“. Soovime rakenduskavast välja võtta tegevused , mille rahastamine on täiel määral võimalik muudest allikatest - *sotsiaalvaldkonna õppeprogrammid, mis hõlmavad formaalharidust, täiendusõpet, töökohapõhist õpet; kvalifikatsiooninõuete kehtestamine;*

¹⁵ Muudatusettepanekud on nummerdatud vastavalt EK-le koos vaheülelaatega esitatavale rakenduskava muudatuste kokkuvõttele.

õppekavade täiendamine; täiendusõppesüsteemide väljatöötamine; sotsiaalhoolekandesektori töökohtade populariseerimine.

Põhjus: Sotsiaalministeerium on saanud rahastuse pikaajalise hoolduse tööjõu kvalifikatsiooni parandamiseks ja uute töötajate koolitamiseks läbi Haridus- ja teadusministeeriumi tegevuste ning Šveitsi-Eesti koostööprogrammist (6,5 miljonit eurot). Rakenduskava planeerimisel Šveitsi-Eesti koostööprogramm veel kinnitatud ei olnud ja kokkulepped Haridus- ja teadusministeeriumiga ei olnud sõlmitud.

Vabanevat ESF+ rahastust kasutatakse rakenduskavas olevate meetmete täiendavaks rahastamiseks, mis aitavad leevendada pikaajalise hoolduse tööjõupuudust ja suurendada sektori atraktiivsust. See hõlmab koolitusi, seminare, mentorlusprogramme, võrgustikutöö edendamist jms, mis toetavad töötajate oskuste ajakohastamist, karjäärivõimalusi ja sektoris püsimist. Kavandatud lähenemine vastab EL Hooldusstrateegia eesmärkidele, sealhulgas tööjõu kvalifikatsiooni parandamisele, karjäärivõimaluste loomisele ning soolise segregatsiooni vähendamisele, ja aitab täita Eestile esitatud riigipõhiseid soovitusi, mis rõhutavad teenuste kättesaadavuse parandamist ja vananevast ühiskonnast tingitud kasvava nõudluse rahuldamiseks vajaliku tööjõu tagamist.

Tervishoiu kestlik rahastamine

Riigipõhistes soovitustes on toodud välja, et **tervishoiu kestlik rahastamine pole veel tagatud**. Seetõttu on omaosalus endiselt suur ja rahuldamata vajadus arstiabi järele on suurenenud.

Rakenduskava on kooskõlas riigipõhiste soovitustega. Rakenduskava eesmärgina (2.1.6.7.) on kirjeldatud vajadust parandada tervishoiuteenuste kättesaadavust ning parandada tervishoiusüsteemi tõhusust ja vastupanuvõimet. Selleks on 2024. aastal viidud ellu mitmeid tegevusi ka muudest allikatest kui SF.

Koostatud on tervishoiu rahastamise vajaduste ja lahenduste ning tervishoiusüsteemi tõhustamise võimaluste analüüsid ja lahenduste ettepanekud tervishoiu rahastamise jätkusuutlikkuse lahendamiseks. Terviseminister tutvustas analüüsi ja lahendusettepanekuid valitsusele 2024. a kevadel ja suvel.

Kiirete meetmetena aitab lühikeses vaates tervishoiu rahastamise olukorda parandada majanduslikult headel aegadel kogutud Tervisekassa reservide kasutuselevõtt ja süsteemisese tõhususe suurendamine. Tervishoiusüsteemi efektiivsemaks muutmine on kavas järjepideva tegevusena, kus on peamine roll digitaliseerimisel ja automatiseerimisel, edendus- ja ennetustegevuste võimestamisel ning teenuste strateegilisel pakkumisel.

Kõikide tervishoiusüsteemi tõhustavate tegevuste kogumõju järgmise nelja aasta peale kokku on prognoositavalt 228 mln eurot kokkuhoidu Tervisekassa eelarvele. 2025. aastast jõustub seadusemuudatus Tervisekassa reservidest jaotamata kasumi suuremas määras kasutamiseks. Tõhustavate tegevuste ja reservidest jaotamata kasumi kasutamine võimaldab paari järgmise aasta jooksul säilitada tervishoiuteenuste tänast kättesaadavust. Reservide kasutamine on ajutine lahendus, sest reservide jääk ei ole piisav, et katta 2027. aasta Tervisekassa eelarve puudujääki, mis on 225 mln eurot ning vaatamata tõhustavatele tegevustele vajab tervishoiu rahastus kindlasti täiendavat ressursi. Lisarahustus on vajalik, et hoida tänast ravi kättesaadavust ja head kvaliteeti ning tagada tervishoiusüsteemi toimivus. Need arutelud valitsuses jätkuvad. VVTP raames esitab terviseminister aprillis 2025 valitsusele jätkusuutliku rahastusmudeli ettepanekud koos Eesti tervishoiusüsteemi 2040 arengusuundadega.

Tervishoiusüsteemi tõhususe suurendamiseks on alustatud leibkondade omaosaluskoormuse vähendamise lahenduste väljatöötamise analüüsi ning kiirete meetmetena on alustatud inimeste omaosaluskoormuse ümberjaotamist, et nihutada see kõrgema omaosalusega teenustelt madalamatele ja haavatavatelt rühmadelt jõukamatele. 2024. aastal vaadati üle ja korrigeeriti visiidi-, voodipäeva-, retseptitasusid ning muudeti visiiditasu küsimise põhimõtteid. Visiidi- ja voodipäevatasusid puudutavad seadusemuudatused jõustuvad 1. aprillil 2025. a ja retseptitasude suurendamise muudatus 1. jaanuaril 2025.

Inimeste omaosaluskoormuse vähendamiseks ja seeläbi teenuste kättesaadavuse parandamiseks tehtud muudatused:

- 2024. aastast suurendati hambaravihüvitisi kuni 60 euronit aastas kõigile täiskasvanutele ja 115 euronit aastas haavatavas olukorras olevatele inimestele (rasedatele, alla üheaastaste laste emadele, vanaduspensionäridele, töövõimetuspensioni saavatel isikutele, osalise või puuduva töövõimega isikutele, üle 63-aastastele isikutele, suurenenud hambaravivajadusega inimestele).
- 2025. aasta aprillist jõustub seadusemuudatus, millega piiratakse visiiditasu küsimist ühele korrale aastas, kui inimene jääb ravile/arsti jälgimisele. Sellega väheneb kroonilise haigusega ja suurema arstiabi vajadusega inimeste omaosalus tervishoiuteenuste kasutamisel.
- 2025. aastast väheneb inimeste omaosalus statsionaarse öendusabi eest 5%, mis tähendab, et senise 15% asemel maksab patsient 10% ühe voodipäeva maksumusest ja Tervisekassa 90%.
- 2025. aastast jõustub uus ravimite ja meditsiiniseadmete täiendava hüvitamise regulatsioon. Eesmärk on vähendada suurte ravimite ja meditsiiniseadmete kuludega isikute omaosaluskoormust. Täiendava hüvitise õiguse määramisel arvestatakse patsiendi omaosaluskulusid nii ravimite kui ka meditsiiniseadmete ostmisel.

Teadus- ja arendustegevus ning ettevõtlus

2024. a riigiaruande kohaselt on äärmiselt oluline **suurendada ettevõtete konkurentsivõimet**, eriti väljaspool pealinnapiirkonda, ja **edendada nende innovatsioonisuutlikkust**. Eestil on soovitatud kasutada **Euroopa strateegiliste tehnoloogiate platvormi (STEP) algatust**, eelkõige investeerides nullnetotehnoloogia tootmisse ja toetades tööstuse ümberkujundamist, näiteks süvatehnoloogia innovatsiooni, keskkonnahoidliku ja digitehnoloogia ning biomeditsiini valdkonnas. Eesti võiks suurendada ka haruldaste muldmetallide töötlemise võimsust ning edendada seda toetavat teadus- ja arendustegevust.

Ettevõtlussõbralikust keskkonnast hoolimata jääb Eesti innovatsiooni poolest alla ELi keskmise. Eesti teadus- ja arendustegevuse intensiivsus on viimastel aastatel kasvanud ning teaduspõhine innovatsioonitegevus laienenud, siiski on äriettevõtete kulutused teadus- ja arendustegevusele suhteliselt madalad (vt riigiaruande lisa 11). Samuti on mõnede arenenud digitehnoloogiate, näiteks suurandmete ja tehisintellekti kasutamine ELi keskmisest madalam, mis vähendab konkurentsivõimet.

Lisaks vähesele innovatsioonile on riigiaruande kohaselt väljakutseks **ettevõtete madal energia- ja ressursitõhusus** ning vajadus suurendada ressursitootlikkust.

Valdkonna väljakutseid ning riigipõhiste soovitustega kooskõlas elluviimisel olevatest või tulevikku kavandatud tegevustest on antud ülevaade alljärgnevalt.

Teadus ja innovatsioon

Ettevõtlussektori teaduspõhised ja innovatsioonialased tegevused on ajapikku laienenud, kuid endiselt üpris piiratud. Paljud Eesti ettevõtted on viimastel aastatel suurendanud teadusarendustegevuse (edaspidi ka TA) investeringuid, eelkõige palgates teadlasi, mis väljendub ettevõtetes hõivatud teadlaste arvus tuhande aktiivse elaniku kohta (2021. aastal ulatus see näitaja 3,5-ni, võrreldes 3,2-ga aasta varem). Ettevõtete kulutused TA-le ulatusid 2023. aastal 1,06%-ni SKTst, võrreldes 0,68%-ga 2015. aastal. See on madalam ELi keskmisest (1,47%) ja vaid pool oodatavast 2% tasemest, mis on vajalik riikliku teadus- ja arendustegevuse 3%-lise intensiivsuse saavutamiseks (avaliku sektori osa 1%). 2021. aastal moodustas ettevõtete poolt ülikoolidelt ja riiklikelt teadusasutustelt tellitud teadus- ja arendustegevus 5,3% kogu avaliku sektori teadus- ja arendustegevusest, mis on vähem kui ELi keskmine (7,1%). Akadeemilise, era- ja avaliku sektori vaheline koostöö on piiratud, kohalikud teadmusvõrgustikud ja koostööplatvormid on vähearenenud, rahvusvahelisel teadmiste turul osalemine madal. Ka avaliku sektori suutlikkus integreerida TA-d ning innovatsiooni riiklikku poliitikasse on piiratud.

Teadus- ja arendustegevuse ning innovatsiooniga seotud väljakutsete lahendamiseks ja riikliku teadus- ja arendustegevuse 3%-lise intensiivsuse saavutamise toetamiseks on perioodil 2021-2027 ellu kutsutud hulk meetmeid ja sekkumisi, mis panustavad eespool nimetatud probleemide lahendamisse ja toetavad riikliku teadus- ja arendustegevuse, innovatsiooni ning ettevõtluse (TAIE) arengukava rakendamist.

Rakenduskava panustab väljakutsete lahendamisse järgmiste „Nutikama Eesti“ poliitikaeesmärgi tegevustega (ERF):

- Erieesmärk (i) – EL toetuse eelarve kokku 332 mln eurot.
 - Toetatakse teadus- ja arendustegevuse ning institutsionaalse teadmussirde võimekuse suurendamist teadus- ja arendusasutustes ning kõrgkoolides (nn ASTRA+ ehk „Teadusuuringute mõju suurendamine ning teadusasutuste ja kõrgkoolide institutsionaalse teadmussirde suutlikkuse toetamine“). Käivitatud on taotlusvoorud (tähtajaga veebruar 2025) teadus- ja arendusasutuste ning kõrgkoolide institutsionaalse võimekuse kasvatamiseks teadmussirde valdkonnas. Oodatav mõju puudutab eelkõige pakkumise poole valmisoleku suurendamist ettevõtjatele vajalike teaduspõhiste teenuste pakkumiseks.
 - Rakendatakse nõudluspõhiseid (ennekõike erasektori vajadusi silmas pidades) temaatilisi teadus- ja arendustegevuse programme TAIE fookusvaldkondades, et pakkuda turule ja ühiskonnale vajadustele orienteeritud teaduslahendusi koosloome ja koostöö edendamiseks nutika spetsialiseerumise valdkondades. Valitud uuringuprojektid on käivitatud, kuid olulisi tulemusi ei ole ajaperspektiivi arvestades veel saavutatud. Kuna teadusuuringuid viiakse läbi ettevõtjatele olulistel teemadel, on oodatavaks tulemuseks teadusuuringute tulemuste rakendamine ning seeläbi ettevõtete konkurentsivõime kasv ning innovatsioonivõimekuse suurendamine.
 - Parendatakse tipptasemel teadmiste ja teadustaristu teenuste kättesaadavamaks tegemist era- ja avaliku sektori nõudlusest tulenevate vajaduste rahuldamiseks. Tegevused ei ole veel käivitatud ning toetuse andmise tingimused on väljatöötamisel. Sekkumise peamine mõju puudutab olemasolevate kõrgetasemeliste teadustulemuste ja väljaarendatud teadustaristu baasil ettevõtete ja laiemalt ühiskonna jaoks teenuste, toodete ja rakenduste väljatöötamist.
 - Arendatakse teadmusvõrgustike ning äri- ja akadeemiliste ringkondade vahelisi sidemeid teadus- ja arendustöötajate liikumise kaudu akadeemilise, era- ja avaliku sektori vahel. Sektoritevahelise mobiilsuse toetamise tegevused on käivitunud. Esimesse avatud taotlusvooru esitati 85 taotlust, millest rahastati 60 taotlust toetuse summas 5,4 miljonit

eurot. Kõige rohkem rahastati teadmussiirdedoktorantuuri toetuse taotlusi (26, summas ca 2,8 miljonit eurot), populaarsuselt teiseks osutus tippspetsialisti palkamine teadusarendusasutusse (rahastati 24, toetuse summas ca 1,8 miljonit eurot). Kolmanda tegevusena toetati teadlase palkamist ettevõttesse (rahastati 10 taotlust summas ca 800 000 eurot). Teine avatud taotlusvoor kuulutatakse välja 2025. aasta alguses.

- Toetuskeemiga „T&A rahvusvahelistumise toetamine: ühendumine rahvusvahelise teadmiste turuga“ toetatakse teadus- ja kõrgharidusasutuste, ettevõtjate ning avaliku sektori asutuste osalemist Euroopa Teadusruumis ning nende ühendumist rahvusvahelise teadmiste turuga. Toetatakse ERC grandi taotlemise edukuse tõstmist, MSCA järeldoktori grandi projektide elluviimist ning rahvusvahelistes teadus-, arendus ja innovatsioonialgatuses osalemist. Tegevused on käivitunud. ERC grandi taotlemise edukuse tõstmiseks on 2024. aasta lõpu seisuga koostamisel olevaid ja sõlmitud lepinguid kokku 10, MSCA järeldoktori grandi projekte on (sh ka koostamisel olevaid) kokku 16 ning erinevates partnerlustes osalemiseks on koostamisel ja sõlmitud lepinguid kokku 22. Erinevate tegevuste elluviimiseks on broneeritud kokku rohkem kui 6,7 miljonit eurot. Lisaks muudele rahvusvahelistumisega seotud tegevustele toetatakse struktuurivahenditest ka kolme Euroopa Horisont Teaming programmist rahastatud projekti elluviimist (Bioinseneeria tippkeskus, Targa linna tippkeskus ja Personaalmehitsiini tippkeskus).
- Toetatakse tegevusi, mis tugevdavad riigi rolli TA kasutajana ja innovatsiooninõudluse eestvedajana ja suurendavad avaliku sektori nõudlust TA ja innovatsiooni järele (toetuskeem „Teadus-, arendus- ja innovatsioonitegevuste tulemuste rakendamise võimekuse tõstmine ühiskonnas ning selleks soodsa poliitikakeskkonna loomine“ (RITA+)). Toetusmeede käivitus 2023. aastal ning selle raames viiakse läbi interdistsiplinaarseid rakendusuringuid, mille eesmärk on otsida lahendusi ühiskonna ja majanduse ees seisvatele suurtele väljakutsetele. Samuti toetatakse ministeeriumide teenistujate (sh teadusnõunike) ning erialaliitude arendusnõunike pädevuse kasvatamist ja võrgustumist ning Eesti Teadusinfosüsteemi arendamist. Meetme tulemusena kasvab avalikus sektoris teaduspõhine poliitikakujundamine ning erialaliitude võimekus toetada ettevõtteid teadus- ja arendustegevuse rakendamisel.

Lisaks toetatakse piirkondliku meetmena Õiglase Ülemineku Fondist (EL eelarve 25 mln eurot) Ida-Virumaa kolledžites TA ning eksperimentaalarenduse teostamise võimekuse tõstmist, et tõhustada koostööd teadusasutuste, kõrgkoolide ja ettevõtete vahel ja arendada Ida-Virumaal alternatiivina põlevkivienergeetikale kõrge lisandväärtusega tooteid ja teenuseid ning luua sellega seotud uusi töökohti.

Üldiselt on rakenduskavas olemasolevad sekkumised piisavad ja asjakohased probleemide (sh riigipõhistes soovitustes välja toodud märkuste) adresseerimiseks ning olulises mahus sisulisi muudatusi ega ümbertõsteid olemasolevate meetmete vahel teha vaja ei ole. Küll aga näeme vajadust muuta poliitikaeesmärgi 1 „Nutikam Eesti“ erieesmärgi (i) „teadus- ja innovatsioonivõime ning kõrgetasemeliste tehnoloogiate kasutuselevõtu arendamine ja suurendamine“ sekkumist „Tipttasemel teadmiste ja teadustaristu teenuste pakkumise parandamine era- ja avaliku sektori nõudlusest tulenevate vajaduste rahuldamiseks“.

Rakenduskava muudatusepanekud nr 1-4:

Teeme ettepaneku muuta rakenduskava poliitikaeesmärgi „Nutikam Eesti“ erieesmärgi (i) „teadus- ja innovatsioonivõime ning kõrgetasemeliste tehnoloogiate kasutuselevõtu arendamine ja suurendamine“ sekkumise „Tipttasemel teadmiste ja teadustaristu teenuste pakkumise parandamine era- ja avaliku sektori nõudlusest tulenevate vajaduste rahuldamiseks“ selgitust ning väljund- ja tulemusnäitajat. Teaduse tippkeskuste teenuste nimetamine on antud juhul liiga kitsas

vaade. Eestis tehakse tippteadust mitmes erinevas valdkonnas ja Eesti teadlased kuuluvad mitmes valdkonnas Euroopa ja maailma tippu. Samas ei tehta tippteadust ainult teaduse tippkeskustes. Muudatusega loobutakse toetatavate tegevuste piiramisest teaduse tippkeskustega, võimaldades ka teiste tippteaduse tulemuste väärindamist.

Põhjus: Muudatus on vajalik, kuna meetmete väljatöötamine on võtnud planeeritust kauem aega ning planeeritud tegevused ei ole enam täies mahus asjakohased. Sekkumise eesmärk on teadusvõimekuse kättesaadavuse tõstmine väljaspool akadeemilist sektorit, sh ettevõtluse ja avaliku sektori nõudlusest lähtuvate teenuste arendamise ja pakkumise toetamine. Sekkumise eesmärki ei ole kavas muuta, kuid kavas on täpsustada, mida sekkumine hõlmab. Kehtiva rakenduskava kohaselt toetatakse sekkumise raames üksnes teaduse tippkeskuste teadustulemuste ning teadustaristute baasil teenuste, toodete ja rakenduste väljatöötamist ning sellega nende kättesaadavaks tegemist era- ja avalikule sektorile. Teaduse tippkeskuste meetme raames on toetatud ja toetatakse ka edaspidi suurt osa Eestis tehtavast tippteadusest, kuid tipptasemel teadustulemusi luuakse ka selliste uurimisrühmade ning teadlaste poolt, kes teaduse tippkeskuste koosseisu ei kuulu. Teaduse tippkeskused ei ole Eestis üldjuhul institutsionaliseeritud, vaid need moodustatakse 7 aastaks tippkeskusele püstitatud eesmärkide täitmiseks olemasolevate uurimisrühmade baasil. Tippkeskuste toetuse lõppedes uurimisrühmade koostöö tavaliselt samal kujul ei jätku, kuid võib osaliselt jätkuda mõnes muus uurimisrühmade koosluses või mõne muu toetusskeemi toel. Perioodil 2014-2020 toetati kokku 9 tippkeskust, mille tegevus lõppes 2023. aasta algul. Tippkeskustes osalenud asutuste sõnul on suur osa seniseid konsortsiume lagunened ning samuti on osa tippkeskuste teadustulemustest juba edasi arendamisel. Samas alustasid 2024. aastal tegevust 10 uut tippkeskust, kes võivad jõuda rakendatavate tulemusteni lähiajal ning vajavad toetust teadustulemuste rakendamisel, kuna tippkeskuste meede seda otseselt ei toeta. Toetatakse teenuste, toodete ja rakenduste arendamist nutika spetsialiseerumise valdkondades.

Ülaltoodud põhjusel oleme otsustanud loobuda toetatavate tegevuste piiramisest teaduse tippkeskustega ning avada sekkumine ka teiste tippteaduse tulemuste väärindamiseks.

Samuti soovime muuta sekkumise väljund- ja tulemusnäitajat. Kehtiva rakenduskava kohaselt panustab sekkumine väljundnäitajasse „Teadusasutustega koostööd tegevad ettevõtjad“. Eesmärk on saavutada sekkumisega majanduslik ja ühiskondlik mõju, sidudes teadustulemuste kasutuselevõtu ettevõtlussektori ja ühiskonna vajadustega. Tegevused hõlmavad tipptasemel teadustulemustega seotud teenuste, toodete ja rakenduste arendamist. Teadustaristuga seotud sekkumised hõlmavad toetust turu vajadustest lähtuvate TA-teenuste arendamisele tuginedes olemasolevale taristule. Arendatavate teenuste, toodete ja rakenduste sihtgrupp on ettevõtted ja avalik sektor. Sekkumise eesmärgist tulenevalt soovime muuta väljundnäitajat ning asendada selle sobivamaga. Senise näitaja sihttasemest eemaldatakse HTMi sekkumise osa ehk 60 ettevõtet. Uue väljundnäitajana lisatakse „Teadustulemuste ja teadustaristute baasil väljatöötatud teenused, tooted või rakendused“, mõõtühikuks on nende arv ja sihtväärtuseks aastaks 2029 on 60. Täpsem näitaja info on toodud näitaja passis. Rakenduskava kohaselt on sekkumise tulemusnäitajaks „Tippkeskuste ja teadustaristute teenuste pakkumisest saadud tulu“. Kuna toetuse andmise tingimuste väljatöötamine on erinevatel põhjustel viibinud, siis lõppevad toetatavad projektid alles vahetult enne rakendusperioodi lõppu ning raporteeritava tuluni jõudmine on ebatõenäoline. Uueks tulemusnäitajaks on „Kasutusele võetud teenused, tooted ja rakendused“, mõõtühikuks on arv ning sihtväärtus aastaks 2029 on 30.

Eelarvet muudetakse sekkumiste vahel, täpsem selgitus rakenduskava muudatusettepanekus nr 4.

Lisaks kirjeldatud TA meetmetele on rakenduskavas ette nähtud meetmed ettevõtete TAI-mahukuse ja teadmussiirde võimekuse suurendamiseks ning ettevõtluskeskkonna arendamiseks, rahvusvahelistumise toetamiseks ja investeringute soodustamiseks „Nutikama Eesti“ eesmärgi all nii toetuste kui finantsinstrumentidena kokku summas ca 269 mln eurot. Edendatakse TA ning innovatsiooni suurendamist ettevõtjate ärimudelites ning innovatsiooni toetavat juhtimiskultuuri, suurendades ettevõtjate teadlikkust TA ning innovatsiooni eelistest, samuti töötajate arendamist ja (välis-) tippspetsialistide ligimeelitamist. Samuti toetatakse ettevõtjate osalemist rahvusvahelistes TA ja väärtusahelates strateegilist ühist huvi pakkuvates valdkondades ning uue teenuse või tehnoloogia väljaarendamist ja turule viimist.

Kesksemad ja olulisemad rakendamisel sekkumised on eelkõige **ettevõtete arenguprogramm ja tootearendusprogramm, ning rakendusuuringute ja eksperimentaalarenduse programm**, mida võimestatakse arvestataval määral ka riigisisestest vahenditest, sh on loodud eraldi rakendusuuringute keskus. Ettevõtete arendamisel on loodud ka eraldi toetus VKEdele väljapoole Tallinna ja Tartu piirkondi. Kättesaadavad on nt innovatsiooni- ja arendusosakute toetus.

Siht on kasvatada Eesti majanduse tootlikkust ning luua konkurentsivõimelisi, uuenduslikke ja kõrgema lisandväärtusega tooteid, sh tehnoloogiaid, ja teenuseid. Toetatakse ettevõtete rahvusvahelise konkurentsivõime kasvu ning nende teadus- ja arendustegevust ning innovatsiooni ja teadlaste ning ettevõtjate vahelist koostööd.

Edendatakse samuti turismisektori taaskäivitamist ja elavdamist, sh konverentside ja muude sündmuste korraldamiseks. Ettevõtete digiteerimise edendamiseks on välja töötatud digiteekaardi toetus ning eraldi turismiettevõtetele tarkvarade liitumis- ja liidestamistoetus. Ettevõtetele osutatakse mahukat ettevõtlusteadlikkuse, ekspordi jne nõustamistuge, ühisstendidel osalemisvõimalust. Eraldi toetuskeemid on suunatud kultuuri- ja loomesektoris tegutsevatele ettevõtetele ning regionaalne toetusmeede Kagu-Eesti piirkonna ettevõtete arengu toetamiseks.

Rakenduskava Õiglase Ülemineku eesmärgi elluviimiseks toetatakse EL vahenditest ettevõtluse ja töö valdkondi kokku ca 218 mln euro ulatuses, sh suunatakse ettevõtluse edendamise kõrval 5 mln põlevkivisektori töötajatele töölt-töole liikumise ning ümberprofileerimise tarbeks. Soodustatakse Ida-Viru piirkonna majanduse mitmekesistamist, sh kõrge lisandväärtusega toodete ja teenuste arendamise kaudu, toetades ettevõtjate investeringuid uute toodete või teenuste arendamisse ning eraldi on kujundatud inkubaatorite sekkumine tööstuse ja majanduse mitmekesistamise tegevusteks.

Nii ERFi kui ka ÕÜFi vahenditest toetatakse olulisel määral n-ö ettevõtluse elukaart alates starditoetusest ja inkubatsiooniteenustest kuni mitmekülgse investeringute, toote- ja protsessiarenduse toetamiseni. Näideteks on riigisisestest vahenditest kaasrahastatav rakendusuuringute ja eksperimentaalarenduse programm, aga ka ÕÜFi investeringute ja teadusmahukate tegevuste toetused, mille lipulaevaks on Neo Performance Materialsi magnetitehas Narvas.

Euroopa strateegiliste tehnoloogiate platvormi ehk STEP puhul on Eesti huvi eeskätt ergutada kodumaiseid ettevõtjaid STEP toetuste ja määrgise taotlemisel viiest EL keskselt juhitud fondist ning toetada määrgise saanud ettevõtteid täiendavate toetusvõimaluste leidmisel jagatud juhtimisega fondidest. Ettevõtete konkurentsivõime ja innovatsioonisuutlikkuse edendamiseks rakendatavates meetmetes on juba täna võimalik ettevõtjatel taotleda erinevaid toetusi ühtlasi selliste arendusprojektide jaoks, mis oma sisu ja eesmärgi poolest katavad ka STEP valdkondi. Näiteks ERF meetmest „Ettevõtete TAI-mahukuse ja teadmussiirde võimekuse suurendamine“ rahastatav ettevõtjate arenguprogramm (28 mln eurot), tootearendusprogramm (15 mln eurot) ja innovatsiooni- ja arendusosakute meede (8,2 mln eurot), millest toetatakse ettevõtjate arenduse- ning innovatsioonitegevusi nutika spetsialiseerumise valdkondades. Samuti ÕÜF teadusmahukuse

meede (15 mln eurot) ja ÕÜFi suurinvesteeringute toetus (154 mln eurot), mille eesmärk on edendada majanduse mitmekesisust ja ettevõtjate konkurentsivõime kasvu läbi kõrgemat lisandväärtust ning uusi töökohti loovate investeeringute, sh võimalusega rahastada Euroopa ühishuvi projekte.

Lisaks ÜKP vahenditele panustab STEP eesmärkide saavutamisse taaste- ja vastupidavusrahastu (RRF) vahenditest kujundatud rohefond (100 mln eurot) ja ettevõtete digipöörde toetus (58 mln eurot). Seejuures rohefondi peamine eesmärk ongi toetada just varajases faasis innovaatilisi ja kõrge kasvupotentsiaaliga Eesti rohetehnoloogia ettevõtteid ning tänaseks fondi abil rahastuse saanud ettevõtete hulgas on juba STEP skoobi alla asetuvaid projekte. Samuti toetatakse RRF raames STEPiga haakuvalt bioressursside väärimist ning ressursitõhusate rohetehnoloogiate arendamist.

Kuna võimalusi innovatsiooni toetamiseks on olemasolevas raamistikus mitmeid, ei näe me olemasolevate vahendite arvelt eraldi STEP prioriteedi lisamisel rakenduskavasse ja ümberprogrammeerimisel lisandväärtust.

Lisaks struktuurifondidele on riigisisestest vahenditest suurendatud ettevõtjate kapitalile ligipääsu parandamiseks Ettevõtlike ja Innovatsiooni Sihtasutuse sihtkapitali 100 miljoni euro ulatuses, mille tulemusena on näiteks võimalik täiendavalt käendada ettevõtete investeeringuid kuni 25 miljoni euro ulatuses. Erakorraliselt on kavandatud 160 miljonit eurot strateegilistele kõrge tehnoloogiamahukusega suurinvesteeringutele, mille raames on samuti kavas tõhustada koostööd regionaalsete osapooltega suurinvesteeringute süsteemsemaks kaasamiseks.

Arusaadavalt on kestva majanduslanguse tingimustes eelkõige VKEdel keerulisem mh arendustegevusi ellu viia, sh omafinantseeringut leida, aga võrreldes 2014-2020 perioodi rakendamise lõpuaastatega, kus leidsid aset mitmed kriisid ja ettevõtted keskendusid rohkem põhi- kui arendustegevusele, võib nüüdseks täheldada ettevõtete huvi suurenemist arendustoetuste vastu (nt tootearendus). Ühtlasi on rakendamise käigus vajaduse ilmnemisel leevendatud toetuse andmise tingimusi (toetatavate tegevuste ringi laiendamine, toetusemäära kergitamine jõukohasemaks jne), mis on positiivselt rakendamise edendamisele kaasa aidanud.

Rakenduskavas olemasolevad **ettevõtete konkurentsivõimet ja innovatsiooni toetavad sekkumised on hetkeseisuga üldjoontes piisavad ja asjakohased** valdkonna arenguvajadustesse ja riigipõhiste soovituste täitmisesse panustamisel ning ümbertõsteid olemasolevate meetmete vahel ei ole vajalikud. Vaheülevaatusel hetkel on ühtlasi perioodi rakendamine veel üsna algusjärgus (kogu „Nutikama Eesti“ EL toetuse eelarvest on välja makstud 6%) ning oluline on keskenduda kokkulepitud prioriteetide saavutamisele, andes aega plaanitud sekkumisloogikate tulemuslikkuse avaldumisele.

Küll aga näeme vajadust muuta ettevõtete digiteerimise ning digiriigi lahendustega liidestamise paremaks toetamiseks rakenduskava järgmiselt:

Rakenduskava muudatusettepanek nr 5:

PO1 erieesmärk (ii) „digitaliseerimisest kasu toomine kodanike, ettevõtjate, teadusasutuste ja avaliku sektori asutuste jaoks“ raames ellu viidavate meetmete kirjelduse täiendamine.

Põhjendus: Ettevõtetele on kujundatud täiendavad toetused, mille abil välja töötada ja kasutusele võtta tarkvarad, mis on eelduseks digiriigi lahendustega liidestamisele ning andmete automatiseeritult riigile edastamisele.

Ressursitootlikkuse suurendamine ja ettevõtete energia- ja ressursitõhusus

Ressursitootlikkuse suurendamine on oluline valdkond, kus Eesti on teinud samme nii ettevõtete energiatõhususe tõstmiseks kui ka tootmisprotsesside jätkusuutlikkuse parandamiseks. Riik pakub mitmeid toetusi, et ettevõtjad saaksid investeerida energiatõhusatesse tehnoloogiatesse ja vähendada oma tootmisprotsesside jalajälge.

Rakenduskava PO2 „Rohelisem Eesti“ erieesmärk (vi) „Ring- ja ressursitõhusale majandusele ülemineku edendamine“ sisaldab konkreetseid meetmeid ettevõtete energiatõhususe suurendamiseks ja ressursitootlikkuse parandamiseks, sealhulgas toetusvõimalusi väikestele ja keskmise suurusega ettevõtetele tehnoloogiauuenduste jaoks (EL toetuse eelarve kokku 111 mln eurot). Läbi struktuurivahendite oleme eristanud 5 suunda, mille abil ressursi- ja jäätmekäitlust tõhustada. Jäätmekäitlusvõimsuste kaardistamine on Eestis üks prioriteete. Toetatakse jäätme aruandluse digitaliseerimist ja andmevahetuse liikumist reaalsajas, mis võimaldab riigil saada kiiremini ja täpsemini jäätmearuandlust. Oleme uuendamas ka sortimisuringu nõudeid ja selle elluviimist, et see oleks võimalikult kaasav ja uutele meetodikatele tuginev. Üle-Eestiline jäätmete liigiti kogumise ja jäätmetekke mudel on arendamisel Keskkonnaagentuuris. Toetuste andmisel keskendutakse rohkem jäätmehierarhia esimestele etappidele. Toodete korduskasutus, jäätmetekke vältimine ja ringmajanduse tootmis- ja tarbimismudelid eelnevad jäätmete seotud tegevustele. Väljakutseid ja sekkumisi raamib eesmärk minna aastaks 2050 üle kliimanetraalsele ressursitõhusale ringmajandusele ning uus EL ringmajanduse tegevuskava ja tööstusstrateegia. See tähendab, et vaja on edendada üleminekut lineaarmajanduselt ringmajandusele ning vähendada oluliselt kliimamuutuste mõju. Täpsemalt on antud meetmete kontekstis väljakutseteks ressurside väärindamata jätmine ja vähene jäätmetest väärtusliku ressursi saamine, meetmed on osa Eesti rohepöördest ettevõtluses.

Meetmetega rakendamise alustamine ja toetuste andmise tingimuste koostamine on võtnud oodatust rohkem aega. Seda põhjusel, et Riigi jäätmekava 2023-2028 kinnitati alles 2024 aasta alguses. Ressursiauditi ja ressursitõhususe investeeringute projektide elluviimine algas 2024. aastal (31.12.2024 seisuga rahastatud kokku 52 projekti EL toetuse summas 6,4 mln eurot, sh 14 ressursitõhususe investeeringut), kuid vahesihhtaset 2024. a lõpuks ei saavutatud. Projektide elluviimine on pikk protsess, algselt tuleb läbi viia ressursiaudit, mille järgselt saab taotleda toetust investeeringuteks. 2024. a detsembris taotlemiseks avatud ringmajanduse tootmis- ja tarbimismudelite toetuskeemi eesmärk on ringmajanduse tootmis- ja tarbimismudelite rakendamine ning ettevõtetes tööstussümbioosi lahenduste kasutuselevõtt. Toetuse andmise tulemusel on Eestis rohkem ringmajanduse põhimõtteid arvestavaid ettevõtteid ning suurenenud on vabatahtlikke keskkonnakorralduse lahendusi rakendavate ettevõtete arv. Jäätmete väärindamiseks, ringlussevõtuks ja digilahenduste toetamiseks saab taotleda toetusi alates 2025. a algusest. Jäätmetekke ja pakendi vähendamiseks, ohtlike ainete kasutamise auditi ja ettevõtete ohutu materjaliringluse investeeringute tegemiseks toetuste andmise tingimuste välja töötamine alles käib. Loodame need taotlusvoorud avada 2025 aasta jooksul.

Meetmete rakendamine on veel algusjärgus, mistõttu **praegusel hetkel rakenduskavas muudatuste tegemise vajadus puudub**. Rakenduskava sai ühtlasi 2023. a muudatuste käigus vajalikus osas juba ajakohastatud. Vajaduse tekkimisel vaadatakse vahendite eelarveline jaotus üle edaspidi ja tehakse vajadusel ümbertõsteid arvestades valdkonna võimekust toetuse kasutamiseks lähtudes jäätmereformi ning Riikliku energia- ja kliimakava eesmärkidest (ajakohastamisel).

Oskused ja tööturg

2024. a riigipõhiste soovitude kohaselt tuleb Eestil prioriteediks **seada hariduse ja koolituse kvaliteedi, tulemuslikkuse ja tööturu vajadustele vastavuse parandamine, elukestva õppe, eelkõige paindliku täiendus- ja ümberõppe ning aktiivse kaasamise edendamine**. Samuti **parandada tööjõu tootlikkust ja oskuste pakkumist** täiendus- ja ümberõppe ning **talentide parema ligimeelitamise ja hoidmise** kaudu.

Valdkonna väljakutseid ning riigipõhiste soovitustega kooskõlas elluviimisel olevatest või tulevikku kavandatud tegevustest on antud ülevaade alljärgnevalt.

Konkurentsivõime

2024. a riigiaruande kohaselt on keskseks probleemiks oskuste mittevastavus ja nappus, mis pärsivad investeringuid ja tootlikkust, mõjutades negatiivselt kasvuväljavaateid. Ettevõtted on määratlenud kvalifitseeritud töötajate puuduse kui peamise pikaajalise investeerimistõkke ja konkurentsivõime peamise väljakutse. Kvalifitseeritud töötajate puudus on olnud eriti terav IKT, ehituse, hariduse, tervishoiu ja pikaajalise hoolduse valdkonnas, samas kui teised sektorid tunnetavad olulist oskuste mittevastavust. Tööstus kannatab masina-, metalli- ja elektroonikasektoris inseneride ja kõrgelt haritud spetsialistide puuduse all (riigiaruande Lisa 12).

Haridus

Eesti häid tulemusi hariduses varjutavad 2024. a riigiaruande kohaselt struktuursed väljakutsed nagu haridustöötajate nappus, varane haridussüsteemist lahkumine ja suur sooline lõhe. Varane kooli poolelijätmine kasvas 2022. aastal 10,8%-ni 18-24a eagrupidest (EL-i keskmine 9,6%). Täna ei jätku iga-aastaselt oma haridusteed ligi 600 põhikoolilõpetajat ning umbes sama suur hulk langeb esimesel põhikoolijärgse hariduse omandamise aastal välja – iga kümnes noor jääb Eestis põhiharidusega. See suurendab kvalifitseeritud tööjõu puudumise probleemi, kuna tööturul edukalt läbilöömiseks on põhiharidusest ilmselgelt vähe.

Pikaajalise majanduskasvu tagamiseks vajame tööturule rohkem kvalifitseeritud tööjõudu. Selleks peab tõstma Eesti elanike keskmist haridustaset. Lisaks on hariduses soolised lõhed, kuna oluliselt rohkem poisse jätab haridustee varakult pooleli ja kõrgharidusest väljalangevus on suur. Need suundumused põhjustavad ebapiisava lõpetajate arvu (lisad 14 ja 15). Jätkub oskuste ja tööjõu puudus, eriti tervishoiu- ja haridussektoris. Suurim tööjõu ja oskuste puudus on erialase väljaõppega IT, tervishoiu ja sotsiaaltöö, tööstuse ja ehituse spetsialistidest (vastavalt OSKA tööjõuvajaduse raportile). Oskuste nappus on ühtlasi seotud kooli poolelijätmisega ning kõrg- ja kutsehariduse lõpetajate ebapiisava arvuga teatud valdkondades (eelkõige tehnoloogia, tootmine ja ehitus; teadus ja haridus).

Kõigil haridustasemetel ja eriti loodusteadustes ja matemaatikas on tõsine õpetajate puudus, mida süvendab lähiaastatel pensioniikka jõudvate õpetajate suur osakaal ja kõrge töölt lahkuvate algajate õpetajate määr. Kvalifitseeritud õpetajate osakaal näitab õpetajate puudust üldhariduses, eriti alla 30-aastaste õpetajate osas. Õpetajaskond vananeb, 34% õpetajatest peaksid järgmise 10 aasta jooksul minema pensionile. See tähendab igal aastal ligikaudu 770 uue töötaja vajadust hariduses, mida haridussüsteem ei suuda pakkuda. Lisaks lahkub umbes 50% uutest õpetajatest esimese 5 aasta jooksul ametist.

Käimasolev üleminek eestikeelsele õppele suurendab nõudlust hea keeleoskusega õpetajate järele, mis omakorda süvendab õpetajate puudust. Paralleelselt on oht haridusliku ebavõrdsuse kasvuks, kuna värsked andmed näitavad õpilaste sotsiaalmajandusliku tausta mõju suurenemist (lisa 15). Neid väljakutseid tuleb oskuste ja hariduse poliitika kujundamisel arvesse võtta.

Lisaks ülaltoodule saab tutvuda pikema ülevaatega Eesti hariduse olukorrast, kitsaskohtadest ja juba tehtavatest tegevustest EK välja antavas [haridusmonitoris](#) (Eesti raport [eesti keeles](#), [inglise keeles](#)).

Alljärgnevalt anname ülevaate ettevõtete konkurentsivõime toetamiseks vajaliku kvalifitseeritud tööjõu tagamiseks ning laiemalt haridusvaldkonna väljakutsete adresseerimiseks kavandatud ja elluviimisel olevatest tegevustest.

Haridus- ja teadusministeeriumi vastutusvaldkondades on riigipõhiste soovitustega kooskõlas elluviimisel hulgaliselt erinevaid tegevusi ning soovitused on juba rakenduskavas kokku lepitud sekkumistega hästi kaetud.

Aastate jooksul on rakendatud (sh ÜKP fondide toel) meetmeid **oskuste puuduse leevendamiseks**, kuid väljakutse on endiselt olemas. **Eesti on rakendanud erinevaid täiskasvanu- ja elukestva õppe programme**, pakkudes täiendus- ja ümberõpet töötajate oskuste puudujääkide kõrvaldamiseks. Kui 2022. aastal kasvas koolitusel osalevate töötajate osakaal 22%-ni (suurem teiste Balti riikide omast), siis kvalifikatsiooni mittevastavusest teatanud töötajate osakaal on ligi 40%. Oskuste mittevastavuse ja oskuste nappuse probleemi lahendamiseks on võimalik mh suurendada võimalusi ümber- ja täiendusõppeks ning suunata noori ametitele, kus töötajatest on suur puudus. Täiskasvanute, eriti madalama haridustasemega, vanemate, aegunud oskustega inimeste täiendusõpe on jätkuvalt tähelepanu keskmes, et kõigil oleks võimalus ühiskonnas aktiivselt osaleda, mh arvestades rohe- ja digipöörde mõju töömaailmas.

Perioodi 2021-2027 ÜKP rakenduskavas on oskuste puuduse ja tööturu vajadustele mittevastavusega seotud väljakutsete lahendamiseks juba kavandatud järgmised tegevused „Sotsiaalsema Eesti“ poliitikaeesmärgis:

- Erieesmärk (g) – ESF+ toetuse eelarve 82,2 mln eurot. Töötavatele täiskasvanutele, kelle oskusi on vaja ajakohastada või kelle oskused on aegunud, pakutakse tänapäevast kvaliteetset paindlikku mitteformaalset täiendus- ja ümberõpet, milles võetakse arvesse OSKA süsteemi prognoositud oskuste nõudlust ning mis on kooskõlas majanduse ja tööturu vajadustega, arvestades piirkondlikke ja riskirühmade vajadusi. Samuti toetatakse madala haridustaseme ja väheste oskustega täiskasvanuid, et nad jätkaksid õpinguid mittestatsionaarses formaalhariduses, tagamaks, et nende oskused vastaksid edasiste karjääri- ja õppimisvõimaluste nõuetele.
- Erieesmärk (e) – ESF+ toetuse eelarve 132 mln eurot. Meetmed, et viia kutse- ja kõrgharidus paremini vastavusse tööturu vajadustega ning suurendada nõutava kvalifikatsiooniga lõpetajate arvu. Toetatakse kutseühingute või tööandjate katusorganisatsioonide ja haridusasutuste koostööd, õppekavade ajakohastamist ja õpingute, sh doktoriõppe kvaliteedi parandamist. Keskendatakse valdkondadele, kus tööturul esineb lünki, sh IKT-oskustele, sh õpingute ajakohastamisele, ning digipädevuse kasutuselevõtule kõrg- ja kutsehariduses (IT ja mehhatroonika/tööstusinformaatika), haridus-, sotsiaal- ja tervishoiutöötajatele. Toetatakse ka haridusasutuste vahelist koostööd, et hõlbustada üleminekut ühelt haridustasemelt teisele. Meetmed hariduse kvaliteedi ja teadmispõhise arengu soodustamiseks teadushariduse ja -kommunikatsiooni kaudu, populariseerides õppijate seas vajalikke valdkondi (sh teaduse, tehnoloogia, inseneeria ja matemaatika), toetades spetsialiste jõudmist tööturule eelkõige innovatsioonimahukate ettevõtjate jaoks.

Varajase koolist lahkumise vähendamiseks toetatakse formaalse ja mitteformaalse hariduse lõimimist, samuti hariduslike erivajadustega õpilaste toetamist ja koolikliima parandamist. 2023. aastal uuendati alg- ja keskhariduse riiklikku õppekava, keskendudes läbivatele pädevustele ning õpetajate ja õppijate autonoomiale. Ajakohastatud õppekavad hõlmavad erinevaid ainevaldkondi, kus nüüd pööratakse rohkem tähelepanu praktiliste oskuste arendamisele, kriitilisele mõtlemisele ja probleemide lahendamise oskusele. Samuti rõhutatakse rohkem õppijakeskset lähenemist, kus õpilaste individuaalsed vajadused ja huvid saavad rohkem tähelepanu kui varem. Et toetada õpetajaid nende muudatuste rakendamisel, on neile pakutud koolitusi ja juhendmaterjale, mis toetavad uusi õpetamisviise. Elluviimisel on õppimiskohustuse ea tõstmine 17lt eluaastalt 18le eluaastale. Reformi eesmärkideks on, et 90% 20-24 aastastest Eesti inimestest oleks omandanud keskhariduse ning madala haridustasemega mitteõppivate 18–24-aastaste osakaal jääks alla 5%. Vastav seadusemuudatuste pakett võeti Riigikogus vastu detsembris 2024. Õppimiskohustus hakkab kehtima kuni 18-aastaseks saamiseni ja tekib esimesena noortel, kes 2025. aastal alustavad 9. klassis.

Rakenduskava panustab väljakutsete lahendamisse järgmiste „Sotsiaalsema Eesti“ poliitikaeesmärgi tegevustega:

- Erieesmärk (e) – ESF+ toetuse eelarve 132 mln eurot. Õppijakesksete õppekavade väljatöötamine ja rakendamine on paremini seotud õpetajakoolitusega, õpitulemuste hindamise ja jälgimisega ning õppematerjalidega. Eri haridustasemetega ja -liikide puhul toetatakse võtmepädevusi, tulevikuoskusi ja olulisi valdkondi (võõrkeeled; teadus, tehnoloogia, inseneeria ja matemaatika; digioskused; ettevõtlus; karjäärivõimalused, kestlik areng; sotsiaalsed oskused ja suhtlemisoskused) koostöös haridusväliste huvirühmadega. Ettevõtlus- ja karjääriõppe toetamine ning ettevõtlikkuse arendamine üld-, kutse- ja kõrghariduses ning noorsootöös aitab suurendada õppijate teadlikkust oma annetest ja võimalusi neid arendada. Toetatakse erinevate võimete ja võimalustega õppijate tipptasemel oskuste (sh digioskuste) arendamist. Tagatakse, et õppekavad toetaksid õppijakeskset lähenemisviisi ja praktiliste oskuste omandamist ning et õpingute sisu vastaks paremini ühiskonna ja tööturu arenguvajadustele.
- Erieesmärk (f). Parandatakse ligipääsu hariduse tugiteenustele (Rajaleidja keskused) nii lastele kui ka nende vanematele ning edendatakse kaasava hariduse põhimõtteid (EL eelarve 20,6 mln eurot). Lisaks pakutakse noorsootöö meetmete abil tuge noorte tööturule sisenemise toetamiseks, KOVide võimestamiseks ning tugimeetmeid NEET-staatuses noortele, et tuua nad tagasi õppesse või suunata tööturule (EL eelarve 9,6 mln eurot).

Õpetajate puuduste lahendamiseks võeti 2022. aastal vastu õpetajate järelkasvu tegevuskava, mille eesmärk on parandada õpetajate, tugispetsialistide ja koolijuhtide töötingimusi, koolitust ja karjäärivõimalusi. Alates 2023. aastast lisandus kõrghariduses üle 400 õppekoha õpetajakoolituse ja tugispetsialisti erialade üliõpilaste vastuvõtuks ning uued üliõpilased saavad 400 euro suuruse igakuise stipendiumi. Selle eesmärk on muuta õpetajaks õppimine populaarsemaks ja täita riigi poolt täiendavalt loodud õppekohad võimekate kandidaatidega. Lisaks, taotledes eesmärki tõsta õpetajate palk 2027. aastaks 120%-ni riigi keskmisest palgast, andis valitsus 2023. aastal märkimisväärse palgatõusu (23,9%) kõrge inflatsiooni tingimustes ja 2024. aastal järgnes täiendav 6,6% arvestuslik keskmine palga tõus. Sellele vaatamata teenivad õpetajad endiselt vähem kui kolmanda taseme haridusega töötajad keskmiselt (-14,3% vs EL -10,5%).

Rakenduskava panustab väljakutsete lahendamisse järgmiste „Sotsiaalsema Eesti“ poliitikaeesmärgi tegevustega (ESF+):

- Erieesmärk (e) – EL eelarve 132 mln eurot. Selleks et tagada tööjõud hariduse valdkonnas, luuakse paindlikud võimalused tööleasumiseks, toetus alustavatele haridustöötajatele ja kutsealase arengu võimalused kogu karjääri jooksul. Töötatakse välja meetmed nii valdkonnasisese kui ka -

välise liikuvuse suurendamiseks ning õpetajakutse populariseerimiseks. Toetatakse haridusasutuste juhtide ja kohalike omavalitsuste ametnike poolt innovatsiooni rakendamist ning koostööl põhineva koolikultuuri loomist.

Nt 2024. aastal avanes Tartu ja Tallinna ülikooli koostöös loodud Õpetajate Akadeemia raames füüsika, matemaatika ja bioloogia õpetajaks saada soovivatel koolis juba töötavatel õpetajatel võimalus asuda õppima mikrokraadiprogrammides. Õpetajate Akadeemia raames alustavad ka tööd külalislektorid, kes valiti n-ö tegevõpetajate seast avaliku konkursiga ja kellel on huvi panustada akadeemia fookusvaldkondadesse – matemaatika, loodus- ja täppisteadused, kaasav haridus ja eesti keelest erineva kodukeelega lastele eesti keele ja eesti keeles õpetamine. Nii Tartu kui Tallinna ülikool alustavad ESF+ toel haridusvaldkonna töötajatele täiendusõppe pakkumist. Sihtgrupiks on koolieelsete lasteasutuste, üldhariduskoolide, huvikoolide ja kutseõppeasutuste õpetajad, tugispetsialistid, haridusasutuste juhid ning noorsootöötajad. Jätkub ka alustavate koolijuhtide arenguprogramm. Esmakordselt avatakse arenguprogramm alustavatele koolieelsete lasteasutuste juhtidele. Alustavate juhtide toetamiseks avatakse grupid ka mentorite baasväljaõppeks.

Ühtne eestikeelne haridusruum annab kõigile lastele ja noortele **paremad võimalused edasiõppimiseks ning meelepärase töö ja tegevuse leidmiseks**. Samuti toetab eestikeelne haridus Eesti riigiidentiteedi kujunemist. Üleminek eestikeelsele haridusele algas lasteaedades ning 1. ja 4. klassis 2024. aasta septembrist ja kestab seadusest lähtuvalt kuni 2030. aastani. Ülemineku toetamiseks on ellu kutsutud tegevuskava ning eraldatud riigieelarvest ressursid selle igakülgselt toetamiseks (nt aastateks 2024-2027 on kavandatud 221 mln eurot, millele lisanduvad ESF+ vahendid). Valitsus toetab üleminekut kattes haridustöötajate keeleõppe, õppematerjalid ja palgalisa Ida-Virumaa piirkonnas õpetamise eest.

Rakenduskava panustab väljakutsete lahendamisse järgmiste „Sotsiaalsema Eesti“ poliitikaeesmärgi tegevustega (ESF+):

- Erieesmärk (h). Rakenduskavaga kooskõlas olev sekkumine „Eesti keele õpe ja keeleõppe arendamine“ (EL toetuse eelarve 32,2 mln eurot) aitab saavutada „Eesti keele arengukava 2021–2035“ ning „Haridusvaldkonna arengukava 2021–2035“ eesmärke ja panustab eestikeelsele õppele üleminekusse. Sekkumise eesmärk on toetada eestikeelse hariduse kvaliteedi hoidmist ja tõstmist (eesti keele õpe haridustöötajatele ja eesti keele kui teise keele õpe õpilastele, keeleõppealase kompetentsi tõstmine, õppevara loomine, alus- ja rakendusuuringute läbiviimine) ning parandada keelevaldkonna e-teenuste kättesaadavust (eesti keele õppe teenuseid koondav e-keskkond, e-hindamisvahendid, e-keelekursused, keeletehnoloogilised vahendid) kõigi sihtrühmade puhul, kellele on tegevused suunatud.

Majandus- ja kommunikatsiooniministeeriumi eestvedamisel on tööturu toetamiseks ning kõrge tööhõive taseme saavutamiseks ja hoidmiseks „Sotsiaalsema Eesti“ poliitikaeesmärgis vajalikke meetmeid kavandatud mahus ca 72 mln eurot, sh ca 2,5 mln eurot soolise võrdõiguslikkuse edendamiseks tööturul ning „Õiglane üleminek“ poliitikaeesmärgis vajalikke meetmeid kavandatud mahus 5 mln eurot.

Keskendutakse tööturu struktuursete probleemide lahendamisele, tööhõive suurendamisele ja erinevate tööturu riskirühmade tööturul osalemise toetamisele. Hoitakse võetud suundi tööturul nõrgemas positsioonis olevatele sihtrühmadele tööhõivele ligipääsu tõstmisel, töötuse ennetamisel ning tööturul konkurentsivõimet tõstvate oskuste toetamisel.

Poliitikaeesmärgi „Sotsiaalsema Eesti“ erieesmärgi (a) alt meetme 21.4.2.2 sekkumise „Soolise võrdõiguslikkuse edendamine tööturul“ tegevusi viiakse ellu kahe rakendusskeemiga – käskkirjalise

tegevuse ja avatud taotlusvoorudena.

Käskkirjalise tegevuse „Soolise segregatsiooni vähendamine hariduses ja tööturul“ elluviija on Majandus- ja Kommunikatsiooniministeerium (võrdsuspoliitika ja toimetuleku osakond) ning tegevuste rakendamist alustati 1.03.2023. Rakendatavad tegevused aitavad vähendada naiste ja meeste koondumist erinevatesse valdkondadesse nii hariduses kui tööturul, edendades mitmekülgsemaid eneseteostusvõimalusi ning stereotüübivabasid kutse- ja haridusvalikuid. Mh tehakse uuring eesmärgiga selgitada välja, mis põhjustab Eesti meeste vähese huvi õppida EHW (ehk *education, health and welfare*) erialadel ja neis sektorites töötada; töötatakse välja koolitusmoodul karjäärinõustajate ja töötukassa konsultantide soolisest võrdsusest teadlikkuse suurendamiseks; korraldatakse nii laiemale avalikkusele kui ka eraldi sihtrühmadele suunatud teavituskampaaniad, mille eesmärk on murda soolisi stereotüüpe hariduses ja tööturul jne.

Meetme 21.4.2.2 sekkumise „**Soolise võrdõiglikkuse edendamine tööturul**“ avatud **taotlusvoorude** toetuse andmise tingimused on väljatöötamisel. Esimene avatud taotlusvoor on planeeritud korraldada 2025. a II kvartalis. Eesmärk on rahastada selliste tegevuste elluviimist, mis aitavad vähendada soolist segregatsiooni hariduses ja tööturul, sh eelkõige loodus- ja täppisteaduse ning tehnoloogia (inglise keeles STEM, ehk *science, technology, engineering, mathematics*) ning hariduse, tervishoiu ja heaolu (EHW) erialadel ja ametites ning parandada soolist tasakaalu juhtimises ja otsustamises.

Meetme 21.4.2.3 sekkumise „Tööturu struktuursete probleemide lahendamine, tööhõive suurendamine ja erinevate tööturu riskirühmade tööturul osalemise toetamine“ viiakse ellu 6 rakenduskeemiga:

1. Töölase konkurentsivõime toetamine avatud taotlusvoorude kaudu. Toetuse andmise tingimused jõustusid 24.07.2023. 31.12.2024 seisuga on korraldatud 6 taotlusvoor.

Toetatud valdkonnad on:

- Mittetöötavate noorte töölase konkurentsivõime ja haridussüsteemi lõimumise toetamine;
- Naiste töölase konkurentsivõime suurendamine;
- Mittetöötavate ja mitteõppivate isikute tööle saamise ja tööl püsimise toetamine;
- Mittetöötavate pererändega saabunud uussisserändajate, rahvusvahelise kaitse saajate ja romade tööle saamise ja tööl püsimise toetamine.

2025. aastal on planeeritud korraldada 3 taotlusvoor:

- Mittetöötavate noorte töölase konkurentsivõime ja haridussüsteemi lõimumise toetamine;
- Vanemaaliste (55+) tööle saamise ja tööl püsimise toetamine;
- Sotsiaalse ettevõtluse ja sotsiaalse innovatsiooni kaudu tervisepiirangutega inimeste tööle saamise ja tööl püsimise toetamine.

2. „Tööhõiveprogramm 2024 – 2029“ raames osutatavad ESF+ rahastatavad tööturuteenused.

Tegevusi viib ellu Eesti Töötukassa alates 1.01.2024. THP raames toetatakse ESF+ raames tervisest tuleneva takistusega inimestele rehabilitatsiooniteenuseid ja eri sihtrühmade rohe- ja üldoskusi edendavate oskuste arendamise seminare ning alates 2025. aastast tööandjate koolitustoetusena töötajate roheoskuste arendamist. Samuti toetatakse alates 2024. aastast tööerakendamise metoodika kasutamiseks ning vastavate põhimõtete rakendamiseks ettevõetavad eri tööturumeetmete kvaliteedi ja tulemuslikkuse parandamise tegevusi.

3. Ida-Virumaa noorte töövaatlusprogramm. Tegevusi hakati rakendama 1.01.2023 Luuakse ja viiakse ellu töövaatlusprogramm Ida-Virumaa üldhariduskoolide 8. ja 11. klassi õpilastele ning kutsekoolide 1. kursuse õpilastele. Programm arendab õpilaste karjääri kujundamise oskusi ning

võimaldab süsteemselt saada teadmisi ja kogemusi tööalaste võimaluste kohta. Programmis osalevad noored saavad uusi teadmisi ja kogemusi seeläbi, et külastavad reaalses töömaailmas erinevaid ettevõtteid ja organisatsioone, osalevad temaatilistes töötubades ja saavad praktilisi kogemusi.

4. NEET-olukorras noorte toetamise ja teenuste koostöömudeli arendamine. Tegevusi hakati rakendama 1.01.2024. Toetatavate tegevuste elluviija on MKMi tööhõive osakond, partner Sotsiaalkindlustusamet. Luuakse ja viiakse ellu tegevusi, mis panustavad 15-29-aastaste noorte, kes ei õpi ega tööta (edaspidi NEET-olukorras) ja NEET-riskis noorte vajaduste lahendamisse, et toetada nende arengutakistustest üle saamist ja noorte kujunemist arukateks, tegusateks ja enda tervist hoidvateks inimesteks. Toetatakse ka tervisest tulenevate takistuste tõttu tööturul haavatavamas olukorras olevaid inimesi. Läbi toetatavate tegevuste võimestatakse kohalike omavalitsuse üksusi NEET-olukorras või -riskis olevate noorte toetamisel ja tõstetakse laiemal ühiskonna teadlikkust NEET-olukorras noorte vajadustest ja toetusvõimalustest.

5. Oskuste arendamine. Toetuse rakendamise eesmärgiga ei ole alustatud. Analüüsitakse, mis tegevusi täpsemalt rahastatakse. Täiendavad oskuste arendamise tegevuse vajadused sõltuvad arengutest tööturul ning piirkondlikest vajadustest ja käimasolevatest haridusvaldkonna reformidest.

6. Ida-Virumaa eesti keelest erineva emakeelega naiste tööturule kaasamise programm. Tegevus on ettevalmistamisel. Elluviija leitakse konkursi teel, kes peab tihedalt koostööd tegema Eesti Töötukassaga. Elluviimisega planeeritakse alustada hiljemalt 2025.a II kvartalis. Tegevuste raamistikuks on tööturul mitteaktiivsete, haavatavamate sihtrühmade proaktiivse kaasamise lähenemine (ingl. k *labour market outreach*), Tööturuasutuse kontekstis hõlmab *outreach* sagedamini a) registreerimata klientide leidmist ja kaasamist, b) tööturu integratsiooni teenuste osutamine väljaspool nende tavapärasest osutamise kohta. *Outreach* lähenemised on suunatud erinevatele mitteaktiivsetele rühmadele, kellel on sageli mitmeid takistusi töötamisele.

Poliitikaeesmärgi „Sotsiaalsem Eesti“ erieesmärgi (d) meetme 21.4.3.1 sekkumisi „Töötervishoiu ja -ohutuse teenuste kujundamine, töökeskkonna ja töötingimustega tegelevate organisatsioonide, sh sotsiaalpartnerite ja erialaorganisatsioonide võimekuse tõstmine ja püsiva töövõimekao ennetamine ja ajutise töövõimetusega inimeste tööhõives püsimise toetamine“ viiakse ellu 3 rakendusskeemiga:

1. Toetavad tegevused töötingimuste edendamiseks. Tegevusi hakati rakendama 1.07.2023. Toetatavate tegevuste elluviija on MKMi töösuhete ja töökeskkonna ning tööhõive osakond. Toetatavad tegevused aitavad ennetada töövõime vähenemist ja tervisekao tekkimist ohutu töökeskkonna ja töötingimuste arendamise kaudu ning tervislikel põhjustel tööhõivest väljalangemist. Pikaajalise haigusega töötajate toetussüsteemi loomisele suunatud tegevused aitavad ennetada püsiva töövõimekao väljakujunemist. Toetatavad tegevused avaldavad positiivset sotsiaalset mõju tervisest tuleneva takistusega inimeste tööhõivele läbi ühiskonna ja sihtgrupi teadlikkuse tõstmise ning teadus- ja tõenduspõhiste tööpoliitika kujundamise.

2. „Tööhõiveprogramm 2024-2029“ raames ESF+ toetatavad tegevused - pikaajalisel haiguslehel olijatele tööturuteenuste osutamine. Tegevusi viib ellu Eesti Töötukassa alates 1.01.2024. Tööhõiveprogrammi raames rahastatakse alates 2024. aastast ESF+ toel pikaajalise haiguslehe alusel töötajatele tööturuteenuste pakkumist, et ennetada nende tööturult kõrvale jäämist ja püsivat töövõime vähenemist.

3. Töötervishoidu ja -ohutust väärtustava töökeskkonna arendamine. Tegevusi hakati rakendama 1.01.2022. Tegevuste elluviija on Tööinspektsioon. Partner on Tervise ja Heaolu Infosüsteemide Keskus. Toetusega toetatavad tegevused avaldavad positiivset mõju teadlikkuse kasvule töövõime vähenemisest ja töökeskkonna parandamisest teavitamise, nõustamise ja koolitustegevuse kaudu maakondades üle Eesti. Rakendatavad tegevused aitavad vähendada tööõnnetuste arvu ja tuua tööhõivesse vähenenud töövõimega inimesi.

Poliitikaeesmärgi „Õiglane üleminek“ meetme 21.6.1.6 sekkumise „Töölt-töole liikumise ning töötajate ümber-profileerimise toetused põlevkivisektori töötajatele“ tegevusi viiakse ellu ühe projektina alates 1.01.2024. Elluviija on Eesti Töötukassa. Toetatavad tegevused on:

- 1) Tööle asumise toetus, mille eesmärk on soodustada Ida-Virumaal põlevkivisektori ettevõttes töö kaotanud inimeste liikumist uuele tööle muus valdkonnas.
- 2) Oskuste arendamise toetamine koosneb kahest toetusest:
 - Tasemeõppes osalemise toetus, mille eesmärk on toetada põlevkivisektori ettevõtte töötajaid või selles töötanud töötuid kutsehariduse või kõrghariduse omandamisel.
 - Mikrovalifikatsiooni omandamise toetus, mille eesmärk on toetada põlevkivisektori ettevõtte töötajate või selles töötanud isikute mikrovalifikatsioonide omandamist.

Laiemalt on riigipõhistes soovitusel viidatud töötushüvitiste süsteem ja põhimõtted muutmisel, kuid see ei ole otseselt seotud rakenduskava alusel rahastatud tegevustega. Käimasoleva töötushüvitiste reformi eesmärk on asendada senine kaheastmeline töötutoetuse ja töötuskindlustuse süsteem ühtse töötuskindlustusskeemiga. Muudatuse tulemusena planeeritav lühikese tööajaga inimeste sotsiaalkaitse tugevdamine on kavas saavutada 2026. a alguses. Lisaks on 2025. aastaks väljatöötamisel ettepanekud töötuskindlustuskaitse laiendamiseks mittestandardsetes töövormides (nt platvormimajanduses) töötajatele.

Riigipõhiste soovitusel vaates **ei ole rakenduskava alusel rahastatavatesse tööturu meetmetesse täiendavaid muudatusi vajalik teha**. Finantsperioodi 2021-2027 rakendamine nihkus võrreldes eelmise finantsperioodiga veel ühe aasta võrra ehk strateegilised dokumendid kinnitati 2022. a lõpus. Seega on vaheülevaatusel hetkel perioodi rakendamine üsna algusfaasis ning oluline on keskenduda kokkulepitud prioriteetide saavutamisele ning anda aega plaanitud sekkumisloogikate tulemuslikkuse avaldumisele. Rakendamisel meetmed toetavad nii varasemate kui ka 2024. aasta riigipõhiste soovitusel täitmist.

Energeetika

Taastuvenergia osakaalu suurendamisel on suurimaks väljakutseks **riikliku taastuvenergia eesmärgi täitmine**, millesse panustab kõige rohkem **põlevkivi osakaalu vähendamine** energiaallikate jaotuses. Energiakriis ja Ukrainas toimuv Venemaa agressioonisõda tekitas 2022 aastal olukorra, kus põlevkivi osakaal energiamajanduses tõusis. Energiamaajanduse korralduse seadusega (EnkS) võttis Eesti endale 2022. aastal kohustuse, et aastaks 2030 moodustab taastuvenergia vähemalt 65 protsenti riigisisest energia summaarsest lõpptarbimisest ja elektrienergia summaarsest lõpptarbimisest peab taastuvenergia moodustama vähemalt 100 protsenti ning soojuste summaarsest lõpptarbimisest vähemalt 63 protsenti. Transpordis kasutatud taastuvenergia peab aastaks 2030 moodustama vähemalt 29 protsenti selles sektoris tarbitud energiast või tuleb vähendada kasvuhoonegaaside heidet vähemalt 14,5% võrreldes aasta 2010 KHG mahukusega (so 94,1 g CO₂ekv/MJ). Sellega seoses on vaja kiirendada uute taastuvenergia võimsuste kasutuselevõttu ja seeläbi suurendada taastuvatest energiaallikatest toodetud energia osakaalu energia summaarsest lõpptarbimisest. Kiirendada tuleb loamenetlustega seonduvat haldusmenetlust.

Energiatõhususe suurendamisel on suurimaks väljakutseks **lõpptarbivate energia tõhusam tarbimine (s.o hooned, transport, tööstus)**, lisaks on oluline täiustada energiasäästu prognoosimise meetodikat energiasäästukohustuse täitmise seiramiseks ja koguda energiatõhususe

meetmete tulemuste kohta andmeid säästetud energia koguste hindamiseks. Euroopa Liidu Kliimapaketi „Fit for 55“ raames on 2023. aastal vastu võetud uuesti sõnastatud energiatõhususe direktiiv, millega plaanitakse 2030. aastaks suurendada energiasäästukohustust ligi kaks korda. Eeldatavalt ei suuda Eesti ambitsioonikamat eesmärki praeguste energiatõhususe meetmetega saavutada, mistõttu on direktiivi kehtestamisel vajalik kavandada täiendavaid meetmeid nii hoonete, transpordi, avaliku sektori kui ettevõtete energiatõhususe suurendamiseks (Energeetika programm, 23.02.2024)

Põlevkivi osakaalu vähendamine energiaallikate jaotuses

2024. aastaks on Eestis juba käimas mitmeid tegevusi põlevkivienergia osakaalu vähendamiseks, mida toetatakse erinevatest Euroopa Liidu fondidest, sh Taaste- ja vastupidavusrahastust (RRF). Lisaks sellele on ajakohastamisel Riiklik Energia- ja kliimakava (REKK), Energiamaajanduse riiklik arengukava aastani 2035 (ENMAK)¹⁶, muutmisel maapõueseadus¹⁷ ning välja töötamisel kliimakindla majanduse seadus¹⁸. Eesti eesmärgiks on saavutada vähese süsinikdioksiidi heitega energiamajandus, mis sisaldab energiasüsteemi ümberkujundamist ja uute, taastuvenergiale tuginevate tootmisvõimsuste rajamist.

Elektritarbimine on alates 2016. aastast püsinud stabiilselt vahemikus 8–9 TWh. Tootmine on viimastel aastatel olnud erinev, sealhulgas tipptootmine 2017. aastal (11,2 TWh) ja madalaim tootmine 2020. aastal (4,8 TWh). Taastuvenergia osakaal elektritootmises on pidevalt suurenenud. 2023. aastal ületas taastuvenergia osakaal esimest korda poole kogu elektritootmisest, moodustades 53%. Elektritootmise CO₂-ekvivalentemissioon sõltub elektritootmises kasutatud põlevkivi kogusest. Põlevkivipõhise (ja teiste fossiilkütustel põhinevate) elektritootmise järkjärguliseks lõpetamiseks on peamine instrument Euroopa Liidu kasvuhoonegaaside saastekvootide kauplemissüsteem (EU ETS), mis on selles osas hästi toiminud, muutes põlevkivipõhise elektritootmise suurema osa aastast majanduslikult kahjumlikuks.

Uuendamisel olev ENMAK keskendub põlevkivipõhise juhitava tootmisvõimsuse asendamisele muude, tulevikukindlate ja taastuvallikatel põhinevate juhitavate võimsustega, mis hõlmavad järgmisi juhitavaid elektritootmisvõimsusi aastaks 2035:

- 1) Gaasijaamad kuni 500 MW, kasutades CO₂-neutraalseid kütuseid (taastuvallikatel põhinev gaas ja/või vesinik) hiljemalt aastaks 2029;
- 2) Võimsusmehhanismi rakendamine, et tuua turule üle 450 MW lisajuhitavaid võimsusi aastaks 2040, näiteks gaasijaamad (taastuvallikatel põhinev gaas ja/või vesiniku võimsused);
- 3) Lisaks on kavandatud järgmised tegevused elektrisüsteemi tasakaalustamiseks ja põlevkivipõhise elektri järkjärguliseks lõpetamiseks:
 - a. Energia salvestamise arendamine, sealhulgas akud ja akupargid;
 - b. Taastuvenergia arendamisega seotud tegevused, sealhulgas:

¹⁶ ENMAK 2035 viimane versioon on leitav Kliimaministeeriumi kodulehelt:

https://kliimaministeerium.ee/enmak_ksh

¹⁷ Eelnõu 435 SE(435 UA), mis on uuesti arutamisel ning mille eesmärgiks on peatada põlevkivi kaevanduslubade menetlemine tähtajaliselt kuni kliimakindla majanduse seaduse jõustumiseni:

<https://www.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/12daee14-5c1b-4ed7-b068-aae738acf1b1/maapoueseaduse-taiendamise-seadus/>

¹⁸ Viimane versioon eelnõust on kättesaadav Kliimaministeeriumi kodulehelt, eelnõu vajab vaheülevaate koostamise seisuga Vabariigi Valitsuse otsust, et suunata eelnõu aruteluks Riigikokku:

<https://kliimaministeerium.ee/eesti-kliimaseadus>

- i. pakkumisega seotud enampakkumine maismaa tuuleparkidele, mille tootmiskaht on 4 TWh;
- ii. meretuuleparkidele toetusmehhanismiga tootmiseks 2 TWh ja turupõhine tootmine ilma toetuseta 2 TWh, kokku 4 TWh tootmist meretuuleparkidest;
- iii. taastuenergia arenduste menetlusprotsesside kiirendamine.

Kavandatud tegevused põhinevad kliimaneutraalse elektritootmise uuringul¹⁹, mis viidi läbi Euroopa Liidu rahastusega struktuurireformi tugiprogrammi raames koostöös Euroopa Komisjoni struktuurireformi toe peadirektoraadiga. Uuringusse ja tegevuste kavandamisse olid kaasatud nii turuosalised kui ka muud huvirühmad.

Põlevkivi kasutamise lõpetamine elektrienergiaga varustamisel aastaks 2035 on kavandatud ENMAK-is järgmiste tegevuste kaudu:

- 1) 1200 MW juhitava võimsuse tagamine aastaks 2035;
 - a) regulatiivsed muudatused, et tagada varustuskindluse standardi täitmiseks vajalikud tootmisvõimsused;
 - b) võimsusmehhanismi (sh strateegilise reservi) rakendamine ja selleks vajaliku tagasipöördumise enampakkumise korraldamine;
 - c) tuumaenergia kasutuselevõtu analüüs ja tuumaenergia kasutamise seotud regulatsioonide loomine vastavalt Riigikogu otsusele 5.06.2024;
- 2) nõudluse juhtimise potentsiaali (261 MW) rakendamine kõigil turutasanditel: tururaamistiku loomine, sealhulgas tsentraliseeritud arveldusmudeli rakendamine, andmeladu arendused, tariifisüsteemi ja sagedusturu arendused ning paindlikkusteenuste kasutamine;
- 3) 1500 MW salvestusvõimsuse arendamine:
 - a) turutõkete eemaldamine, regulatiivsed muudatused ja tagatismehhanismide analüüs.
 - b) täiendavate tuluallikate leidmine (nt kiire sagedusreservi turg), pilootprojektid ning vajadusel toetusmehhanismid;
- 4) Võrguarendus, mille võimsus suureneb kuni 2500 MW, lisavälisühendused ning merevõrk:
 - a) regulatiivsed muudatused, 10-aastased võrgu arendusplaanid (sh fikseeritud liitumistasu kontseptsioon, liitumisvõimsuste optimeerimine, kasutajasõbralikumad liitumisavaldused).
 - b) paindlikkuse kasutamine võrguinvesteeringute alternatiivina, võrguarenduskohustuse laiendamine, hajutatud tootmise võimaldamine, võrgu teenuste kvaliteedi parandamine.
 - c) järjepidevuskavade täiendamine, hübriidohtudega tegelemine, merevõrgu arendamine, EstLink 3, EstLat 4.
- 5) Turu korraldus Balti ja Soome jaemüügiturgu harmoniseerimiseks;
- 6) Kütusevabade energiaallikate osakaalu suurendamine:
 - a) maismaatuuleparkide võimsus 3000 MW, meretuuleparkide võimsus 1000 MW ja päikeseelektrijaamade võimsus 1600 MW;
 - b) menetlusprotsesside kiirendamine, asukohtade planeerimine, taastuvelektri tagasipöördumise enampakkumised (st 4 TWh tootmine maismaatuuleparkidest ja 2 TWh meretuuleparkidest saavutatakse tagasipöördumise enampakkumiste kaudu, sellele lisaks 2 TWh tootmist meretuuleparkidest on oodatavalt turupõhine).

¹⁹ Uuring nr REFORM/SC2020/068, uuringu aruanne on kättesaadav Energiatalgute lehel: <https://energiatalgud.ee/node/8917?category=1704>

- c) avaliku sektori üleminek suuremale taastuenergia kasutamisele, taastuenergia projektide edenemise pidev kaardistamine ja järelhindamine, üleminek hajutatud energiale ning meetmete arvestamine päikeseelektrijaamade keskkonnamõju leevendamiseks.
- 7) Riskide maandamine:
- a) Avaliku sektori eeskuju, elektri ostu- ja hinnavahelepingud, elektritariifide erinevused, hüvitised.
- b) Taastuvelektri arengu edendamine täiendavate maakasutusvõimaluste abil.

Rakenduskava panustab valdkonna väljakutsete lahendamisse järgmiste „Rohelisem Eesti“ poliitikaeesmärgi sekkumistega (ERF):

- Erieesmärk (i) – sekkumise „Kaugküttesüsteemide ja katelseadmete renoveerimise ja rajamise toetamine (sh investeeringud keskmise võimsusega põletusseadmetesse)“ (EL toetuse eelarve 22,5 mln €) tulemusel suurendatakse kaugküttesüsteemides energia kasutamise efektiivsust ja vähendatakse põletusseadmest pärinevate saasteainete heitkogust toetades kaugküttekatelde renoveerimist (fossiilkütuseid kasutavaid soojuse tootmise seadmeid ei toetata), kaugkütte soojatorustiku renoveerimist ja lokaalkütet kasutava hoone ühendmaist olemasoleva kaugküttevõrguga. Seni läbiviidud taotlusvoorude tulemusena saab hetkel öelda, et soojatorustiku õnnestub renoveerida suuremas mahus aastaks 2029 kui esilagu planeeritud ning lisandunud taastuenergia võimuse eesmärkide saavutamiseks planeeritakse täiendavat taotlusvooru (vt ka vahe-eesmärkide täitmine p 6) .
- Erieesmärk (ii) – sekkumisega „Biometaani kasutuselevõtu soodustamine“ (EL toetuse eelarve 7 mln €) suurendatakse taastuenergia osakaalu toetatades biometaani sisestuspunktide rajamist, mille abil oleks võimalik sisestada gaasiülekandevõrku biometaani. Sekkumise tulemuslikust on veel vara hinnata, kuna sekkumise elluviimiseks vajalik rakenduskava muudatus kinnitati 2024 a. sügisel ning toetuse andmise tingimused on veel välja töötamisel.

Paraku on rakenduskava elluviimisel selgunud, et ÖÜF sekkumist „Kaugkütte lahtisidumine põlevkivist“ ei ole võimalik ellu viia, mille tõttu teeme ettepaneku rakenduskava muutmiseks järgmiselt:

Rakenduskava muudatusettepanekud nr 22 and 27:

Sekkumise „Kaugkütte lahtisidumine põlevkivist“ eemaldamine rakenduskavast (5 mln eurot).

Põhjus: Sekkumine oli kavandatud Kiviõli kaugkütte põlevkivist lahti sidumisel. Kuna kohalikud soojatootjad on otsustanud hankeprotsessis mitte osaleda, ei ole võimalik meetet ellu viia. Vastavalt ÖÜF juhtkomisjoni 10.02.2025 otsusele planeeritakse vahendid suunata meetmesse „Ida-Viru ettevõtluse investeeringute toetus (sh tööstus)“ (21.6.1.1). Eelarve muutmise täpsem selgitus on rakenduskava muudatusettepanekus nr 27.

Energiasääst era- ja avalikes hoonetes

Hoonete kasutamiseks läheb Euroopa Liidus keskmiselt 40% kogu energia lõpptarbimisest, Eestis on see näitaja 50%. Vanad hooned on energiakulukad, nende ehitamise ajal ei kehtinud energiatõhususe nõuded ja paljusid selliseid hooneid ei ole renoveeritud ning viidud vastavusse kehtivate nõuetega. Hoonete tervikliku rekonstrueerimisega on võimalik saavutada keskmiselt ~50% soojusenergia säästu (Ehituse pikk vaade 2035, 2020). Elektrienergia kasutus võib hoonetes,

kus eelnevalt ei olnud mehaanilist ventilatsioonisüsteemi (üksikelamud, korterelamud, haridushooned), rekonstrueerimisega suureneda kuna sisekliima tagamiseks vajalikud tehnosüsteemid tarbivad elektrit. Büroohoonetes ja kaubandus-, teenindushoonetes, kus ka enne rekonstrueerimist olukorras moodustab suure osa energiatarbimisest elekter, väheneb rekonstrueerimise tulemusena ka elektri kasutus. Primaarenergia kasutus väheneb keskmiselt 32% (Hoonete rekonstrueerimise pikaajaline strateegia, 2020).

Hoonesektori energiatarbimise vähendamiseks on võtmevaldkondi rohepöörde eesmärkide täitmisel. 2024. a Eesti riigiaruande lisas 17 on soovitatud **kiirendada investeringuid hoonete energiatarbimise vähendamiseks**. Selle soovitusena rakendamiseks on elluviimisel mitmeid programme, et renoveerida nii era- kui ka avalikke hooned, eesmärgiga vähendada nende energiatarbimist ja soodustada kaasaegsete energiatarbimise lahenduste kasutamist. Avaliku sektori hoonete energiatarbimise vähendamiseks on kasutatud eelkõige muid rahastusallikaid. ÜKP rakenduskavas on põhifookus elamufondi energiatarbimise vähendamisel. Hetkel on mitmed toetuse saajate poolt hästi vastu võetud hoonete rekonstrueerimisprogrammid juba käimas ning uusi projekte kavatakse rakendada järjepidevas ja ühtlases jadas arvestades turu absorbeerimisvõimet. Järjest enam tähelepanu pööratakse toetuse suunamisele suurematest linnadest eemale madalama kinnisvara väärtusega piirkondadele.

ÜKP rakenduskava korterelamute rekonstrueerimise vahendeid (ja ka teistest allikatest tulevaid vahendeid samal otstarbel tuleb suunata turule hajutatuna erinevate aastate peale, et vältida turu ülekuumenemist. Eestis on hetkel 10-15 ettevõtet, kes tegelevad korterelamute renoveerimisega ning kogu raha korraka turule suunamine põhjustaks ebamõistliku hinnatõusu. Suurimaks probleemiks on viimastel aastatel olnud rekonstrueerimistevõimude kallinemine tulenevalt inflatsioonist, kõrge Euriborist ja Ukrainas toimuvast Venemaa agressioonist. Lähimil paaril-kolmel aastal on erinevatest allikatest piisavalt vahendeid korterelamute rekonstrueerimiseks, kuid järgnevatel aastatel peaks otsitakse aktiivselt uusi võimalikke rahastusallikaid. Muuhulgas on kavas kasutada selleks EL Sotsiaalse Kliimafondi toetust, mille rakendamine algab 2026. a ning heitkogustega kauplemise süsteemi tulusid.

Ehitisregistri andmetel on kasutusel olevaid, teada oleva pindalaga ja esmase kasutuselevõtu ajaga enne aastat 2000 (kaasa arvatud) korterelamuid arvuliselt kokku 22 600 kogupindalaga 28 378 000 m². Kolme suurema korterelamute kogupindalaga maakonna (Harjumaa, Ida-Virumaa ja Tartumaa) korterelamute pindala moodustab 71% korterelamute kogupindalast. Suurusjärgus kolmandik korterelamute arvust ja ligi pool korterelamute kogupindalast asub Harjumaal.

Rakenduskava panustab valdkonna väljakutsete lahendamise järgmiste „Rohelisem Eesti“ poliitikaeesmärgi tegevustega:

- Erieesmärk (i) – ERF sekkumised „Korterelamute rekonstrueerimise toetamine“, „Korterelamute etapipõhise rekonstrueerimise toetamine madala kinnisvara väärtusega piirkondades“ (EL toetuse eelarve sekkumistel 330,9 mln eurot). Selleks, et suurendada energiasäästlikust era hoonetes toetatakse korterelamute osalise ja tervikliku rekonstrueerimise panustavaid tegevusi. Toetused jagatakse hajutatuna 3 taotlusvooru käigus ja tänaseks on edukalt läbi viidud 2 taotlusvooru, millest viimasesse vooru esitatud taotlused on veel hindamisel. Toetuste regionaalseks hajutamiseks on kasutatud erinevaid piirkondlikke toetusmäärasid ja erinevatele piirkondadele on eraldatud kindla eelarve ulatuses rahalisi vahendeid. Tulenevalt ehitushindade tõusust ja suurenenud energiatarbimisest rekonstrueerimisel on ühtlasi vajalik korrigeerida rakenduskava väljund- ja tulemusnäitajate sihttasemeid, mille kohta on esitatud ettepanekud vaheülevaate peatükis 6.

- Lisaks ERFile toetatakse korterelamute rekonstrueerimist ka ÕÜFist 15 miljoni euroga. Seni on korterelamute rekonstrueerimise aktiivsus Ida-Virumaal olnud teiste maakondadega võrreldes kõige väiksem, 2024. aastal käivitatud ÕÜFi toetuse abil on võimalik pakkuda Ida-Virumaal rekonstrueerimistoetust soodsama toetuse määraga. Meetmega toetatakse vaid korterelamute tervikrenoveerimiseks vajalikke töid eesmärgiga parandada nende energiatõhusust.

Lisaks korterelamute rekonstrueerimisele toetatakse ÜF vahenditest 30 mln euro ulatuses tervishoiuasutuste energiatõhususe parandamist. Perioodil 2021-2027 toetatakse Narva ja Kuressaare haiglate taristu investeringuid, et luua võimalused integreeritud inimkesksete teenuste osutamiseks, sealhulgas esmatasandi tervishoiu, eriarstiabi ja sotsiaalhoolekande teenuste tervikliku kättesaadavuse tagamiseks ühtses energiatõhusas taristus. Mõlemad projektid on elluviimisel ning tööd lõppevad hiljemalt 2028. aastal. Energiatõhususe parandamiseks Ida-Virumaa avaliku sektori hoonetes panustab ka ÕÜF sekkumine „Ida-Viru KOV investeringud ülemineku mõjude leevendamiseks“, mille üks eesmärke on avaliku taristu ümberkorraldamine ja rekonstrueerimine püsikulude vähendamiseks.

Keskkonnasäästlik ja jätkusuutlik transport

Transpordi valdkonna suuremad väljakutsed on sektori CO₂-heitkoguste vähendamine, riigisisese ja rahvusvahelise parvlaevaliikluses, TEN-T põhivõrgu maanteed, sadamate kaldataristu (tulenevalt kliimapaketist) ja Rail Baltic raudteetrassi väljaehitamine, kaubatranspordi nihutamine raudteele ning kogu transpordi toimepidevuse tagamine läbi rohetehnoloogiate kasutuselevõtu ja digitaliseerimise. Kõikidele nõuetele vastavad tingimused peavad olema saavutatud 2030, mis eeldab seitsme aasta jooksul väga suuri investeringuid nii taristusse kui ka kaasaegsete tehnoloogiate kasutuselevõtuks (Transpordi programm, 2024).

Transpordisektori jätkusuutlikkus on oluline valdkond, milles Eesti keskendub elektritranspordi ja ühistranspordi arendamisele ning vastava infrastruktuuri parendamisele. Täiendavalt soodustatakse jalgratta- ja jalgsi liikumist linnapiirkondades.

Rakenduskava näeb ette toetusi keskkonnasäästlikele transpordilahendustele, sealhulgas elektritranspordi ja ühistranspordi infrastruktuuri arendamiseks. Rahastamise hetkeseisu põhjal on mõned projektid juba rakendatud, kuid suurem osa tegevustest on perioodi jooksul vaja veel ellu viia.

Riigi enda võimekus investeerida suurtesse transpordi taristu projektidesse on väga väike. Eriti suure surve alla paneb riigi enda võimekuse Rail Balticu ehitamine ja selleks vajalik riiklik kaasrahastus. Tulenevalt sellest tuleb maksimaalselt ära kasutada ÜKP vahendeid ning valida teostamiseks esmajärjekorras selliseid projekte, kus mõju avalduks võimalikult suurele transporditaristu kasutajate hulgale. Suurimaks probleemiks on viimastel aastatel olnud ehitustegevuse kallinemine tulenevalt sisendhindade tõusust, mis on tingitud energiakriisist ja Ukrainas toimuvast Venemaa agressioonisõjast (vt ka sotsiaalmajanduslikud mõjud p 4).

Teehoiuks eraldatud vahendite maht ja edasise rahastuse ebaselgus seavad ohtu TEN-T põhivõrku kuuluvate maanteed Tallinn–Tartu–Võru–Luhamaa ja Tallinn–Pärnu–Ikla väljaehitamise Euroopa Parlamendi ja Nõukogu määruses (EL) 1315/2013 sätestatud liiklusohutuse ja keskkonnanõuetele vastavaks 2030. aasta lõpuks (Transpordi tulemusvaldkonna aruanne 2023 a., 2024).

Rakenduskava panustab väljakutsete lahendamisse järgmiste „Rohelisem Eesti“ poliitikaeesmärgi tegevustega (ERF):

- Erieesmärk (iv) – sekkumine „Teeilmajamade seiresüsteemi uuendamine“ (ERF, EL toetuse eelarve 1,88 mln€). Teeilmajamade rajamine on graafikus ning tööde teostamine on edenenuid prognoositust kiiremini.

- Erieesmärk (iv) – sekkumine „Sadamate akvatooriumi kaitse“ (ÜF, EL toetuse eelarve 9,5 mln€). Projekti abil panustatakse Eesti saartega ühenduse seisukohalt oluliste sadamate avalikuks liiniveoks kasutatavate rajatise säilimise ja ohutu opereerimise tagamise, arendades kliimamuutuste mõjudega kohanemiseks Rohuküla, Heltermaa, Kihnu ja Ruhnu sadamates välja kaitserajatised. Projekti viiakse ellu kuni 2027 I poolaasta lõpuni.
- Prioriteet „Säästev linnaline liikumine“, erieesmärk (viii) – sekkumine „Jalgrattateede põhivõrkude ehitamine ja jalgratta parkimisvõimaluste parandamine; mitmeliigiliste ühistranspordisõlmede arendamine; trammiliikluse arendamine Tallinnas“ (ERF, EL toetuse eelarve 96 mln€). Jalgrattateede põhivõrkude parandamiseks ja jalgratta parkimisvõimaluste toetamiseks jagatakse toetusi läbi avatud taotlusvooru Tartu, Tallinna ja Pärnu linnaga piirnevatele KOV-dele ja läbi investeerimiskavade otse suurematele linnadele (Tallinn, Tartu, Pärnu). Täna on kehtestatud kõikide linnade investeringute kavad ning kinnitatud projektid, mida soovitakse toetada ja 2024 a. viidi läbi avatud taotlusvoor, mille käigus valiti välja toetatavad projektid. Võrreldes algselt kavandatuga on võimalik toetada suuremas mahus jalgrattateede rajamist, mistõttu teeme vaheülevaate peatükis 6 ühtlasi ettepaneku rakenduskava väljundnäitaja sihttaseme korrigeerimiseks.

Rakenduskava panustab väljakutsete lahendamisse ka järgmiste „Ühendatum Eesti“ poliitikaeesmärgi tegevustega (ÜF):

- Erieesmärk (i) – sekkumine „TEN-T maanteede ehitus ja rekonstrueerimine“ (ÜF, EL toetuse eelarve 159,1 mln€). Investeringute kavast kinnitatud projektidest on tänaseks 2 objekti avatud liiklusele, ühel objektil on ehitustööd pooleli ning 2 objektiga pole veel jõutud hankeid ellu viia ehitustegevuse alustamiseks.
- Erieesmärk (i) – sekkumine „TEN-T Raudteede arendamine ja rekonstrueerimine (sh Rail Balticu liini Tallinn-Ikla kohalikud peatused, rahvusvahelised reisiterminalid); raudtee elektrifitseerimine“ (ÜF, EL toetuse eelarve 342,1 mln€). Kõik projektid on kohustustega kaetud ning rahastatud staatuses. Hetkel on ehituses raudtee elektrifitseerimine Tallinna-Tartu liinil. Selle lõpetamise järgselt 2025 a. sügisel alustatakse ehitustöödega Tapa-Narva Liini elektrifitseerimiseks. Rail-Balticu liini peatuste projekt jõudis rahastatud staatusesse 2024 a. augusti lõpuks ning investeringute kava alusel on aega projekti ellu viia kuni 2029 a. 2. poolaasta lõpuni. Tallinna-Lelle raudtee lõigu rekonstrueerimise osa on lõppjärgus kuid tööde teostamise käigus selgus kallinemine sellises ulatuses, mis muutis suutlikkuse suurendamise osa projektist teostamatuks raudtee projektidele eraldatud eelarvemahu ulatuses.

ÜKP rakenduskava raames elluviidavatele meetmetele lisaks toetatakse säästliku liikuvuse edendamist ka Taaste- ja vastupidavusrahastust (RRF), kus olulisel kohal on investeringud rööbastranspordi arendamise (Vanasadama trammiliin), aga ka Rail Baltic ristumiste väljaehitamisse ja kohalikesse jalgratta- ja jalgteedesse.

Rakenduskava muudatusettepanek nr 14:

Tallinn-Lelle raudteelõigu raudtee läbilaskevõime suurendamise ja rekonstrueerimise projekt vajab ümberstruktureerimist seoses rekonstrueerimistööde hinna tõusuga. Projektis ei teostata läbilaskevõime suurendamise osa.

Põhjendus: Projekti rekonstrueerimise osa jätkamiseks oli toetuse saajal vaja projekti läbilaskevõime osa vahendid suunata rekonstrueerimisse, lisaks võeti laenu. Kliimaministeerium ja toetuse saaja AS Edelaraudtee on otsustanud projekti läbilaskevõime osa suurendamist mitte teostada. Otsus ei mõjuta väljund- ja tulemusnäitajate sihttasemeid erinevate raudtee projektide üleselt.

Täiendavad tööd oleksid teostatavad täiendava laenu abil ja mõjutaksid raudtee kasutustasu ja tõstaksid piletihindu ebamõistlikult. Hetkel ja lähitulevikus ei ole võimalik lisada projekti täiendavaid vahendeid muul kujul kui laen.

Tasakaalustatum regionaalne areng ÜKP fondide toel

Jätkuva probleemina on 2024. a riigipõhistes soovitustes välja toodud **püsivad erinevused pealinna ja ülejäänud riigi vahel**, seda eelkõige SKP-s elaniku kohta ja tööjõu tootlikkuse arvestuses. Äärmiselt oluline on **suurendada ettevõtete konkurentsivõimet, eriti väljaspool pealinnapiirkonda**.

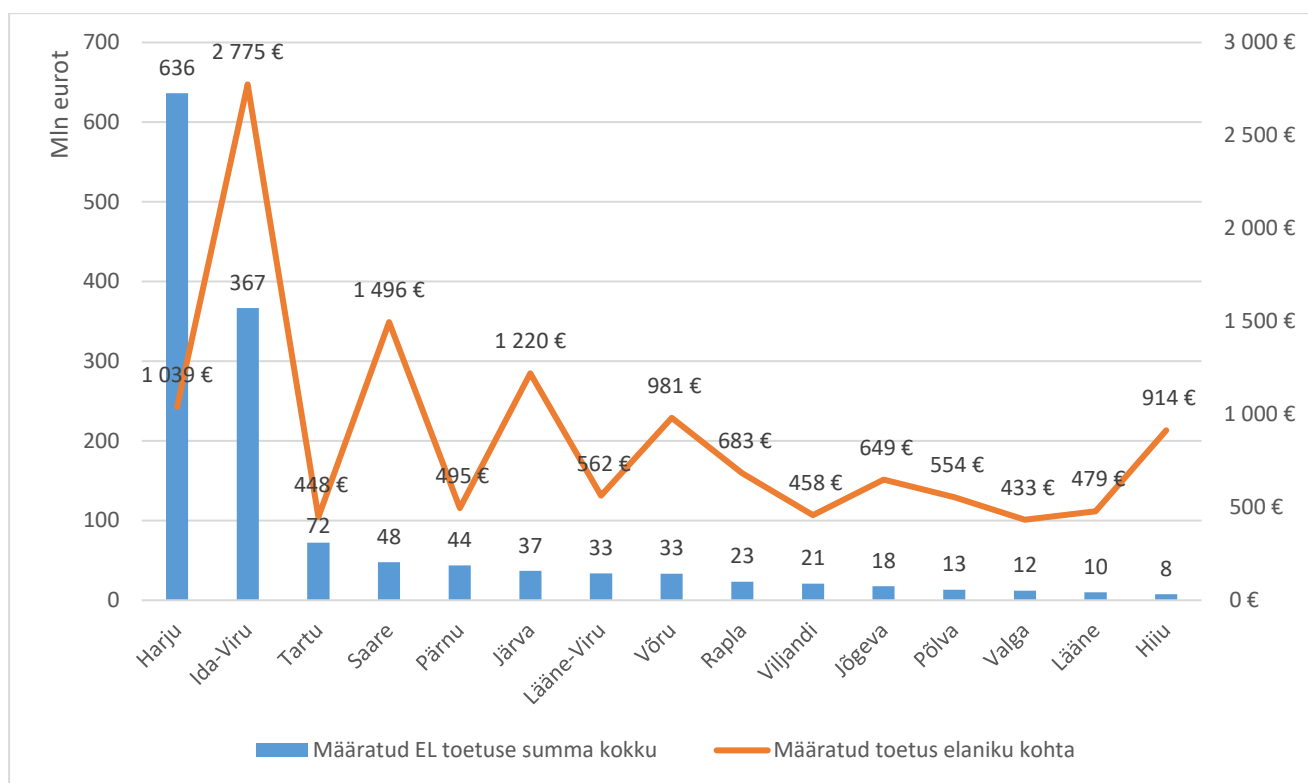
EL struktuuritoetuste regionaalse mõju suurendamiseks nõustab Regionaal- ja Põllumajandusministeerium (REM) meetmete väljatöötajaid ja kooskõlastab kõik meetmete nimekirjas tasakaalustatud regionaalse arengu seosega meetmete toetuse andmise tingimused. Meetmetes regionaalsete mõjude arvestamiseks on välja töötatud eraldi praktiline juhend²⁰. Struktuuritoetuste mõju tasakaalustatud regionaalarengule leiab läbivalt kajastamist ka hindamiste kavasse kuuluvates hindamistes.

ÜKP fondide rakenduskava mahust on 31.12.2024 seisuga kohustustega kaetud 68%. Sellest 39%²¹ on eraldatud mitmes asukohas (mitmes maakonnas) või digitaalses keskkonnas läbiviidavatele projektidele. Olulist kaalu omavad selles kategoorias keskvalitsuse asutuste mahukad üleriigiliselt elluviidavad programmid, mille puhul regionaalse tasakaalu arvestamine programmi siseselt on eelkõige elluvijate vastutusel. Kindla maakonnaga seostatavate projektide puhul on 636 mln eurot ehk ca **46% toetust eraldatud Harjumaale, 27% Ida-Virumaale ning ülejäänud 27% jaguneb teiste maakondade vahel** (vt joonis 5).

Kõige enam toetust ühe elaniku kohta on seni rahastatud projektide andmete põhjal läinud Ida-Virumaale (2775 eurot) ja seda eelkõige tänu Õiglase Ülemineku Fondi toetusele, mille kasutamise sihtpiirkond Eestis on vaid Ida-Viru maakond. Järgnevad Saaremaa (1496 eurot), Järvamaa (1220 eurot) ja Harjumaa (1039 eurot). Kõige väiksemas summas toetust ühe elaniku kohta on seni suunatud Valgamaale, Tartumaale ja Läänemaale.

²⁰ Leitav <https://agri.ee/sites/default/files/documents/2023-11/juhend-meetmete-regionaalm%C3%B5ju-suunamine-2023.pdf>.

²¹ Analüüsi andmete allikas: <https://rtk.ee/toetuste-ulevaated-ja-oigusaktid/ulevaade-toetatud-projektidest/toetuste-statistika>



Joonis 5. Seni rahastatud projektide EL toetuse jaotus maakondade lõikes ning elaniku kohta, 31.12.2024 seisuga²².

Tuleb nentida, et kui õiglase ülemineku fondi vahendid välja arvata, ei ole toetuste osa väljaspool Harju ja Tartu maakonda käesoleval perioodil veel kasvanud. Eeldused toetuste regionaalse jaotuse paranemiseks on siiski loodud ja lähiajal peaks hakkama see kajastuma ka statistikas.

Fondide lõikes saab välja tuua järgmist:

- ESF+ rakendamine toimub peamiselt käskkirjaliste tegevustena, mida viiakse ellu üleriigiliselt ja ühegi konkreetse maakonnaga projekte siduda ei saa (näit töötukassa ja sotsiaalkindlustusameti elluviidavad üleriigilised projektid). Regionaalse tasakaalu arvestamine programmi siseselt on eelkõige elluvijate vastutusel.
- ERF puhul on mitme asukoha/digitaalsete projektide osakaal sarnane rakenduskava üldise pildiga – 38%. Nendest ERF toetustest, mille kasutamine on seotav konkreetse maakonnaga, on 42% toetuste mahust eraldatud Harjumaale, 12% Tartumaale ning ülejäänud 46% jaguneb teiste maakondade vahel.
- ÜF puhul on mitut maakonda hõlmavate projektide osakaal 13%. Kõigist ÜF seni otsustatud investeeringutest 73% (388 mln) on suunatud Harjumaale, suures ulatuses on tegemist aga rongiliikluse arengut toetatavate investeeringutega, millest saavad kasu ka teiste maakondade elanikud.
- Õiglase ülemineku fondi toetust saab kasutada ainult Ida-Viru maakonnas.

²² Statistika on leitav: <https://rtk.ee/toetuste-ulevaated-ja-oigusaktid/ulevaade-toetatud-projektidest/toetuste-statistika>

Vabariigi Valitsuse tegevusprogrammis on lepitud kokku suunata ÜKP fondide 2021-2027 rakenduskava **poliitikaeesmärkide „Nutikam Eesti“ ja „Rohelisem Eesti“ ettevõtlike toetusmeetmete vahenditest vähemalt 40% väljapoole Tallinna ja Tartu regioone.** Struktuurivahendite kasutamise seire käigus jälgitakse vastavate toetuste tegelikku regionaalset jaotust. 31.12.2024 seisuga edenes eesmärkide täitmine järgmiselt:

Poliitikaeesmärk	Toetuse eelarve kokku	Seni määratud toetus	Sh Tallinna ja Tartu regiooni määratud toetus		Sh Tallinna ja Tartu regioonist väljapoole määratud toetus	
Nutikam Eesti	147 238 562	31 375 129	21 398 837	68%	9 976 293	32%
Rohelisem Eesti	106 600 250	6 440 658	2 938 402	46%	3 502 256	54%

„Nutikama Eesti“ poliitikaeesmärgis ettevõtjatele suunatud avatud taotlusvoorudeks mõeldud meetmetes on kohustustega kaetud 21% eelarvest ja sellest 32% oli aasta lõpu seisuga suunatud väljaspoole Tallinna ja Tartu regioone. Sealjuures tuleb märkida, et valitsuse eesmärgi saavutamiseks olulise tähtsusega VKE-de arenguprogrammi mahust, mis plaanitakse suunata täies mahus ettevõtjatele väljaspool Tallinna ja Tartu regioone, oli 2024. a lõpuks kohustustega kaetud vaid 2% eelarvest. Seetõttu on kavas antud sekkumises (EL toetus 17,5 mln eurot) sarnaselt ÕÜFi positiivseid praktikale suurendada toetuse määra ja laiendada toetatavate tegevuste ringi. 2025. aasta alguses rakenduvad muudatused aitavad eeldatavasti taotlemisaktiivsust kasvatada ning soodustada ettevõtlustoetuste jõudmist piirkondadesse. Ka starditoetuse (EL toetus 5 mln eurot) tingimusi on kavas lähiajal muuta enam regionaalsemaks, kuivõrd taotlemine on kavandatud enam kaldu Tallinna ja Tartu regioonide poole. 2024. aastal muudeti ka rahvusvaheliste sündmuste ja konverentside toetust veel enam regionaalset tasakaalu soosivamaks (nt kõrgem külastajate nõue Tallinnas). ÕÜFist rahastatud VKEde investeringutoetuse sulgemise järel on oodata ka Ida-Virumaa ettevõtete taotlemisaktiivsuse suurenemist ERFi sekkumisest.

Poliitikaeesmärgis „Rohelisem Eesti“ on kohustustega kaetud 6% toetuse eelarvest, millest 54% on suunatud väljapoole Tallinna ja Tartu regioone. Valitsuse seatud eesmärk on 2024. a lõpu seisuga täidetud. Siiski tuleb arvestada, et PO2 ettevõtlusmeetmetes on toetusotsuseid seni tehtud vaid 6,4 mln euro eest ettevõtete ressursiauditite ja ressursitõhususe investeringute toetamiseks, suur osa meetmetest ei ole veel ettevõtjatele taotlemiseks avatud. Otsuste tegemisel jälgitakse jooksvalt regionaalsuse eesmärgi täitmist.

Võrreldes 2014-2020 perioodiga on **üha suuremat tähelepanu pööratud ettevõtlustoetuste regionaalsele jagunemisele**, sh kujundatud nii vaid regionaalsed meetmed, lisatud regionaalsust soodustavad hindamiskriteeriumid jne. Konkurentsivõimelise ja paindliku investeerimiskeskonna kujundamine kõigis Eesti piirkondades on ühtlasi riigi laiem prioriteet.

Ka riigipõhiste soovitude riigiaruande lisas 17 soovitatakse soodustada koostööd KOVide ja maakondade vahel ning kasutada erinevatele piirkondadele erinevaid toetusmäärasid ja teatud piirkondadele n-ö reserveeritud toetusvahendeid. Näiteks 2023. aastal kehtestati 63 ÜKP 2021-27 perioodi valdkondlike toetusmeetmete toetuste andmise tingimuste õigusakti, mille puhul tuli puutumuse tõttu tasakaalustatud regionaalarengu eesmärgiga analüüsida piirkonniti eristatud sekkumiste vajadusi. Paraku mitmete meetmete puhul regionaalsete mõjude hinnang puudus või jäid tasakaalustatud regionaalarengusse panustamise lahendused kavandamata või pinnapealseks. Siiski on ka mitmeid positiivseid näiteid, kus valdkondlik meede on kavandatud mõnele konkreetsele piirkonnale (peamiselt ÕÜF-st toetatavad meetmed Ida-Virumaal), meetmest toetatakse piirkonniti erinevaid tegevusi (12 meetet) või toetusvahendite puhul kasutatakse toetusvahendite piirkondlikke eeljaotusi (3). Viie meetme puhul rakendatakse ka piirkonniti erinevad kvalifitseerumistingimusi ning nelja puhul piirkonniti erinevaid toetusmäärasid või boonuspunkte hindamisel.

REM poliitikaeesmärgi 5 „Inimestele lähedasem Eesti“ meetmes „Atraktiivne piirkondlik elu- ja ettevõtluskeskkond“ toetatakse maakonnaüleste ja maakondade vaheliste avalike teenuste, ühisteenuste ja koostöövõrgustike käivitamise projekte. Mitme maakonna koostööprojektidele on võimalik eraldada suurem toetussumma. Selles meetmes on toetusvahendid ja projektide hindamine jaotatud NUTS3 piirkondade põhiselt ja rahajaotuse koostamisel on võetud arvesse piirkondade sotsiaalmajanduslikku olukorda. REM meetmes „Kättesaadavad kvaliteetsed avalikud teenused“ on Kagu-Eestis ja Ida-Virumaal on toetuse määr teistest piirkondadest kõrgem. REM meetmes „Kohaliku omavalitsuse investeeringud jalgratta- või jalgteedesse“ toetatakse jalgratta- või jalgteede rajamist väljaspool Tallinna, Tartu ja Pärnu linnapiirkondi. Meetmes jaotatakse toetusvahendid samuti NUTS3 piirkondade põhiselt ning rahajaotuse koostamisel on võetud arvesse kohaliku omavalitsuse üksuste erinevat tulukust.

Riigiaruande lisas 17 tuuakse ühtlasi välja, et Venemaa kallaletung Ukrainale on mõjutanud enim piiri regioone ning soovitatakse arvestada suurenevate investeerimisvajadustega Venemaaga piirnevatel aladel. ERF toel on REM rakenduskava poliitikaeesmärgis 1 „Nutikam Eesti“ rakendamas eraldi toetusmeetet Kagu-Eesti ettevõtluse arenguks (ERF toetuse summa 7,5 mln eurot). Riigieelarvelistest vahenditest viib REM ellu ka Ida-Virumaa programmi, mis on eelkõige suunatud ettevõtluse konkurentsivõime kasvatamisele. Ida-Virumaale on suunatud ÕÜF-i toetusmeetmed ettevõtluskeskkonna ja tööturu arendamiseks põlevkivienergeetikalt süsinikuneutraalsemale majandusele üleminekul. Siiski peab silmas pidama, et ÕÜF ei ole mõeldud sõja mõjude leevendamiseks piiriregionis – Ida-Virumaa on kliimaneutraalsele majandusele üleminekust enim mõjutatud regioon, samal ajal ka Euroopa Liidu välispiiriregioon ning toime tulemas teistest Eesti piirkondadest silmapaistvalt erineva demograafilise olukorraga.

Kokkuvõtlikult võib öelda, et regionaalsele tasakaalustatusele pööratakse perioodi 2021-2027 rakenduskava meetmetes üldisemalt suuremat tähelepanu, kuid valdkonna eest vastutavad ministriumid peaksid meetmete toetuse andmise tingimuste ettevalmistamisel veelgi sisukamalt analüüsima meetme sekkumisvaldkonnas regionaalsete erisuste rakendamise vajadusi ning võtma kasutusele ühtlasemat regionaalarengut soosivaid lahendusi. Hetkel ei ole rakenduskava tasandil vajadust sisulisteks muudatusteks, kuid **sekkumiste juures on oluline kogu rakendusperioodi jooksul seirata tehtud erisuste toimimist ning olla valmis valitud lähenemistes muudatusi tegema toetuste regionaalse tasakaalustatuse parandamiseks.**

Selleks on korraldusasutuse Riigi Tugiteenuste Keskuse avalikul veebilehel²³ ja struktuurivahendite administratsioonile kasutamiseks mõeldud Ekstranetis kättesaadavaks tehtud juhtimislauad ka toetuste regionaalse jaotumise seireks erinevates vaadetes (sh eraldi aruandlus ettevõtlusmeetmete kohta), mis võimaldavad jälgida toetuste kasutamise edenemist reaajas, pakkudes mh alusinfot toetuse andmise tingimuste kohendamiseks.

2. LÕIMITUD RIIKLIKU ENERGIA- JA KLIIMAKAVA RAKENDAMISEL TEHTUD EDUSAMMUD (ÜSM art 18 lg 1 p b)

Vastavalt Euroopa Parlamendi ja Nõukogu 2018 aasta määrusele (EL) 2018/1999, milles käsitletakse energialiidu ja kliimameetmete juhtimist, peavad liikmesriigid peatükis 4 välja toodud nõuete täitmiseks esitama lõimitud riiklikud energia- ja kliimakavad (edaspidi REKK). Vastavalt määrusele

²³ <https://rtk.ee/toetuste-ulevaated-ja-oigusaktid/ulevaade-toetatud-projektidest/toetuste-statistika>.

peavad need sisaldama muuhulgas riiklike eesmärkide ja panuste kirjeldust. See tähendab, et määrus ei kohusta REKKiga eesmärke seadma. REKK nõutavad eesmärgid ja meetmed sätestatakse Eestis valdkondlikes arengudokumentides ning poliitika põhialustes, mille alusel on Riiklik energia ja kliimakava koostatud. REKK 2030 ajakohastatud kavand on koostatud erinevate ministeeriumite ühistööna toetudes kehtivatele arengudokumentidele ning mitmesugustele uuringutele ja analüüsidele.

Eesti ei ole REKK 2030 ajakohastatud lõppversiooni seni Euroopa Komisjonile esitanud (tähtaeg oli 30.06.2024), seniseid edusamme ja panust saab seega hetkel analüüsida vaid viimase ajakohastatud versiooni kavandi alusel. REKKi esitamise viibimine on seotud kliimakindla majanduse seaduse²⁴ valmimise ajakavaga. Eesti on otsustanud nii üldised kui sektorite kliimaeesmärgid ja põhimõtted sätestada seaduse tasandil, kuid sellise ulatusliku seaduse väljatöötamise protsess on ajamahukas.

REKK 2030 laiem eesmärk on anda Eesti inimestele, ettevõtetele ning ka teistele liikmesriikidele võimalikult täpselt informatsiooni sellest, milliste meetmetega kavatseb Eesti riik saavutada Euroopa Liidus kokku lepitud energiat ning kliimat puudutavad eesmärgid. REKK 2030 ajakohastamise kavand on koostatud Euroopa Liidu määruses 2018/1999 näidatud sisukorra ning Eesti Vabariigis kehtivate arengudokumentide alusel arvestades erinevate Euroopa Liidu kavadega (taaste- ja vastupidavuskava, kava „REPowerEU“). 10. augustil 2023 kiitis Vabariigi Valitsus heaks Euroopa Komisjonile esitamiseks Eesti riikliku energia- ja kliimakava aastani 2030 ajakohastatud versiooni kavandi²⁵, et vahepeal valminud arengudokumentide alusel REKKi ajakohastada. REKK 2030 ajakohastatud versiooni kavandi **olulisemad eesmärgid, mis tulenevad peamiselt vahepeal kokkulepitud „Eesmärk 55“ õigusraamistikust, võrreldes REKK 2030 esitamisega 2019. aastal on:**

- Eesti pikaajaline siht on tasakaalustada kasvuhoonegaaside heide ja sidumine hiljemalt 2050. aastaks ehk viia aastaks 2050 kasvuhoonegaaside netoheide nulli.
- Jõupingutuste jagamise määrusega kaetud sektorites (transport, väikeenergeetika, põllumajandus, jäätmemajandus, tööstuslikud protsessid) võib 2030. aastal heide olla kokku ligi 4,7 mln t CO₂ ekv (2005=6,3 mln t CO₂ ekv), st aastaks 2030 tuleb võrreldes 2005. Aastaga kasvuhoonegaaside heidet vähendada 24%.
- Maakasutuse, maakasutuse muutuse ja metsanduse sektoris (nn LULUCF) peab võrreldes baastasemega (2016-2018 keskmine) olema 2030. aastaks KHG sidumine 0,434 mln t CO₂ ekv võrra suurem, sh peavad perioodil 2021-2025 olema sektori heitkogused kompenseeritud süsiniku sidumisega sama sektori poolt ning aastatel 2026-2029 tuleb püsida määrusega (EL) 2018/841 kindlaks määratud KHG eelarve piirides.
- Taastuvenergia osakaal energia summaarsest lõpptarbimisest peab aastal 2030 olema vähemalt 65% sh elektrienergia tarbimine tuleb tagada taastuvelektriga 100% ehk 9,4 TWh (2018 = 2,1 TWh, 2022=2,6 TWh).

²⁴ Vt Kliimakindla majanduse seadus <https://kliimaministeerium.ee/eesti-kliimaseadus>

²⁵ Vt Riiklike energia- ja kliimakavade 2021-2030 portaal https://commission.europa.eu/energy-climate-change-environment/implementation-eu-countries/energy-and-climate-governance-and-reporting/national-energy-and-climate-plans_en

- Energia lõpptarbimine peab aastani 2030 püsima tasemel kuni 30,19 TWh/a, üldine energiasäästukohustuse täitmine perioodil 2021-2030 mahus kuni 21,28 TWh aitab hoida energia lõpptarbimist samal tasemel.
- Primaarenergia tarbimise vähenemine aastaks 2030 indikatiivselt kuni 35% (võrreldes tarbimise tipuga aastal 2016=69,8 TWh16) eelkõige põlevkivi jm fossiilkütuste kasutuse vähenemisega, uue energiatõhususe direktiivi eelnõu artikkel 4 põhjal peab primaarenergia tarbimine 2030. Aastal olema kuni 45,72 TWh.

Eestile on algatatud 2024 a. REKK ajakohastatud lõppversiooni tähtaegselt, 30. juuniks 2024, esitamata jätmise tõttu rikkumismenetlus, millele oleme saatnud omapoolse vastuse detsembris 2024. Oma vastuses EK-le oleme välja toonud, et praeguse plaani kohaselt esitame Eesti lõimitud riikliku energia- ja kliimakava 2030 uuendatud lõpliku versiooni 2025. aasta esimesel poolel. See ajakava on kooskõlas kliimakindla majanduse seaduse vastuvõtmise õigusliku ajakavaga ning tagab, et energia- ja kliimakava kajastab kõige ajakohasemat ja terviklikumat poliitikaraamistikku, kuidas Eesti plaanib täita ELi 2030 kliima- ja energiaeesmärgid ning võtaks maksimaalselt arvesse Komisjoni poolseid soovitusi, mis on tehtud 2023. a Eesti poolt Komisjonile esitatud Ajakohastatud REKK20230 mustandile. Uuendatud energia- ja kliimakava hõlmab ka avalike konsultatsioonide käigus kogutud sisendit vastavalt nõuetele.

„Eesti riiklik energia- ja kliimakava aastani 2030“ on seotud rakenduskava temaatiliste eeltingimuste täitmisega PO2 „Rohelisem Eesti“ erieesmärgis (i) energiatõhususe edendamine ja kasvuhoonegaaside heitkoguste vähendamine ja erieesmärgis (ii) taastuvenergia edendamine kooskõlas direktiiviga (EL) 2018/2001, sealhulgas selles sätestatud säästlikkuse kriteeriumidega. Tingimused loeti täidetuks REKKi esitamisega EKle aastal 2019. Kuivõrd eeltingimus 2.2 on seotud määruse (EL) 2018/1999 artikliga 3, mis näeb ette REKK esitamise (esitatud detsembris 2019) ja mitte ajakohastamisega vastavalt artiklile 14, siis Eesti hinnangu kohaselt on eeltingimused 2.1, 2.2 ja 2.3 jätkuvalt täidetud.

Lisaks panustavad REKK 2030 eesmärkidesse rakenduskava kohaselt PO2 „Rohelisem Eesti“ erieesmärgi (iv) „kliimamuutustega kohanemise, katastroofiohtude ennetamise ja vastupanuvõime edendamine, võttes arvesse ökosüsteemil põhinevaid lähenemisviise“ sekkumised ning see on oluliseks alusdokumendiks õiglase ülemineku territoriaalses kavas.

REKK eesmärkide poole liikumiseks eraldatakse erinevaid toetusi, muudetakse õigusakte ja luuakse kliimakindla majanduse seadus. Tulemuste saavutamine sõltub tihedast koostööst sidusrühmadega ja investeringute tõhususest. Toetuste (ÜKP, RRF, jt) abil edendame energiatõhusust, taastuvenergia kasutamist ja toimub kasvuhoonegaaside heitkoguste vähendamine, samuti toetame ring- ja ressursitõhusale majandusele ülemineku edendamist. Rõhk on EL struktuuritoetuste meetmetel, sealhulgas energiatõhususe ja rohemajanduse lahenduste arendamisel (vt ka energeetika valdkonna väljakutsed ptk 1).

Täna kehtiv rakenduskava ja õiglase ülemineku territoriaalne kava toetab ajakohastamisel oleva REKK 2030 kavandi eesmärkide poole liikumist ning on nendega kooskõlas. REKKiga seotud uuendused ei too kaasa vajadust rakenduskavas ja õiglase ülemineku territoriaalses kavas olemasolevate sekkumiste muutmiseks, sh võttes arvesse määruse (EL) 2018/1999 artikli 29 lõike 1 punkti b kohaselt komisjoni tehtud hindamist (ÜSM art 18 lg 1 p g).

Kõige suurem väljakutse on Eesti jaoks täita REKK eesmärke ESRI (*Effort Sharing Regulation*/ Jõupingutuste jagamise määrus) ja LULUCFi sektoris. Komisjon on oma soovitusel välja toonud Eesti vajakajäämised ESRI ja LULUCFi eesmärkide poole liikumisel ja on palunud Eestil sätestada kulutõhusad täiendavad poliitikasuunad ja meetmed, sealhulgas põllumajandussektoris ja

muu kui CO₂-heite, sealhulgas tööstusprotsessidest ja toodete kasutamisest, põllumajandusest ja jäätmekäitlusest tuleneva metaani, N₂O- ja F-heite jaoks, et täita prognoositud 12,6 protsendipunkti suurune lõhe, et täita riiklik kasvuhoonegaaside heite eesmärk -24 % 2030. aastaks võrreldes ESRI 2005. aasta tasemega. Samuti on Komisjon oma kommentaarides käskinud Eestile esitada konkreetne tee määruks (EL) 2018/841 määratletud riikliku LULUCFi eesmärgi saavutamiseks.

Kliimakindla majanduse seadusega planeeritavad eesmärgid aitavad Eestil liikuda JJM ja LULUCF määrustega võetud kasvuhoonegaaside heitkoguse vähendamise kohustuste täitmise suunas. JJM määruse kohustusega tuleb heitkogustega kauplemissüsteemist välja jääva energeetika, tööstuse ja transpordi, hoonete, põllumajanduse ja jäätmete sektoris heitkoguseid piirata 4,7 miljonit tonni CO₂ ekvivalendini aastaks 2030. LULUCFis on Eestil on kohustus 2030. aastaks 2016-2018 perioodi keskmise tasemega võrreldes täiendavalt suurendada sidumist või vähendada heidet 434 tuhat tonni CO₂ ekvivalendi võrra. Viimaste andmete kohaselt on 2016-2018 keskmine ca 2400 tuhat tonni CO₂ ekvivalenti ning 2030 siht oleks seega 1947, 82 tuhat tonni CO₂ ekvivalenti (st määrusega seotud kohustuste täitmiseks võib sektor jääda heite poolele).

Kliimakindla majanduse seaduse eelnõus on LULUCF sektorile seatud kõrgem eesmärk kui ELi metsanduse, maakasutuse ja maakasutuse muutuse määrusest tulenev kohustus 2030. aastaks. Kuid arvestades, et prognooside järgi ei täida Eesti LULUCFi määruse esimese perioodi (2021-2025) eesmärki ning ka jõupingutuste jagamise määrusega kaetud sektorites tekib teisel perioodil (2026-2030) puudujääk, siis aitab ambitsioonikam siseriiklik LULUCFi eesmärk neid puudujääke kompenseerida. JJM ja LULUCF määruksed näevad ette erinevaid paindlikkusmeetmeid, mis seisnevad ühikute laenamises, järgmistesse aastatesse ülekandmises ja teistele riikidele loovutamises.

Kliimakindla majanduse seaduse LULUCF netonull eesmärgi täitmisel on LULUCF määruse eesmärk täidetud ning tekib ühikute ülejääk 4516 tuhat tonni CO₂ ekvivalenti aastaks 2030. JJM ühikute kumulatiivne puudujääk 2030. aastal on 60,13 tuhat tonni CO₂ ekvivalenti. Kuna JJM kohustuste täitmiseks saab LULUCF ülejääki kasutada kuni 450 kilotonni ulatuses, jääb prognoositud JJM sektori puudujääk lubatud paindlikkuse piiresse. Seega kliimakindla majanduse seaduse eesmärkide täitmisel katab LULUCFi ülejääk JJMi puudujäägi ning koondina tekib viimastele prognoosidele tuginedes kahe sektori peale ühikute ülejääk 4455,88 tuhat tonni. Ülejääki saab realiseerida teistele liikmesriikidele vastavalt JJM määruse artikkel 5 ja LULUCF määruse artikkel 12 lõige 2 paindlikkusmeetme tingimustele.

Kliimaalase panuse sihtväärtuse saavutamisel tehtud edusammud (ÜSM art 6 lg 4)

Eesmärgiga tagada üleminek vähese CO₂-heitega majandusele, et saavutada 2050. aastaks EL kliimaneutraalsus, on ühissätete määrukses sätestatud, et **ERF vahenditest tuleb suunata minimaalselt 30 % ja ÜF vahenditest 37 % kliimaeesmärkide saavutamiseks**. Ühissätete määrus art 6 kohaselt tuleb kliimapanuse täitmist seirata regulaarselt võttes aluseks asjakohased sekkumisvaldkonna liigid ja koodid ühissätete määruse Lisas I ja kliimamuutuste alaste eesmärkide saavutamiseks antava toetuse arvutamise koefitsient. Arvesse lähevad toetuse saajate poolt korraldusasutusele deklareeritud rahastamiskõlblikud kogukulud (sh EL toetus, riiklik kaasfinantseering ja toetuse saajate omafinantseering), mille kohta esitatakse viiel korral aastas andmeid ka EK-le. Kui kliimaalase panuse sihtväärtuse saavutamisel ei ole 31. detsembriks 2024 tehtud piisavalt edusamme, peab sellega arvestama ka vaheülevaates tehes vajadusel kohendusi.

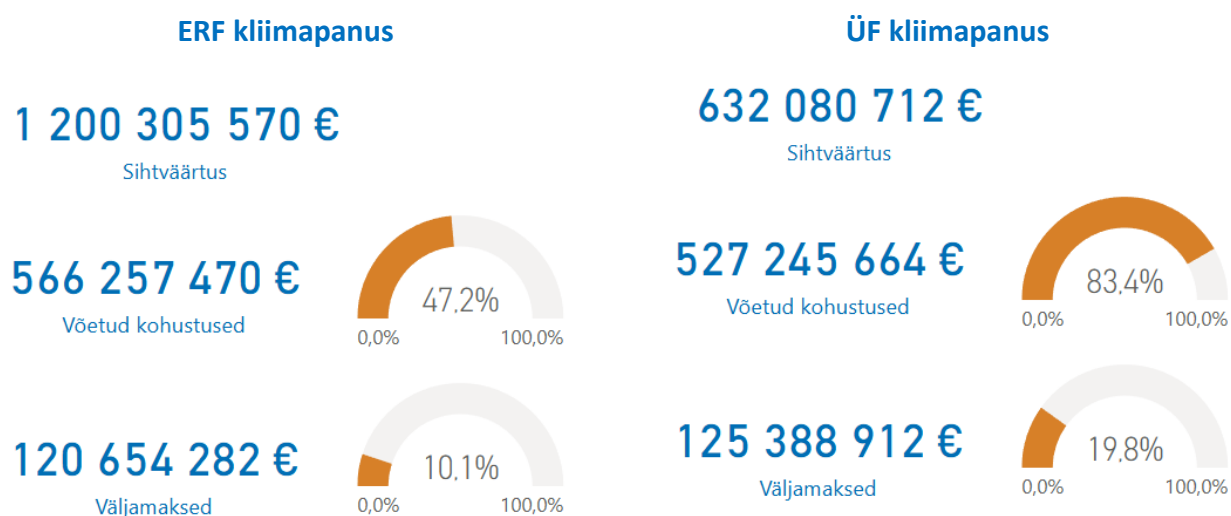
Võttes arvesse 31.12.2024 seisuga kehtivas rakenduskavas planeeritud tegevusi ning nende eelarvelist jaotust, on Eesti panustamas minimaalselt nõutust oluliselt suuremas määras

keskkonnaeesmärkide täitmisesse. Kehtiva rakenduskava alusel on ERF kogueraldisest kavas suunata 44% ning ÜF kogueraldisest 63% kliimaalaste eesmärkide toetamiseks:

Fond	Rakenduskava kogueraldis eurodes (v.a tehniline abi)	Rakenduskavas seatud kliimaalase panuse sihttase eurodes	Kliimaalase panuse osakaal
ERF	2 729 000 124	1 200 305 570	44%
ÜF	1 002 853 403	632 080 712	63%

Rakenduskava suurima eelarvega poliitikaeesmärgis „Rohelisem Eesti“ panustatakse läbivalt kliimaeesmärkide täitmisesse kõigis toetatavates meetmetes, sh kõige suurema panusega on korterelamute energiatõhususe toetamine ERF erieesmärgi (i) all, milleks on planeeritud nii toetuste, finantsinstrumentide kui omafinantseeringuga kasutada kokku ca 819 mln eurot. „Ühendatuma Eesti“ all on kavandatud kliimaalaseid eesmärke toetada kogusummas 181 mln eurot, millest suurimad investeeringud on elluviimisel raudtee elektrifitseerimise toetamiseks ning jalgrattateede rajamiseks, avaldades otseselt mõju CO₂ heite vähendamisele. Lisaks toetavad kliimaeesmärke „Nutikama Eesti“ poliitikaeesmärgi teaduse- ja arendustegevuse ning innovatsiooni meetmed, mille projektides on osaliselt puutumus ka keskkonna ja kliima teemadega. Seni rahastatud projektidest suurima panusega on Eesti Teadusagentuuri poolt elluviidav uuringute läbiviimise toetamine TAIE nutika spetsialiseerumise nutikate ja kestlike energialahenduste fookusvaldkonnas.

Ülevaade kliimaalase panuse sihttaseme täitmisest 31.12.2024 seisuga²⁶ on fondide lõikes esitatud alljärgnevalt:



ERF kogueraldisest on minimaalselt nõutavad vahendid (30%) kliimaeesmärkide täitmisesse suunatud ja kohustustega kaetud järgmiste toetavate tegevustega:

²⁶ Allikas: SAP BO aruanne SFSA 2021-2027 Tabel 2. Vt ka kliimapanuse aruanne RTK Ekstranetis: <https://confluence.rmit.ee/display/RTK0031/Kliimapanus>

- Meetmed 2.1.1 ja 2.1.6. Korterelamute energiatõhusus, eelarve 818 790 000 € (kohustustega kaetud 43,9%)
- Meetmed 2.1.2 ja 2.2.1. Primaarenergia tõhusam kasutamine (kaugkütte arendamine, biometaani kasutuselevõtt), eelarve 29 293 333 € (kohustustega kaetud 218%)
- Meede 2.5.1 Transpordi konkurentsivõime (trammiliiklus, mitmeliigiline transport, jalgrattateed, teeilmajaamad) eelarve 139 714 286 € (kohustustega kaetud 19,1%)
- Meetmed 2.1.4, 2.1.5 ja 2.3.5. Kliima-eesmärkide elluviimine ja välisõhu kaitse (üleujutusohu leevendamine, elamute liitumine kaugkütte või taastuvenergia allikaga, välisõhu seirevõrgustik), eelarve 39 728 899 € (kohustustega kaetud 51,1%)
- meede 5.1.1. Regionaalareng (jalgrattateed, linnapiirkondade arendamine) eelarve 5 142 857 € (kohustustega kaetud 22,8%)

Kokku on loetletud meetmega tagatud 1 032 669 375 € (kohustustega kaetud 49,98%) suurune kliimapanus, mis moodustab ERF-i koguvahenditest 36,74%. Rakenduskavas seatud eesmärgiks on suunata 44% koguvahenditest kliima-eesmärkide saavutamisse. Täiendava kliimapanuse annavad teadus- ja arendustegevused nutika spetsialiseerumise valdkonnas (kohustustega kaetud vähemalt 8,28 mln), sealhulgas ettevõtete teadmismahukuse toetamine ning avaliku sektori innovatsioonivõimekuse tõstmine. Kokku on nendele tegevustele kavandatud kliimapanusena 167 636 195 €, millest kohustusi on võetud 29,9% ulatuses.

ÜF kogueraldisest on minimaalselt nõutavad vahendid (37%) kliimaeesmärkide täitmisel suunatud ja kohustustega kaetud järgmistele toetavatele tegevustele:

- Meetmed 2.3.4 ja 3.1.2. Transpordi konkurentsivõime (raudtee elektrifitseerimine, sadamate akvaatoriumi kaitse), eelarve 416 042 017 € (kohustustega kaetud 100%)
- Meede 2.4.1. Ringmajanduse korraldamine (ressursitõhusus, ringmajanduse edendamine) eelarve 85 149 619 € (kohustustega kaetud 10,5 %)
- Meede 2.3.1. Kliima-eesmärkide elluviimine ja välisõhu kaitse (kliimamuutustega kohanemine, sadeveesüsteemid, KOV kliimateetmed, mitteheas seisundis veekogude tervendamise), eelarve 47 176 471 € (kohustustega kaetud 68,8%)
- Meede 2.3.3. Päästevõimekuse suurendamine, eelarve 32 294 118 € (kohustustega kaetud 100%)
- Meede 3.2.1. Regionaalareng (jalgrattateede arendamine), eelarve 28 571 429 € (kohustustega kaetud 55,5%)
- Meede 2.1.3. Inimkeskse tervishoiu arendamine (tervishoiuasutuste energiatõhusus), eelarve 14 117 647 € (kohustustega kaetud 100%)
- Meede 2.3.2. Eluslooduse kaitse ja kasutus (elupaikade, sh pärandniitude taastamine, elurikkuse suurendamine), eelarve 8 729 412 € (kohustustega kaetud 86,3%)

Kokku on nende meetmetega tagatud 632 080 712 € (kohustustega kaetud 83,4%) suurune kliimapanus, mis moodustab ÜF vahenditest 63%. Väljamaksete osas on edenemine 19,8% kogu kliimapanusega vahenditest.

Senist finantsprogressi tervikuna arvestades hindame, et **rakenduskavas seatud sihttasemed on olulisel osal saavutatavad** järgmistel põhjustel:

- ERF senist mõnevõrra aeglasemat edenemist selgitab eelkõige asjaolu, et korterelamute rekonstrueerimise toetamise II taotlusvoor võrreldes algselt kavandatuga lükkus ligi pool aastat ning avati 2024. a sügisel. Seni suurima toetuse eelarvega (170 mln eurot) taotlusvooru esitatud

projektid on hetkel hindamisel. 31.12.2024 seisuga oli II taotlusvooru projektidest rahastatud 116 projekti (ca 95 mln eurot) ning rahastamise otsuste tegemine jätkub järk-järgult. Järgmine taotlusvoor avaneb 2025. aastal. Seega ka kliimapanuse sihttaseme täitmine edeneb järk-järgult.

- ÜFis on kõige suurem oodatav kliimapanus lisandumas ringmajanduse ja ressursitõhususe meetmest, mille rakendamine on alles algusjärgus. Kliimapanuse sihttase meetmes on kokku 85 mln eurot, millest 31.12.2024 seisuga on kohustustega kaetud 8,9 mln eurot.

Tuleb arvestada, et sekkumiste elluviimisega kaasnevat rahalist panust keskkonda ja kliimasse ei ole võimalik täielikult raporteerida, kuna tulenevalt tehnilistest võimalustest nii EK infosüsteemis SFC2021 kui riiklikus struktuuritoetuse registris saab igale projektile valida vaid ühe sekkumisvaldkonna koodi. Kõik ERF meetmed, mis panustavad TAIE nutika spetsialiseerumise fookusvaldkondadesse, ei toeta vaid kliima-eesmärkidega seotud projekte ning tulenevalt eeltoodud põhjendusest saab valida nendele tegevustele vaid ühe peamise sekkumisvaldkonna koodi. Sama kehtib ka käskkirjalistele toetavatele tegevustele, mille puhul ei ole võimalik raporteerida jooksvalt täpset kliimapanust, kuna käskkirja alusel toetavate tegevuste andmed ei jõua kohe ja sellises detailsuses infosüsteemi. Seetõttu projektide puhul, millel on küll puutumus kliimaga, kuid see ei ole peamine, ei kajastu see aruandluses. Sellest tulenevalt võib olla mõningal määral üle planeeritud kliimapanuse sihttase, kuid **riske ühissätete määrukses sätestatud miinimumnõuete täitmisel me ei näe ning vajadust sihttasemete korrigeerimiseks ei ole.**

Täiendavalt panustavad kliimaeesmärkide saavutamisse kõik ÕÜF projektid, et toetada põlevkivienergeetikast järkjärgulise väljumise ja kliimanetraalsele majandusele üleminekuga kaasnevaid muutusi Ida-Virumaal.

ÜKP toetuse andmise tingimuste kujundamisel ning tegevuste elluviimisel arvestatakse alati horisontaalsete põhimõtetega, mis on toodud ühissätete määruse artiklis 9. Selleks peavad kõik toetavad tegevused vastama „ei kahjusta oluliselt“ põhimõttele (edaspidi DNSH) ning projektid, kus on kaalutud vajadus vähendada keskkonnariske, peavad läbi viima ka DNSH hindamise.

Eesti on sätestanud kohustused ka siseriiklikult²⁷ nii toetuse andmise tingimustes DNSH põhimõtte ning taristuinvesteeringute kliimakindluse tagamiseks kui ka projektide elluviimiseks. Muuhulgas on sätestatud miinimumnõuded hindamise aruandele nii DNSH põhimõtte vastavuse hindamiseks kui ka kliimakindluse hindamiseks. Toetuse saajad on tulenevalt õigusaktist kohustatud järgima projekti elluviimisel DNSH põhimõtet ja tagama toetatava taristu, mille kestvus on vähemalt viis aastat, kliimakindluse, rakendades selleks vajalikke kohanemismeetmeid, kui projektile selline kohustus kohaldub.

Projektide valikul järgitakse ühissätete määruse artikkel 73 lõikes 2 e ja j toodud tingimusi. Läbi siseriikliku kooskõlastusprotsessi järgitakse nende nõuete, horisontaalsete põhimõtete ja kliimapanuse täitmist toetusmeetmete kujundamisel, kaasates nii korraldusasutuse keskkonnaeksperti kui ka Kliimaministeeriumi DNSH ja kliimakindluse keskkonnaeksperte, kes nõustavad ja kooskõlastavad toetuse andmise tingimusi.

²⁷ Vabariigi Valitsuse 12.05.2022 määrus nr 55 „Perioodi 2021–2027 Euroopa Liidu ühtekuuluvus- ja siseturvalisuspoliitika fondide rakenduskavade vahendite andmise ja kasutamise üldised tingimused“: <https://www.riigiteataja.ee/akt/103082024004>

3. EUROOPA SOTSIAALÕIGUSTE SAMBA PÕHIMÕTETE RAKENDAMISEL TEHTUD EDUSAMMUD (ÜSM art 18 lg 1 p c)

2024. aasta riigipõhistes soovitustes on märgitud, et Eesti on teinud edusamme Euroopa sotsiaalõiguste samba rakendamisel, kuid jätkuvalt esineb probleeme. **Vaesuse näitajad on halvenenud** ja **rahuldamata vajadus arstiabi järele on inimeste endi hinnangul suur**, mis on Riigiaruande Lisa 14 ning selles esitatud sotsiaalvaldkonna tulemustabeli (*Social Scoreboard*)²⁸ kohaselt Eesti jaoks kõige kriitilisem valdkond (vt joonis 6). Mitmed sotsiaalsed näitajaid ebasoodsas ja haavatavas olukorras olevate rühmade seas halvenesid 2022. aastal, sealhulgas kasvas vaesuse või sotsiaalse tõrjutuse oht. Sissetulekute ebavõrdsus oli suur ja sotsiaalsiirete (v.a pensionid) mõju vaesuse vähendamisele väike. Kuigi tööhõive määr on püsinud kõrge, on **töötuse määr viimastel aastatel suurenenud** ning Statistikaameti andmetel jätkas kasvamist ka 2024. aastal.

Table A14.1: Social scoreboard for Estonia

Policy area	Headline indicator					
Equal opportunities and access to the labour market	Adult participation in learning (during the last 12 months, excl. guided on the job training, % of the population aged 25-64, 2022)	41.8				
	Early leavers from education and training (% of the population aged 18-24, 2023)	9.7				
	Share of individuals who have basic or above basic overall digital skills (% of the population aged 16-74, 2023)	62.6				
	Young people not in employment, education or training (% of the population aged 15-29, 2023)	9.6				
	Gender employment gap (percentage points, population aged 20-64, 2023)	2.4				
	Income quintile ratio (S80/S20, 2022)	5.4				
Dynamic labour markets and fair working conditions	Employment rate (% of the population aged 20-64, 2023)	82.1				
	Unemployment rate (% of the active population aged 15-74, 2023)	6.4				
	Long term unemployment (% of the active population aged 15-74, 2023)	1.3				
	Gross disposable household income (GDHI) per capita growth (index, 2008=100, 2022)	125.6				
Social protection and inclusion	At risk of poverty or social exclusion (AROPE) rate (% of the total population, 2022)	25.2				
	At risk of poverty or social exclusion (AROPE) rate for children (% of the population aged 0-17, 2022)	16.6				
	Impact of social transfers (other than pensions) on poverty reduction (% reduction of AROP, 2022)	28.08				
	Disability employment gap (percentage points, population aged 20-64, 2022)	26.2				
	Housing cost overburden (% of the total population, 2022)	4.9				
	Children aged less than 3 years in formal childcare (% of the under 3-years-old population, 2022)	33.7				
	Self-reported unmet need for medical care (% of the population aged 16+, 2022)	9.1				
Critical situation	To watch	Weak but improving	Good but to monitor	On average	Better than average	Best performers

Joonis 6. Väljavõte 2024 riigiaruande Lisast 14.

²⁸ Vt Sotsiaalnäitajate tulemustabel: <https://ec.europa.eu/eurostat/cache/dashboard/social-scoreboard/>

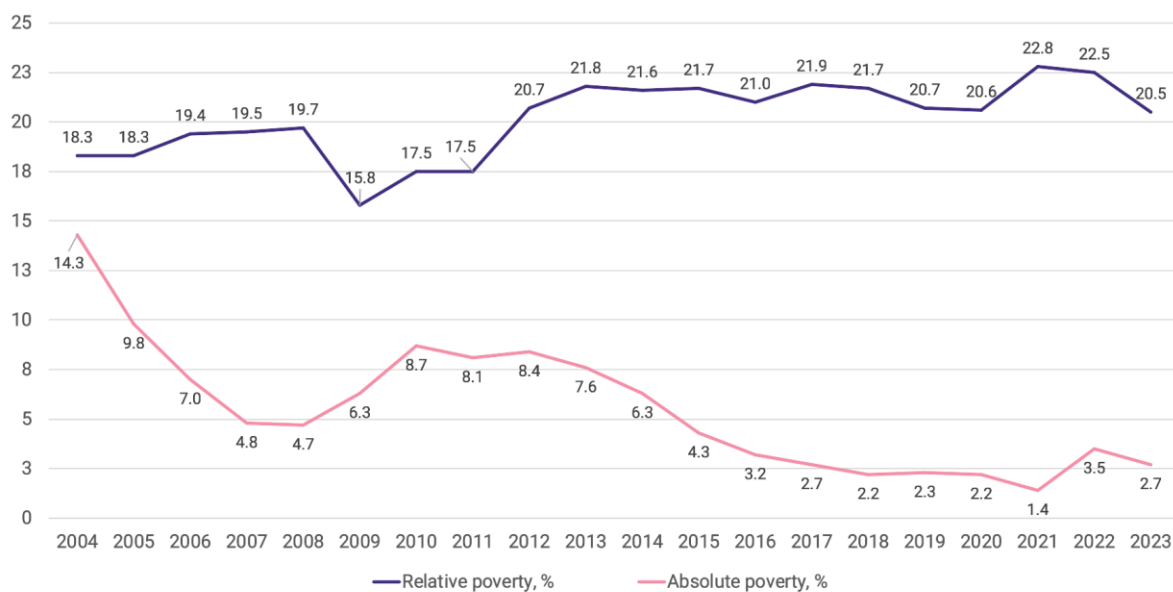
Alljärgnevalt on analüüsitud Euroopa sotsiaalõiguste samba põhimõtete rakendamisel Eesti jaoks suuremaid kitsaskohti (sotsiaalvaldkonna tulemustabelis kõige kriitilisemad, vt eelnev Joonis 6) ning kirjeldatud tegevusi, mida nende põhimõtete jätkuvaks toetamiseks ellu viiakse, sh ÜKP fondide toel.

Ravijärjekorrad

Ravijärjekordade vähendamiseks (indikaator „*Self-reported unmet need for medical care*“) viiakse riigis ellu järgmisi tegevusi:

- Esmatasandi tervishoiu tugevdamine vastavalt äsja valminud esmatasandi tervishoiu arengukavale, komplekssemate teenuste pakkumine multiprofessionaalsete meeskondade poolt;
- Töötatakse välja stiimulid, et pakkuda esmatasandi arstiabi meeskonnas madalama taseme vaimse tervise teenuseid;
- Digilahenduste (e-saatekirjad, e-konsultatsioonid, telemeditsiin, kaugteenused jne) laialdasem kasutamine;
- Juhiste ja patsienditeede väljatöötamine standardsemaks patsientide juhtimiseks ja paremini koordineeritud hoolduseks;
- Ooteaegade andmete kogumisel (e-broneerimissüsteem) ja analüüsimisel on hakatud rakendama meetodilist muudatust. Ooteajad on lepingupartnerite poolt avaldatud Tervisekassa kodulehel, mis on suurendanud läbipaistvust ja aitavad teha valikuid eriarstiabi teenuse osutamisel aja kiiremaks leidmiseks üle-eestiliselt.

Vaesus²⁹

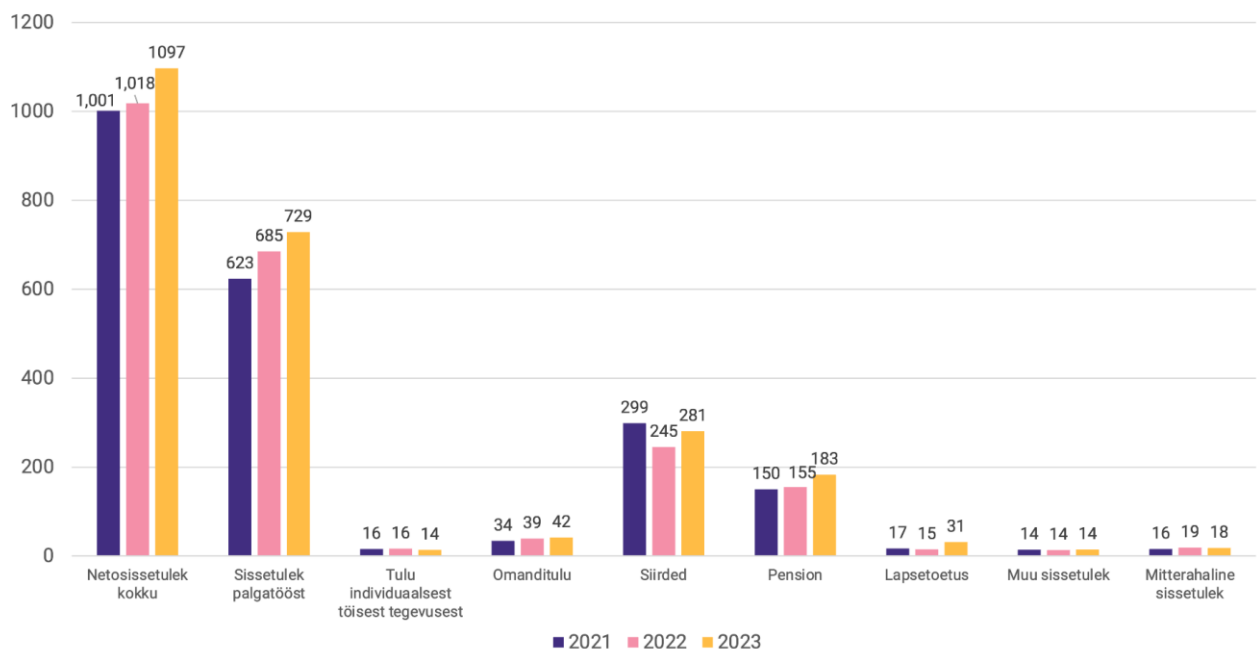


Joonis 7. Suhtelise vaesuse ja absoluutse vaesuse muutused aastate lõikes

²⁹ Vaesuse andmete liikumine on suure viibega st tavapäraselt avalikustatakse novembris eelneva aasta sissetulekute põhjal suhtelise ja absoluutse vaesuse näitajad sh suhtelise vaesuse meetodika ühildub EU SILC meetodikaga, mille alusel Eurostat omakorda arvutab välja suhtelise vaesuse ja tõrjutuse riskis olevate inimeste statistika (AROE meetodika). Seega 2023.a. sissetulekute põhjal suhtelise vaesuse ja tõrjutuse määra statistika arvutatakse 2025 esimeses kvartalis, mille tõttu meie vastused põhinevad EU SILC meetodikal ning meie absoluutse vaesuse meetodikal.

Statistikaameti andmetel elas 2023. aastal suhtelises vaesuses 20,2% ja absoluutses vaesuses 2,7% Eesti elanikkonnast. Võrreldes 2022. aastaga vähenes suhtelises vaesuses elavate inimeste osatähtsus 2,3 protsendipunkti võrra ja absoluutses vaesuses elavate inimeste osatähtsus 0,8 protsendipunkti võrra.

Inimeste sissetulekud kasvasid eelkõige lastetoetuste ja pensionite arvelt. Näiteks 2023. aastal kuu keskmine netosissetulek oli 1097 eurot, mis on 79 euro võrra kõrgem kui 2022. aastal. Ning kui 2021. ja 2022. aastate võrdluses kasvas pensioni osa viis eurot, siis 2022. ja 2023. aasta võrdluses kasvas see 28 eurot. Lastetoetuse osas oli kasv kahekordne. Üldiselt siirded kokku (joonisel alusel) on kahanenud, kuid siin peab arvestama, et 2021. aastal paisutasid seda näitajat oluliselt II samba väljamaksed ning 2022. aastal väljamakseid enam sellises suuruses ei ole ning tervikuna nõ tavadpärasemad sotsiaalsed siirded on 2023. aastal suurenenud.



Joonis 8. Keskmine netosissetulek kuus sissetuleku allika järgi

Suhtelise vaesuse määr on Ida-Viru (35%) ja Lääne-Viru (29,2%) maakonnas üle kahe korra suurem kui Harju (15,5%) ja Rapla (14,1%) maakonnas. Suhtelise vaesuse määr kasvas Tallinnast vaadatuna kaugeimates Eestimaa nurkades: Ida-Viru maakonnas 3,5 protsendipunkti, Võru maakonnas 3,4 protsendipunkti ja Saare maakonnas 0,4 protsendipunkti.

Laste ja perede vaesuse vähendamine

Üksikvanemate vaesuse vähendamiseks tõsteti 2023. aastal üksikvanema perehüvitist 19,18lt eurolt 80le eurole. 2024. aastal tõsteti aga riiklikku elatisabi 100lt eurolt 200le eurole. Perede toetamiseks tõsteti 2023. aastal lapsetoetust 60lt eurolt 80 euroni 1. ja 2. lapse puhul. Võrreldes 2022. aastaga on ka lasterikaste perede toetus tõusnud 2024. aastaks 300lt eurolt 450 euroni kolme kuni kuuelapselistes peredes ja 400lt eurolt 650 euroni seitsme ja enama lapsega peredes.

2026. aasta oktoobrist jõustub vanema kaotanud lastele uus ühtne toitjakaotustoetuse skeem, mis tagab igakuise toetuse, sõltumata surnud vanema pensionistaažist või laste arvust. Praeguste reeglite järgi on lastele makstav toitjakaotuspension väga erineva suurusega ega kata paljudel juhtudel piisaval määral laste ülalpidamiskulusid. Eriti haavatavas olukorras on lasterikkad pered. Uueks toetuse alussummaks on 272 eurot, mida indekseeritakse igal aastal vastavalt elukalliduse tõusule ehk praeguste prognooside järgi oleks väljamakstav toetuse suurus 2026. aastal ligikaudu 345 eurot.

Edendatud on ka lastega perede teenuseid. parandatud on erivajadustega laste rehabilitatsiooniteenuseid ja kasuperede abisüsteemi, mida on mh rahastatud meetmest 21.4.7.9 „Lastele ja peredele suunatud teenused on kvaliteetsed ja vastavad perede vajadustele“ (eelarvega 30,8 miljonit eurot) ja meetmest 21.4.9.3 „Lastele ja peredele suunatud teenused on kvaliteetsed ja vastavad perede vajadustele“ (eelarvega 4,5 miljonit eurot) ning tulevikus rahastatakse meetmest 21.4.1.2 „Lastele ja peredele suunatud teenused on kvaliteetsed ja vastavad perede vajadustele“ (eelarvega 7 miljonit eurot). Samuti on muudetud lapsehoolduspuhkusel olnud vanemate haigushüvitiste ja hooldushüvitiste skeemi vanemate jaoks palju soodsamaks.

Vanemaealiste vaesuse vähendamine

Vanemaealiste vaesuse teema on Eesti riigile oluline ja pensionikasvu tagamine on olnud tähtsal kohal. Pensionide indekseerimine 1. aprillil 2024 tõi kaasa pensionide 10,6%lise kasvu ning tõstis vanaduspensioni keskmise määra 702 eurolt 774 euroni. Aasta varem, 2023 aasta indekseerimine tõi kaasa viimase 15 aasta suurima pensionitõusu, mis ühes pensionide erakorralise 20 euro suuruse tõusuga kergitas keskmist vanaduspensioni 2023. aastal 17,6 protsenti ehk 105 eurot kuus - 702 euroni.

Vanaduspensionäride tulumaksuvabastus on endiselt kõrgem kui töötajatel. 2024. aastal on üldine maksuvaba tulu kuni 654 eurot kuus ning see väheneb, kui inimese sissetulek suureneb. Vanaduspensionäride maksuvaba tulu on aga fikseeritud summa, mis ei sõltu inimese sissetulekust – 2023. aastal oli see 704 eurot kuus, 2024. aastal aga 776 eurot kuus.

Eesti pensionikulude kasv on suur väljakutse, eriti arvestades rahvastiku kiiret vananemist ja sellest tulenevaid suurenevaid sotsiaalkulusid. Traditsiooniline jooksev rahastus sotsiaalmaksust (*pay as you go* - rahastus) ei suuda enam pikas perspektiivis olla ainus võimalus pensionide rahastamiseks. Seetõttu pöörame suuremat tähelepanu kogumispensionite rolli kasvatamisele, et täiendada sotsiaalmaksul põhinevat süsteemi. Teise ja kolmanda pensionisamba kaudu saavad inimesed endale iseseisvalt lisavahendeid koguda, mis annab suurema kindlustunde ja aitab vähendada tulevast koormust riigieelarvele. Selleks on inimestel alates 2025. aastast võimalik valida kohustusliku kogumispensioni (II samba) 2-protsendilise makse asemel 4- või 6-protsendilist makset.

Pensionitarkuse teenuse, mida rahastatakse ESF+ rahastatud „Eesti inimeste pensionialase teadlikkuse suurendamine“ toetuse andmise tingimuste kaudu³⁰ (eelarve 1,39 miljonit eurot), raames on loodud riigiportaali eesti.ee elukaareülene „Minu pensioni“ infoteenus, mis koondab kokku nii pensioni kogumise kui pensioni planeerimise teemad kolme samba üleselt kogu tööelisele elanikkonnale. Programmi algusest alates on isiklikel andmetel põhineva pensionikalkulaatori kasutatavus kasvanud ligi 100%, olles 2021. aastal 45 000 unikaalset kasutust aastas, ning 2024. aasta kolme esimese kvartaliga ligi 90 000 kasutajat. Aastaks 2025 on plaanis pensionikalkulaatori kaasajastamine ning täiustamine.

2023.-2024. aastal on Sotsiaalministeeriumi eestvedamisel toimunud 300 pensionitarkuse infotundi (2023. aastal 135 ja 2024. aastal 265), kokku on infotundides osalenud 5136 inimest. 2024. aastal toimus esimene üleriigiline pensionitarkuse teavitusring „Pensionipäev“, mille kõik ettekanded salvestati ning on Sotsiaalministeeriumi YouTube kanalil järele vaadatavad nii eesti, vene kui inglise keeles.

Vanemaealiste olukorra parandamisele aitab kaasa meetme 21.4.2.1 „Kõrge tööhõive taseme saavutamine ja hoidmine“ toetuse andmise tingimuste „Vanemaealisi väärtustavate hoiakute kujundamine ja aktiivsena vananemise toetamine“ kaudu (ESF+ eelarve 2,5 miljonit eurot).

Puuetega inimeste vaesuse vähendamine

Puuetega inimeste vaesuse vähendamiseks tõstetakse 2025. aasta 1. juunist raske puudega lapse sotsiaaltoetust 161,09 eurolt 180 euroni ja lisaks makstakse 2025. aastal automaksu leevendamiseks sügava puudega lapse perele ühekordset 95-eurost toetust. Sügava puudega lapse sotsiaaltoetus tõstetakse samal ajal 241,64 eurolt 270 euroni ja ühekordse toetuse suurus on 142 eurot. Tööeliste raske puudega täiskasvanud inimeste sotsiaaltoetus tõuseb 2025. aasta 1. juunist 34,78-49,09 eurolt 50 eurole ja ka nemad saavad ühekordset toetust 60 euro ulatuses. Sügava puudega täiskasvanud puudega inimese sotsiaaltoetus kasvab 43,47-53,70 eurolt 100 euroni ning ühekordse toetuse suurus on 250 eurot.

2025. aastal on plaanis muuta abivahendite kättesaadavust ja integreerimist tervishoiusüsteemiga. Selle tegevusega muutuvad liikuvust ja nähtavust parandavad abivahendid inimestele kättesaadavamaks. Samuti võimaldatakse ligipääs abivahenditele ilma puuet või töövõimet hindamata. Selleks koostatakse abivahendite määruse muutmise määruse väljatöötamiskavatsus. Samuti koostatakse puuetega inimeste sotsiaaltoetuste analüüs ja tegeletakse puuetega inimeste õiguste kaitse küsimustega.

Toiduabi

Toiduabi on toimetulekuraskustes inimestele suunatud toetus, mis jaguneb toiduabikaartideks ning annetatud toiduabiks ja mida rahastatakse ESF+ vahenditest eelarvega 15,6 miljonit eurot (M 21.4.10.1 Sotsiaalkindlustuse programm).

Toidukaartide jagamise eesmärk on suurendada sotsiaalset kaasatust ja aidata kaasa vaesuse, sealhulgas laste vaesuse leevendamisele võimalikult vähete administratiiv- ja majanduslike kuludega. Abisaajad saavad osta endale sobival ajal Rimi kauplustest (või e-poest) toidu- ja esmatarbekaupu. Toiduabikaarte jagatakse neli korda aastas. Toiduabikaarte saavad abivajajad, kes on toiduabi jagamisele eelneval kvartalil taotlenud toimetulekutoetust või perekonna sissetulekust

³⁰ Meede 21.4.3.3 Hüvitiste maksmine, skeemide arendamine ja inimeste piiriülest liikumist arvestava sotsiaalkindlustussüsteemi kujundamine

sõltuvaid või konkreetse teenuse kulu kompenseerimiseks määratud kohaliku omavalitsuse eelarve vahenditest makstud toetust ning inimene saab toiduabikaardi kätte kas oma sotsiaaltöötaja käest või posti teel.

Toiduabikaardile kantakse kvartalis 30 eurot inimese kohta. Ühe perekonna kohta väljastatakse üks toiduabikaart, millele kantakse terve leibkonna toetussumma. Toimetulekutoetuste taotlejatele arvestatakse abisumma vastavalt pereliikmete arvule, kohaliku omavalitsuse sissetulekust sõltuvate toetuste puhul arvestatakse abisumma vaid toetuse taotlejale. Toetus tuleb ära kasutada kvartali jooksul ning allesjäänud summa uude kvartalisse üle ei kandu.

Teenuse osutajale tasutakse abivajajate poolt toidukaartide eest ostetud toidu- ja esmatarbekaupade eest pärast toidukaardi kasutajate poolt tehtud tegelike ostude alusel esitatud arve saamist. Abivajajad on toidukaardi süsteemi väga hästi vastu võtnud. Puudust kannatavatele inimestele on toidukaardi abil antav materiaalne abi äärmiselt oluline ja rahaliste vahendite vabanemisel **võiks toidukaardile kantavat summat märkimisväärselt tõsta**. Täna ei ole ESF+ meetmetes veel ülejääke ja rakenduskava muudatusettepanekut ei tehta, kuid soovime vajaduse ära märkida ning kinnitada, et toiduabi puhul on vabade vahendite suunamine olemasolevasse meetmesse lihtne.

Elatusmiinimumi metoodika uuendamine

Elatusmiinimumi metoodika on olnud uuendamata 20 aastat. Seetõttu oleme alustanud uue elatusmiinimumi metoodika tellimisega. Projekti tulemusel selgub täpsem ja õiglasem elatusaseme miinimum erinevat tüüpi leibkondade kaupa üle kogu Eesti. Samuti loob projekt eeldused toimetulekutoetuse süsteemi tõhustamiseks, et suureneks selle piisavus ja kättesaadavus. Analüüsitakse, milliseid kaupu ja teenuseid peab elatusmiinimum arvestama, millistes kogustes ning mis on nende rahaline väärtus hetkel ja meetod, kuidas edaspidi rahalist väärtust välja selgitada jne.

Analüüsi tulemusel tehakse ettepanekud kas ja kuidas võiks toimetulekutoetuse määramise metoodikat muuta (sh analüüsida kas elatusmiinimumi arvestamise metoodikat võikski kasutada toimetulekupiirina).

Toimetulekutoetus

Toimetulekutoetus on riigi rahaline abi puuduses inimestele, mida makstakse kohalike omavalitsuste kaudu. Toimetulekutoetuse eesmärk on isikute iseseisvat toimetulekut soodustava ajutise abimeetmena leevendada abi vajavate isikute ja perekondade materiaalselt puudust tagades minimaalsed vahendid esmavajaduste rahuldamiseks. Toimetulekutoetus on viimaseks turvavõrguks, mida inimene saab kasutada siis, kui ei suuda töötamise või sotsiaalkindlustussüsteemi abil (pension, töövõimetoetus, töötuskindlustushüvitis jne) tagada endale ja oma perele vahendeid esmavajaduste rahuldamiseks.

Oleme ajakohastamas toimetulekutoetuse süsteemi eesmärgiga muuta toimetulekutoetuse määramine ja taotlemise protsess efektiivsemaks ja menetlusosalistele selgemaks vähendades toetuse saajate üle-eestilist ebavõrdsust ja luues selgemate juhiste ja seaduse muudatustega ühtsem menetluspraktika. Selleks koostame 2025. aastal sotsiaalhoolekande seaduse muutmise seaduse eelnõu ja saadame selle Vabariigi Valitsusele 2025. aasta suvel.

Lisaks oleme toimetulekutoetuse ja teiste vajaduspõhiste toetuste automaatsemaks maksmiseks tegelemas teadusarenduse projektiga. Sotsiaalvaldkonna teenuste ja toetuste saamisel on oluline abivajaduse tuvastamine ja terviklik lähenemine, mis hõlmab erinevaid eluvaldkondi: töötamine, õppimine, sotsiaalne võrgustik, tervislik seisund ja elustiil, majanduslik olukord, sotsiaalsete ja igapäevaoskutega hakkamasaamine jm. Hetkel puudub võimalus registriandmete põhjal abivajadust tuvastada ja maksta toimetulekutoetust jt vajaduspõhiseid toetusi automaatselt ja proaktiivselt ühe

keskse infosüsteemi kaudu. Praegune hindamise süsteem on koormav abivajajatele, kel tuleb erinevaid taotlusi ja andmeid esitada.

Probleemi lahendamiseks on käimas „Toimetulekutoetuse määramise (uudse) metoodika väljatöötamine ja koondatud andmete põhjal abivajaduse tuvastamise ja vajaduspõhise toetuse maksmise“ teadusarenduse projekt, mille eesmärgiks on registriandmete pinnalt toetuste väljamaksmine, kus vajalikud andmed tulevad automaatselt erinevatest andmebaasidest kokku ja süsteem tuvastab andmete põhjal inimeste abivajaduse.

Lisaks riiklikule toimetulekutoetusele kasutavad kohalikud omavalitsused puuduse leevendamiseks sõltuvalt olukorrast nii sotsiaalteenuseid kui ka muud sotsiaalabi. Liigume suunas, kus inimeste sotsiaalmajanduslikku toimetulekut toetatakse erinevate teenustega (nt toimetulekuõpe, majandamisnõustamine, võlanõustamine jm).

Tööturg ja võrdsed võimalused

Vaatamata majanduslangusele võis 2023. aastal täheldada Eesti tööturul hõive kasvu mõningast jätkumist. Tööhõive määr vanuses 20–64 aastat tõusis aastaga 81,9 protsendilt rekordilise 82,1 protsendini. Nii kõrge tööhõive määraga oli Eesti Euroopa Liidus kolmandal kohal Rootsi ja Hollandi järel. 2023. aastal oli hõive kasv kiireim teenuste sektoris, rekordiliselt kõrge oli naiste ja vanemaealiste tööhõive määr (Euroopa Liidus teisel kohal) ning üldine aktiivsus tööturul. Samaaegselt hõive suurenemisega suurenes aga ka töötuse määr 6,4 protsendini (15–74-aastaste seas) võrreldes 2022. aasta töötuse määraga 5,6%. Seda peamiselt mitteaktiivsete arvelt. Raskem on olukord inimestel vanuses 50–74 aastat, kelle hulgas kasvas töötus 2023. aastal kõige rohkem. Samas on kasvanud ka vanemaealiste tööhõive, mis näitab, et nende aktiivsus tööturul on suurenenud.

Registreeritud töötuse määr kasvas 7,0 protsendilt 2022. aastal 7,4 protsendini 2023. aastal. Seejuures on viimaselt töökohalt koondamise tõttu arvele tulnud uute registreeritud töötute osatähtsus kasvanud 11,4 protsendilt 2022. aastal 15,1 protsendini 2023. aastal. Keeruliste majandusolude tõttu langes 2023. aastal tööle liikunud töötute osakaal registreeritud töötutest 54,2%-ni (2022.aastal vastavalt 56,0%).

Samas on Eestis puudu tööjõust erinevates valdkondades ja erineva kvalifikatsioonitasemega. Tööjõupuuduse leevendamiseks tehakse pingutusi, toomaks tööturule need, kes on tööturuga nõrgemalt seotud, ning aidatakse tagada muutuval tööturul vajalikke oskuseid, et vältida töötuse kasvu.

Üheks selliseks sihtrühmaks on tervisepiirangutega inimesed. Tervisepiiranguga inimeste tööhõivesse liikumise ja hõives püsimise toetamiseks on astunud olulisi samme ka eelmisel EL rahastusperioodil ESF toel ellu viidud töövõimereformi näol ning ka käesoleval perioodil toetatakse vähenenud töövõimega inimeste tööhõivet, aga samuti ka töövõime vähenemise ennetamist. Võitlemaks tööjõu ja oskuste puudujäägiga, toetatakse tööturul toimuvate muutuste valguses vajalike oskuste omandamist, sh täiendavalt võimalusi töötajate roheoskuste arendamiseks.

Oluline on tagada sihitatud tööturuteenused, mis on kooskõlas nii sihtrühma kui ka tööandjate vajadustega. Vastavad tegevused on juba elluviimisel või planeerimisel ja rakenduskavas olemasolevate sekkumiste sisulised muudatused ei ole vajalikud. Erinevad ESF+ vahenditest rahastatud teenused toetavad lisaks tervisest tulenevate takistustega inimestele, noorte, töötuse vähendamist ja nende võimalusi tööturule sisenemiseks või naasmiseks, samuti naiste, vanemaealiste ja mitte-eestlaste konkurentsivõimet tööturul. Lähiaastail edendatakse lisaks ka individuaalseid ja kollektiivseid töösuhteid, sh tõhustatakse sotsiaaldialogi ja soodustatakse kollektiivlepingute sõlmimist.

Eesti tööandjate seas jääb vajaka teadlikkusest organisatsioonis töötajaskonna soolise, vanuselise ja muudel tunnustel põhineva mitmekesisusega kaasnevast kasust, selle edendamise ja väärtustamise vajadusest ning võimalustest. Soolise võrdsuse ja võrdsete võimaluste edendamiseks ning võrdse kohtlemise tagamiseks kasutatakse kahte teineteist täiendavat strateegilist lähenemisviisi – spetsiifiliste, otseselt soolise ebavõrdsuse probleemide lahendamisele ning võrdsete võimaluste tagamisele suunatud erimeetmete rakendamine ning teiselt poolt võrdsusloime, s.t. soolise võrdsuse ja võrdsete võimaluste kui põhimõtte lõimimine kõigisse poliitikavaldkondadesse.

Soolise võrdsuse indeksi puhul oli Eesti tulemus 2023. aastal 60,2 punkti 100-st ning Eesti laskus Euroopa Liidu riikide võrdluses 22. kohale (EL keskmine on 70,2 punkti). Peamine põhjus indeksi langemises paikneb ajakasutuse valdkonnas, samuti on naistel meestega võrreldes suurem hoolduskoormus.

Jätakuvalt on murekohaks suur sooline palgalõhe, kuigi 2023. aastal langes see 13,1 protsendile (2022. a 17,7%). Soolise palgalõhe suurust mõjutavad nii soolised stereotüübid, ebavõrdne hoolduskoormuse jagamine kui ka sooline segregatsioon. OECD 2022. aasta raport toob välja, et Eesti jääb ühiskonnas valitsevate püsivate sooliste erinevuste tõttu iga-aastaselt ilma märkimisväärsest majanduskasvust, sh kõige suurem majanduse kasvupotentsiaal peitub naiste ja meeste erialaste erinevuste vähendamises tööturul.

Vaheülevaate koostamise hetkel käib veel osa toetuste käivitamine ega ole vajalik tööturu ja võrdsuspoliitika sekkumiste ümbervaatamine. Kõigi rakenduskava toetuste suunamisel hinnatakse täiendavalt projektide valikul mh panust kriteeriumi "Projekti kooskõla Eesti pikaajalise arengustrateegia aluspõhimõtete ja sihtidega" igasse alakriteeriumi, sh "sooline võrdõiguslikkus", „võrdsed võimalused“ ja „ligipääsetavus“. Projektides, mille tegevuste peamine eesmärk ei ole soolise võrdsuse või vähemusrühmade võrdsete võimaluste edendamine, rakendatakse võrdsusloime põhimõtet (nt vähendatakse barjääre, mis takistavad alaesindatud rühmadel tegevustes osalemist või hüvedest kasu saamist; tegevuste elluviimisel jälgitakse, et kõikidele erivajadustega inimestele oleks tagatud ligipääs; edendatakse naiste ettevõtlust jms).

Lisaks struktuurivahenditest rahastatavatele tegevustele on lähiaastail täiendavalt kavas kaasajastada võrdse kohtlemise tagamise ning soolise võrdsuse ja vähemusrühmade võrdsete võimaluste edendamise õigusraamistikku. Toetatakse tööandjaid, et tõhustada võrdse ja võrdväärse töö eest võrdse palga maksmist ning palkade läbipaistvust. Tugevdatakse soolise võrdõiguslikkuse ja võrdse kohtlemise voliniku võimekust pakkuda inimestele võrdse kohtlemise põhimõtte rikkumise kahtluse korral tõhusat eksperttuge ning sidusrühmadele nõu ja abi edendamiskohustuse täitmisel.

Rakenduskavas olemasolevad sekkumised Euroopa sotsiaalsamba rakendamisel kõige suuremaid väljakutseid sisaldavate valdkondade toetamisel on hetkeseisuga asjakohased ja piisavad ning muudatusi ega eelarvelisi ümbertõsteid olemasolevate meetmete vahel teha ei ole vaja.

Lisaks eelkirjeldatule toetatakse Euroopa sotsiaalõiguste samba põhimõtete rakendamist perioodi 2021-2027 ÜKP fondide toel laiemalt ka muudes valdkondades, mida on käsitletud vaheülevaate peatükis 1 riigipõhiste soovitude kontekstis. Lisaks toetatakse rakenduskavast järgmisi tegevusi.

Lõimumine

Viimane aastakümme on erinevate ühiskondlike ja ka rahvusvahelise olukorra muutuste tulemusel mõjutanud märkimisväärselt Eesti rändeprotsesse. Eestist on selle ajaga kujunenud rände sihtriik, mille tulemusena on kasvanud keeleline ja kultuuriline mitmekesisus Eesti ühiskonnas.

Eesti tegevused lõimumisvaldkonnas on strateegiliselt suunatud sotsiaalse sidususe ja võrdsuse edendamisele. Selleks pakutakse SF perioodi 2021-2027 vahenditest uussisserändajatele kohanemisprogrammi Settle in Estonia, mida tuleb pidevalt arendada ja ajakohastada. Eri keele- ja kultuuritaustaga inimestele ja tagasi pöördujatele pakutakse erinevaid keeleõpet ja tööturul konkurentsivõimet toetavad tegevusi. Tegeletakse ühiskonna üldise teadlikkuse tõstmisega lõimumisvaldkonnast. Esile on tõusnud tegevused toetamaks KOV-e eri keele- ja kultuuritaustaga inimestega töötamisel ja neile vajalike teenuste pakkumisel. Samuti võib esile tõsta kogukondlikke tegevusi, mis aitavad kaasa sotsiaalsete kontaktide tekkele ja seeläbi sidusama ühiskonna kujunemisele.

Olemasolevaid lõimumise valdkonna sekkumisi suurel määral muuta vaja ei ole, küll aga toimub ümbertõsteid meetme eelarve piires olemasolevate sekkumiste vahel. Kõige märkimisväärsem vajadus seisneb sekkumise 21.4.7.52 „Andmevahetuslahenduse (sealhulgas infoplatvormi) edasiarendus ja rakendamine“ täiendavate vajaduste katmisega.

Oluline on toetada erineva emakeelega inimeste osalemist kogukondlikes ühistegevustes (sh vabatahtlikus tegevuses) ja ühiskonnas tervikuna; pakkuda mitmekesiseid võimalusi eesti keele õppeks, toetada eri keele- ja kultuuritaustaga inimeste **iseseisvat toimetulekut ja konkurentsivõimet ühiskonnas**.

Noorte korduvkuritegevuse ennetamine

Õigust rikkunud noore korduvkuritegevuse vähendamist ja konkurentsivõime suurendamist toetavad kogukonnapõhised tugiisiku- (STEP-programmi kaudu³¹) ja majutusteenused ning sekkumised, mis maandavad käitumisriske, tugevdavad sotsiaalseid (nt konfliktlahendamise) ja tööoskusi, tugevdavad vaimset tervist ja peresuhteid. Valdkonna spetsialistidele õpetatakse uusi noortesõbralikke töömeetodeid (näiteks taastav õigus) ja mittekariistuslikke sekkumisvõimalusi, suurendatakse kompetentse ja valdkonnaüleseid koolitusvõimalusi ning tõhustatakse võrgustikutööd eri osapoolte vahel. Eesti noorte töötuse määr oli 2023. a 17,3%, Euroopa Liidu keskmine on 14,5%.³² Töötuse määr õigust rikkunud noorte seas on veel suurem (meestest on tööhõives 29% ja naistest 23% ning töötukassas on end töötuna registreerinud vastavalt 26% ja 31%³³). Haridustaseme poolest oli 2023. aasta lõpu seisuga vanglas kõige rohkem kutseharidusega (29%) ja põhikooli 7.-9. kassi põhiharidusega (26%) noort.

Muu emakeelega kinnipeetavate keeleõppe ja lõimimistegevuste laiendamiseks suurendatakse tõrjutuses oleva grupi suuremat sotsiaalset kaasatust, mh julgeoleku suurendamist ja konkurentsivõime parandamist. Madala keeleoskuse parandamiseks pakutakse praktilist eesti keele õpet (näiteks keelekohvikud) ning õiguskuulekaid hoiakuid ja riigiidentiteeti tugevdavaid lõimumistegevusi (nt tutvustatakse Eesti kultuuriasutuste tegevusi, tagatakse juurdepääs ühisele informatsioonile). September 2024 seisuga on Eesti vanglates 1718 kinnipeetavat, kellest 43% olid eesti ning 57% muu emakeelega, kellest suuremal osal on keeleoskus kuni A2 tasemel.

³¹ Vt <https://step.ee/>

³² Vt https://cdn.cursdeguvernare.ro/wp-content/uploads/2024/05/SWD2024132_0.pdf

³³ Justiitsministeeriumi päringuandmed töötukassalt ja Maksu- ja Tolliametilt mais 2022. Valimis oli 1296 kriminaalhooldusalust ja vanglast vabanenud noort vanuses 14–29. Vaatluse all oli töötamine või töötuna registreerumine esimesel kuul pärast a) kriminaalhoolduse alguse kuupäeva või b) vanglast vabanemise kuupäeva.

4. LIIKMESRIIGI VÕI PIIRKONNA SOTSIAAL-MAJANDUSLIK OLUKORD, PÖÖRATES ERILIST TÄHELEPANU TERRITORIAALSETELE VAJADUSTELE, VÕTTES ARVESSE MIS TAHES OLULIST NEGATIIVSET RAHANDUSLIKKU, MAJANDUSLIKKU VÕI SOTSIAALSET ARENGUT (ÜSM art 18 lg 1 p d)

Eesti rakenduskava kinnitati 2022. a sügisel, kuid selle koostamine jäi eelkõige perioodi 2019-2021, mil majandus oli tugevalt mõjutatud COVID-19 kriisist ning taastumas pandeemiaga kaasnenu majanduslangusest. Hoogustumas oli hinnatõus, mille taga oli jõuline kriisist taastumine ja kõrged energiahinnad³⁴. Ukraina sõja kaasnevate mõjudega (sh geopoliitiliste riskid ja väljakutsed) ei olnud rakenduskava koostamisel võimalik veel piisavalt arvestada. Samas tõi sõda kaasa vajaduse kiiresti abistada saabuvald põgenikke, mõjutatud said mitmed majandussektorid (nt tarneraskused, hinnakasv) ning kogu Euroopas kasvasid hüppeliselt energiahinnad. Majandusolud muutusid 2022. aasta jooksul kiiresti halvemuse suunas ning Eesti majandus lõpetas aasta languses³⁵.

Üldine majandusolukord on viimastel aastatel ehk rakendamise algusest alates olnud keeruline, **majandus on olnud pikas languses**. Rahandusministeeriumi 2024. a suvise majandusprognoosi alusstsenaariumi kohaselt pöördub majandus aasta lõpus kasvule, kuid on aasta kokkuvõttes siiski 1-protsendilises languses (vt tabel 1). Järgmisel paaril aastal on reaalne majanduskasv 3% lähedal ja seda toetab olukorra paranemine nii tööstus-, ehitus- kui ka teenuste sektoris. 2023. aastal Eesti eksport langes oluliselt. Välisnõudluse oodatud elavnemine 2024. aasta teisel poolel hakkab avalduma ka Eesti ekspordimahtude taastumises, kuid jõulisemat kasvu võib oodata 2025. aastal. Ekspordi maht võiks taastuda 2022. aasta ehk languseelsele tasemele 2027. aastal. Erasektori investeeringud ootavad majandusolude tuntavamalt paranemist. Tööturu seis on suhteliselt soodsana hoidnud töötajate arvu hoidmine ettevõtete poolt, et olla valmis uueks kasvutsükliks.

Tabel 1. Majanduskasvu prognoos

	2011–2021	2022	2023	2024	2025	2026	2027	2028
SKP reaalkasv, %	3,5	0,1	-3,0	-1,0	3,3	3,0	2,5	2,5
SKP nominaalkasv, %	7,2	15,9	4,8	2,7	7,1	5,4	4,9	4,8
SKP jooksevhindades (mld €)		36,4	38,2	39,2	42,0	44,3	46,4	48,7

Allikas: Faktileht Rahandusministeeriumi 2024. a suveprognoosi kohta

2023. aasta oli Eesti majanduse jaoks väga keeruline aasta ning ettevõtlussektori areng tegi vähikäiku. Kõige tugevamalt oli see tunda tööstussektoris, kus toodangumaht kukkus 1,6% allapoole 2020. aasta taset ning jäi oluliselt alla ootustele³⁶. Nõudlus Eesti tööstustoodetele oli maailmaturul nõrk ning langust soodustas Rootsi krooni madal kurss, kuna Rootsi on üks olulisi sihtturge Eestile. Langust on vedanud puidutööstus, mis eelnevatel aastatel oli kasvu veduriks. Ehitussektori kasvu aeglustumine on toonud kaasa ka nõudluse vähenemise puidutööstuse toodangule.

Kui Eesti positsioon *IMD World Competitiveness* indeksi alamkategorias „Äritegevuse efektiivsus“ tõusis 2022. aastal 22. kohale, siis 2023. aastal jällegi toimus kukkumine 25. kohale.

³⁴ Allikas: Rahandusministeeriumi majandusprognoosid <https://www.fin.ee/riigi-rahandus-ja-maksud/fiskaalpoliitika-ja-majandus/rahandusministeeriumi-majandusprognoos>

³⁵ Allikas: Statistikaameti andmebaas.

³⁶ Allikas: Statistikaameti andmebaas.

Lisaks näitab Eesti rahvusvahelise konkurentsivõime langust ekspordihindade langus, mis ulatus 4,4%ni. Samal ajal Euroopa Liidus ekspordi ühikuhinnad kasvasid mõne protsendi võrra. Üheks suuremaks põhjuseks on siin Eesti ekspordi struktuur, kus aasta varasemaga võrreldes kaotasid hinnas nii põlevkiviõli, puit kui ka elekter. Vastupidisel kaupade ekspordile läks väga hästi teenuste ekspordil, kus maht ületas 0,2 mld võrra oodatud taset.

Turismiteenuste (reisijateveod ja reisiteenused, sh majutus, toitlustus ja reisikorraldus) eksport ei ole taastunud Covid-19 kriisi, sest turismiteenused moodustasid 2023. aastal 1,7 mld eurot, mida oli vaid 0,1 mld võrra rohkem kui aasta varem. Sõja tõttu peatus mh Vene turistide voog. Samas ei ole taastunud ka teiste riikide turistide arv, positiivseid tulemusi näitab vaid Läti turg, kuid see ei olnud piisav, et asendada Venemaalt või Valgevenest tulnud turiste.

Ettevõtete investeeringud olid esialgsel andmetel 2023. aastal kokku 4 mld eurot, mida oli veidi rohkem kui oodatud. Samas välisinvesteeringuid suutis töötleva tööstuse sektor kaasata 400 mln euro võrra oodatust vähem. Arvestades üldist konteksti ja hetke globaalseid arenguid, siis võib tulemust pidada heaks. Eesti on siiski väga lähedal Venemaale ja meie peamiste kaubanduspartnerite majandused on languses, mistõttu ongi raske olla välisinvesteeringutele ahvatlev sihtkoht.

Käsikäes mitme kriisi ja sõja ajaliselts üsna samasse ajaaknasse langemisega võis majanduse käekäiku negatiivselt mõjutada ka finantsperioodide vahetumine, sh 2021-2027 perioodi hilisem algus.

Keerulised majandusolud on avaldanud mõju ka ettevõtlustoetuste rakendamisele. Näiteks loomemajanduse arendamise meede töötati välja tuginedes 2022. aasta kevadel valminud Eesti loomemajanduse olukorra uuringule ja kaardistusele³⁷, mis kajastas sektori majandusnäitajaid 2019. aasta seisuga ning toonaseid arenguperspektiive, perioodi 2014-2020 samalaadse meetme rakendamise kogemustele ning sihtgrupi kaasamise käigus kogutud tagasisidele. Keerulisest majandus- ja geopoliitilisest olukorrast tingituna on kultuuri- ja loomesektoris tegutsevaid ettevõtjate fookuses kasvuplaanide asemel pigem stabiilsuse tagamine. Loomettevõtjate rahvusvahelise konkurentsivõime saavutamine ja hoidmine on muutunud hinnatõusu, ettevõtluskeskkonna muutuste ja geopoliitilise ebastabiilsuse tõttu veelgi keerukamaks. Kasvuambitsioonide ja -potentsiaaliga loomettevõtjad on veelgi enam koondunud Tallinna piirkonda, mistõttu regionaalse tasakaalu saavutamiseks oleks asjakohane kaaluda sihtgrupi laiendamist ja abi saajatele esitavate nõuete leevendamist. Loomemajanduse sektori järgmine majandus-statistiline ülevaade ning tulevikuväljavaadete kirjeldus valmivad 2025. aasta suveks.

Erinevatest kriisidest ja Ukraina sõjast põhjustatud majanduskeskkonna ebastabiilsus ja sisendhindade tõus on ühtlasi mõjutanud ettevõtjate valmisolekut toetust taotleda ja projektidesse omafinantseeringuga panustada. Taotlemisaktiivsus mitmetes ettevõtlusmeetmetes on rakendusperioodi alguses olnud oodatust tagasihoidlikum. Ettevõtjad keskenduvad keerulistel aegadel põhitegevusele ja lükkavad investeeringud tulevikku, mida kinnitas ka perioodi 2014-2020 järelhindamine.

2024. a lõpus võis siiski juba märgata majanduse seisu mõningast tugevnemist. Mitmed seni raskustes olnud valdkonnad (sh eksport) on suutnud uuesti kasvule pöörata ja edasine liikumine jätkab paranemise kursil³⁸.

Muudatusi otseselt ettevõtjatele suunatud sekkumistes, mis eeldaks ka rakenduskava muutmist, hetkel kavandamisel ei ole. Ka 2014-2020 perioodi järelhindamine on andnud kinnitust, et välja

³⁷ Vt https://www.ki.ee/publikatsioonid/valmis/1_Eesti_loomemajanduse_olukorra_uuring_ja_kaardistus_2021.pdf

³⁸ Rahapoliitika ja Majandus 4/2024, Eesti Pank. Vt https://haldus.eestipank.ee/sites/default/files/2024-12/rpm2024-4_est.pdf

kujunenud põhiliste ettevõtlustoetuste abil panustatakse nii tööjõu tootlikkuse kui ka lisandväärtuse kasvu. Samuti võib märgata ettevõtete kasvavat huvi toetuste vastu (nt ÖÜF ettevõtluse investeeringud, tootearendus). Jooksvalt on tehtud kohandusi toetuse andmise tingimustes (toetatavate tegevuste ringi laiendamine, toetusemäära tõstmine jne), et paremini vastata muutunud vajadustele. Meetmete analüüsiga tegeletakse pidevalt, kuid tuleb arvestada, et rakendamine on veel küllaltki algusjärgus ning mõju avaldumine majanduse elavdamisele vajab enam aega.

Majanduse taastumist ja jätkusuutlikku arengut toetab ühtlasi ehitusvaldkond ning sealhulgas struktuurifondide mahukad investeeringud. Energia- ja ehitusmaterjalide turgudele on **Venemaa algatatud sõda Ukrainas** jätnud sügava jälje põhjustades viimastel aastatel **tõsiseid tarnekatkestusi ja materjalide hinnatõusu**. Lisaks on sõja mõju energiasektorile kergitanud tootmis- ja transpordikulused, mis on mõjutanud negatiivselt kogu majandust. Eestis on olnud euroala üks kõrgeimaid inflatsioonimäärasid, mis on eriti tugevalt tabanud ehitussektorit. Kuna enamik Eestis väljastatavaid laene sõltub euribori määrast, on selle kiire tõus viimastel aastatel suurendanud ehituskulusid.

Eeltoodud tegurite koosmõjul on märkimisväärselt kallinenud nii tööjõud, materjalid, ehitamine kui ka laenud, mille tõttu on nt elamumajanduse rekonstrueerimisprojektide maksumus ruutmeetri kohta kasvanud märgatavalt. Kallinemistest tulenevalt on vajalik korrigeerida rakenduskava väljund- ja tulemusnäitajaid, kuna esialgses mahus planeeritud eluruumide arvu ei ole võimalik sellel eesmärgil eraldatud toetuste läbi saavutada (vt allpool p 6).

Mahukad investeeringud on planeeritud ka transporditaristu ehitamiseks ja rekonstrueerimiseks. Kui kõik hanked saavad tehtud ning projektid töösse, siis elavdab see tunduvalt ehitussektorit. Transpordi valdkonnas ongi Eesti kõige kiiremini alustanud nii projektide elluviimist kui ka toetuse kasutamist. Projektide kiirem teostamine aitab vähendada tulevikus täiendavast inflatsioonist tulenevat mõju, mis suurendab tööjõu, materjalide ja ehituse kulusid. Siiski on hetkel realiseerunud kallinemisest tingitud risk, mille tõttu on olnud vajalik korrigeerida Tallinna-Lelle raudteelõigu projekti sisu (vt rakenduskava muudatusettepanek nr 14, lk 36). Hetkel on teostatav ainult lõigu rekonstrueerimine, suutlikkuse ja läbilaskevõime suurendamine vastaval lõigul peab jääma ootama täiendavat rahastust rekonstrueerimise osa kallinemise tõttu.

Pärast 2020. aastat on **kohalike omavalitsuste finantsolukord** muutunud pigem keerulisemaks ja KOV võlakohustuste maht kasvanud. Netovõlakoormused on tõusutrendis. KOVide põhitegevuse tulemid on viimastel aastatel väiksemaks muutunud seoses kõrge inflatsiooni, käibemaksu tõusu ja palgatõusu survega. Lisaks on suured intressikulud vähendanud KOVide investeerimisvõimekust, mis pärsib omakorda omavalitsuste suutlikkust arendusprojekte viia ellu. Seda ilmestavad juba ka mitmed poliitikaeesmärgis 5 „Inimestele lähedasem Eesti“ linnapiirkonna tegevuskavasse nimetatud projektidest loobumised näiteks linnapiirkondade arendamise meetmes ning oodatust madalam taotlemisaktiivsus meetmes „Kättesaadavad kvaliteetsed avalikud teenused“. Oluliselt on KOVe mõjutanud ka omafinantseerimismäära oluline tõus võrrelduna eelmise EL struktuurivahendite perioodi rakendamisega.

Riik on algatanud KOVide tulumaksu jaotuspõhimõtete ümberkorralduse, mille tulemusena suureneb KOV eelarvetesse pensionituludelt laekuv osakaal ning väheneb muudelt tuludelt tasutava tulumaksu osakaal. See muudatus parandab järgnevatel aastatel eeldatavalt mõningal määral vananeva rahvastikuga KOVide EL projektide elluviimise võimekust.

Venemaa täiemahuline agressioon Ukrainas on olnud määrava tähtsusega faktor, mis on mõjutanud piiriigina Eesti sotsiaalmajanduslikku olukorda viimastel aastatel. Lisaks eeltoodud majanduses avaldunud mõjudele, on sellel märkimisväärsed mõjud lõimumis- ja kohanemisvaldkonnale, tuues kaasa nii uusi väljakutseid kui ka vajaduse paindlike ja jätkusuutlike

lahenduste järele. Eesti on võtnud vastu tuhandeid Ukraina sõjapõgenikke, kellele on esmavajalike teenuste kõrval võimaldatud osalemine kohanemisprogrammis, et positiivselt mõjutada nende kohanemist Eesti ühiskonnas ning ka konkurentsivõimet tööturul. Eesti Politsei- ja Piirivalveameti (PPA) andmetel on 24. novembri 2024. aasta seisuga Eestis ajutise kaitse alusel kehtiva elamisloaga 35 116 isikut, mis moodustab ligikaudu 2,5% kogu rahvaarvust. Selline järsk sissereände maht on muutnud kohanemisteenuste, sh keeleõppe pakkumise prioriteediks, nõudes ka mahukalt lisaressursse. Rakenduskavas olemasolevaid sekkumisi lõimimise valdkonnas sisuliselt muuta ei ole vaja, küll aga tehakse ümbertõsteid poliitikaeesmärgi „Sotsiaalsem Eesti“ meetme eelarve piires olemasolevate sekkumiste vahel, et valdkonna vajadusi paremini katta. Ühtlasi suurendatakse rakenduskavas lõimimisvaldkonna keeleõpet toetavates tegevustes osalejate arvu sihttasest (vt allpool p 6).

Sotsiaalmajanduslik ebakindlus, sealhulgas inflatsiooni kasv ja elukalliduse tõus, on samuti tugevasti mõjutanud lõimimisvaldkonna arenguid. Sõjapõgenike ja uussissereändajate vajadused konkureerivad kohalike elanike kasvavate ootustega sotsiaaltoetuste, tervishoiu- ja haridusteenuste järele. Samal ajal on riigi prioriteediks olnud kõrge kaitsevõime tagamine, mis on nõudnud olulisi riiklikke investeeringuid, mis on omakorda kaasa toonud mahukad kärped ja ka maksutõusud. See kõik on toonud kaasa vajaduse leida tasakaal erinevate valdkondade rahastamise vahel, et tagada nii riigi julgeolek kui ka sotsiaalne sidusus vältimaks sotsiaalmajanduslike lõhede süvenemist kogu Eestis.

Kuigi rahvaarv on viimased seitse aastat kasvanud, väheneb Statistikaameti andmetel 2030. a Eesti elanikkond madala sündimuse ja vananemise tulemusena 1,4% võrra ning seega väheneb järk-järgult tööealine elanikkond. **Tööturu väljakutsed** ja demograafilised mõjud sellele ei ole võrreldes rakenduskavas tooduga siiski muutunud. Ehkki Eesti tööturule on lisandunud märkimisväärsel hulgal Ukraina sõjapõgenikke, mis on mõnevõrra tööjõupuudust leevendanud, on suuremas pildis väljakutsed tööjõu nappuse ja struktuursete probleemide osas jäänud samaks. Nagu viitab OSKA 2023. a märtsis avaldatud üldprognosis, on vaja kohandada ärimudeleid vastavaks piiratud tööjõu kättesaadavusele, arvestada tööelu pikenedes töötingimuste loomisest eri eärühmade vajadustega ning tagada head täiendus- ja ümberõppevõimalused.

Rakenduskava poliitikaeesmärgi „Sotsiaalsem Eesti“ raames toetatud tööhõive sekkumised on suunatud just struktuursete probleemide lahendamisele ning enam tuge vajavate sihtrühmade tööalase konkurentsivõime suurendamisele ja tööturul vajalike oskuste toetamisele, sh näiteks NEET-noori toetavad tegevused, tervisest tulenevate takistustega inimestele suunatud tegevused, rohe- ja üldoskuste toetamine, mitte-eestlastele suunatud tegevused jne.

Samuti aitavad toetatavad tegevused ennetada demograafilistest muutustest tingitud vananeva rahvastiku hooldus- ja ravivajadust, pikendades sellega tööturul viibimist.

Endiselt näeme suurt oskustööjõu puudust teatud sektorites, mida on kirjeldatud ka vaheülevaate peatükis 1. Koolitusvajaduse (nii tasemeõpe kui ka täiendus- ja ümberõpe) prognoosimisel ja erialase hariduse ning koolituste pakkumisel toetume OSKA uuringutele ja see tegevussuund on ESF+ toetatud ning edasi arendamisel. Sealjuures on nt täienduskoolituste puhul sihtrühmadeks ennekõike madalamate oskustega ehk tööturul haavatavamad isikud. Samuti pole muutunud vajadus tõsta majanduse lisandväärtust ja konkurentsivõimet, suurendades selleks TA ning kõrgharidusasutuste suutlikkust pakkuda ettevõtjate vajadustele vastavaid lahendusi ning kasvatada erasektori teadusmahukust.

Mis puudutab **demograafilisi ja regionaalseid väljakutseid**, siis viimaste aastate madal sündimus avaldab pikemas perspektiivis kindlasti haridussüsteemile olulist mõju, seda ennekõike koolide tulevase paiknemise ja suuruse vaates, aga ka nt haridustöötajate tööjõuvajaduse osas. Eesti

koolivõrk on kujunenud ajal, mil sündimus oli üle 25 000 lapse aastas. Nüüdseks on õpilaste arv 20 aasta taguse ajaga vähenenud umbes 40%. Statistikaameti demograafiline prognoos näitab Eesti rahvastiku vananemist ning noorte osakaalu jätkuvat vähenemist. Viimase kümne aasta jooksul on üldhariduskoolide õpilaste arv vähenenud kolmandikes omavalitsustes. 5.–19. aastaste laste ja noorte arv on aastaks 2035 pooltes maakondades 20-30% väiksem, suurim kahanemine toimub Ida-Virumaa laste ja noorte arvus. Kehtivas rakenduskavas on sotsiaalsema Eesti all kavandatud sekkumine, mis otseselt selle teemaga tegeleb - investeeringud põhikoolivõrgu ümberkorraldamiseks (Ida-Virumaal), mis võimaldavad uuendada haridustaristut, et korraldada ümber ja optimeerida põhihariduse pakkumist ning ennetavalt leevendada demograafiliste muutuste mõju piirkondades, kus sotsiaalmajanduslik olukord on alla keskmise ning elanikkond väheneb ja vananeb. Meetme maht on piiratud ja ei ulatu kaugemale ühe maakonna probleemide lahendamisest, ehkki sarnane vajadus on ka mitmes teises piirkonnas. Eelarve piiratust arvestades ei ole nimetatud demograafiliste probleemide leevendamiseks võimalik perioodil 2021-2027 laiemalt tegeleda, kuid selliseks meetme laiendamiseks ei jääks käimasoleval perioodil enam ka piisavalt aega.

Muus osas on praegused sekkumised inimressursi ja oskustööjõu vajaduse vaates juba demograafiliste muutustega, sh sisserändest tulenevate vajadustega, arvestavad. Rakenduskavas on lähtutud, et väikese sündimuse ja tööealise elanikkonna vähenemise kontekstis on inimressursi kvaliteet Eesti konkurentsivõime ja kestlikkuse seisukohast võtmetähtsusega. Olukorras, kus tööturule on sisenemas väikesearvulised põlvkonnad, tuleb tagada, et nad saaksid ühiskonna- ja tööelus maksimaalselt osaleda. Ettenähtaval perioodil näitavad OSKA uuringud meile kätte need valdkonnad, kus lähemas tulevikus on tekkimas suurem töökaite puudujääk ja koolitusvajak. Plaanitav kutsehariduse ja õppimiskohustuse ea tõstmise reform koos kutsehariduse õppekavade uuendamisega (mh eesmärgiga, et lõpetajad saaksid paremad eeldused jätkata kõrghariduses) aitab suunata senisest rohkem noori rakenduslikku haridusse ning seega leevendada üha pingestuvat oskustööjõu puudust, mis tuleneb rahvastiku vananemisest ja vähenemisest. Keele- ja kultuurikeskkonna mitmekesistumisest tulenevaid väljakutseid lahendatakse jooksvalt õppe- ja õpetamiskeskonna uuendamisel ning haridustöötajate arendamisel. Oluline osa nendest muudatustest on toetatud struktuurifondide vahenditest³⁹.

Demograafilised muutused avaldavad mõju ka teistes rakenduskavast toetatavates valdkondades. Näiteks on viimastel aastatel vähenenud vangide arv. 2024. a osa Tartu vangla kinnipeetavaid ümber Tallinna vanglasse ja suleti kinnipidamiseks ettenähtud mitu Tartu vangla hoonet. Koos üldise langustrendiga vangide arvus, on vähenenud ka noorte õigusrikkujate ja kinnipeetavate projekti sihtrühma noorte arv: muutus kinnipeetavate ja kriminaalhooldusaluste arvudes on vastavalt 2022: 383 ja 2024: 270 ning 2022: 966 ja 2024: 770. Seisuga oktoober 2024 on noorte kinnipeetavate arv Tallinna vanglas 142, Viru vanglas 68 ja Tartu vanglas 42⁴⁰. Vangide arvu vähenemisega väheneb ka muu emakeelega inimeste arv vanglates ja see on jätkuvas langustrendis. Selles valguses võib olla edaspidi vajalik vahendite kasutus üle vaadata ja suunata need valdkondadesse, kus selle järgi on suurem vajadus.

Oluliseks sihtrühmaks demograafiliste väljakutsete vaates on ka noored, kuna nende toetamisesse ja arendamisesse panustamine aitab tõsta ühiskonna jätkusuutlikkust. ESF+ meetmetegevused soodustavad koostööd ametnike, KOV-ide ja kogukondade vahel, mis on eelduseks turvalise ühiskonna kujunemisele. Kui ühiskonnas on turvatunne stabiilne ja kõrge, on inimesed nii

³⁹ Vt ka <https://www.hm.ee/uudised/valitsus-saatis-riigikokku-oppimiskohustuse-ja-kutsehariduse-reformi-seadusemuudatused>

⁴⁰ Vanglateenistuse päringuandmed.

majanduslikult kui sotsiaalselt aktiivsemad. Ühtlasi aitavad ESF+ meetmetegevused mõjutada noorte edasist käekäiku: Sotsiaalkindlustusameti veetava „Ringist välja“ koostöömudeli eesmärk on aidata riskis olevate noorte probleeme lahendada nii, et neist saaksid täisväärtuslikud ühiskonna liikmed. SA KÜSK-i tegevused on suunatud kodanikuühiskonna organisatsioonide võimekuse arendamisele, et edendada noorte kaasumist kodanikuühiskonda.

Rakenduskava kinnitamisele järgnenud perioodil on püsinud Eesti suuruse kohta märkimisväärsed **piirkondlikud arenguerinevused**. Regionaalse arengu tegevuskava 2023. a ülevaate⁴¹ kokkuvõtva osa üldhinnangu kohaselt ei ole Eestis piirkondade vahelised arenguerinevused märkimisväärselt vähenemas, vaid püsivad jätkuvalt suured ning pole märke, et „Eesti 2035“ eesmärgid regionaalse tasakaalustatuse osas oleksid realiseerumas. Eriti ilmneb see piirkondade vahelises ebavõrdsuses ettevõtete konkurentsivõimes ning kapitalile ja tööjõule ligipääsus, kuna erinevused on püsinud eriti silmatorkavad ettevõtluse arengu (ettevõtlusaktiivsus, lisandväärtus ja eksport) ja elanike/tööjõu haridustaseme seirenäitajates. Paraku on need ka ühed peamistest piirkondlikku arengut kujundavatest teguritest. Piirkondade vaheline arengulõhe on siin eriti ilmikas suuremate linnapiirkondade ja ääremaalisemate piirkondade vahel ning suurem arengumahajäämus on piirkondadest ka Lääne-Eestis, Kagu-Eestis ja Jõgevamaal. Ettevõtlusaktiivsus püsib tunduvalt madalam suurtööstuspärandiga Ida-Virumaal.

Rakenduskava mõju tasakaalustatud regionaalarengule, sealhulgas demograafilisele olukorrale, avaldub eelkõige valdkondlike meetmete disaini ja elluviimise tulemusena. Valdkondlikke meetmeid täiendavad regionaalpoliitilised meetmed, mille rakendajaks on REM. Nende meetmete kujundamisel ning elluviimisel on ühe olulise elemendina arvesse võetud ka võimalikku mõju piirkonniti erinevatele demograafilistele väljakutsetele. Inimeste peamiseks elukohavalikut mõjutavaks asjaoluks on sobivate töökohtade olemasolu piirkonnas. Ettevõtluskeskkonna arendamiseks väljaspool Harjumaad toetatakse rakenduskava alusel sekkumist „Atraktiivne piirkondlik ettevõtlus- ja elukeskkond“, mille eesmärk on arendada kohalike omavalitsuste koostööd maakonna ja regiooni tasandil, et pakkuda piirkonna ettevõtjatele soodsamaid arengutingimusi. Kagu-Eesti ettevõtjatele algatatud eraldi toetusskeem, mis just muutunud oludes (piiriülese liikumise ja kaubaveo vähenemine, tarneraskused Venemaa kallaletungi tõttu Ukrainale) on ääretult oluline ning aitab ümber orienteeruda.

Teiseks oluliseks elukohavalikut mõjutavaks teguriks on ootustele vastavate eluasemete olemasolu ja kättesaadavus piirkonnas. Samuti mõjutab elukohavalikut mõjutab põhiteenuste tagatus – kvaliteet, kättesaadavus, kasutusmugavus. Nende väljakutsetega tegelemiseks toetatakse rakenduskavast näit suuremate linnapiirkondade arendamist ning KOVide investeringute toetamiseks jalgratta- ja/või jalgteedesse väljaspool kolme suuremat (Tallinna, Tartu ning Pärnu) linnapiirkonda. Rakendamisel olevad meetmed aitavad väljaspool kasvavaid linnapiirkondi parandada avalike teenuste jätkusuutlikkust ning elanike juurdepääsetavust teenustele ja töökohtadele, mis tõstab piirkondade üleüldist elukeskkonna kvaliteeti ning elanike rahulolu oma elukeskkonnaga. Seeläbi väheneb ka surve väljarändeks väikelinnadest ja maapiirkondadest ning luuakse eeldused tagasipöördumiseks. Eraldi sihtpiirkonnana toetatakse Õiglase Ülemineku Fondist Ida-Virumaad, mille fookuses on just ettevõtluse toetamine, et tuua piirkonda uusi investeringuid ning luua uusi töökohti.

Meetmete ja toetuse andmise tingimuste kujundamisel või vahendite ümberplaneerimisel tuleb ühe olulise kriteeriumina arvestada ka eeldatavat rakenduskava kui terviku mõju regionaalsele

⁴¹ Leitav <https://www.agri.ee/sites/default/files/documents/2024-10/tegevuskava-retk-seire-%C3%BClevaade-2023.pdf>

tasakaalustatusele. 2021-2027 perioodil on ÜKP fondide rakendamisel piirkondlike erisuste arvestamisele pööratud üha suuremat tähelepanu, sh seatud valitsuse tasandil eesmärk suunata 40% nutikama Eesti ja rohelisema Eesti ettevõtlustoetustest väljapoole Tallinna ja Tartu piirkonda (vt ka p 1).

Kokkuvõttena võib öelda, et **Eesti sotsiaalmajanduslik olukord on viimastel aastatel olnud keeruline tingituna pikalt kestnud majanduslangusest ning Venemaa täiemahulisest agressioonist Ukrainas**. Muutunud oludes on riigi prioriteediks olnud kõrge kaitsevõime tagamine, mis on nõudnud olulisi riiklikke investeeringuid (riigikaitse kulude osakaal SKPst on aastatel 2024-2028 vahemikus 3,3-3,7%), mis on omakorda kaasa toonud mahukad kärped ja ka maksutõusud. See on tinginud vajaduse leida tasakaal erinevate valdkondade rahastamise vahel, et tagada nii riigi julgeolek kui ka sotsiaalne sidusus vältimaks sotsiaalmajanduslike lõhede süvenemist kogu Eestis.

Vaheülevaate esitamise hetkeks on Eesti rakenduskava muudetud kahel korral – 2023. ja 2024. aastal. Nende muudatustega on juba tehtud täiendusi, et mh tagada rakenduskava parem vastavus valdkondlikele vajadustele muutunud olusid arvestades. Näiteks suunati 2023. a muudatuste käigus täiendavaid vahendeid Ukraina sõjapõgenike (ajutise kaitse saajate) kohanemisprogrammi ja eesti keele kursuste toetamiseks ning lisati täiendavad tegevused kompleksprobleemidega ja suure abivajadusega laste toetamiseks. 2024.a muudatusega tehti ümbertõsteid õiglase ülemineku fondi eelarves, mille käigus lisati rakenduskavasse eraldi toetusmeede Ida-Virumaa korterelamute energiatõhususe toetamiseks, kuna esialgne plaan toetada uue kaugkütte süsteemi arendamist Narva linnas ei õnnestunud. Lisaks tehti ümbertõsteid Ida-Viru ettevõtluse investeeringute toetuste eelarvest KOV piirkondlike algatuste toetamiseks, kuna 2023. a lõpus ei olnud ettevõtjate huvi toetuste vastu veel piisavalt suur. Seoses 2024. a alguses leevendatud toetuse andmise tingimustega aga olukord muutus ning Ida-Viru suurinvesteeringute meetme eelarve oli suveks taotlustega täitunud.

Seega oleme juba operatiivselt teinud rakenduskavas muudatusi, mille puhul on muuhulgas arvestatud rakendamisel selgunud valdkondlike vajaduste või kitsaskohtadega. Lisaks on rakenduskava raames elluviidavates meetmetes tehtud jooksvalt kohendusi toetuse andmise tingimustes, et need paremini vastaks tegelikele vajadustele ja muutunud oludele. Need ei eelda alati rakenduskava muutmist. Eelnev analüüs kinnitab ka, et me juba **tegeleme ÜKP vahendite toel erinevate sotsiaalmajanduslike väljakutsetega ning selles vaates rakenduskava ümberplaneerimiseks vajadust ei ole. Pigem on oluline pingutada, et planeeritud meetmed kiiresti käivituks ning toetus kasutusse jõuaks, et seeläbi Eesti majandust tervikuna toetada**. Küll aga on muutustel osaline mõju tulemuste saavutamisele, mille tõttu teeme ettepanekuid rakenduskavas planeeritud näitajate sihttasemete korrigeerimiseks (vt ptk 6).

5. HILJUTISTE HINDAMISTE PEAMISED TULEMUSED (ÜSM art 18 lg 1 p e)

Perioodi 2021-2027 esimesed hindamised on rakendamise seisu arvestades kavandatud 2025. aastasse. 2024. aastal on lõppemas viimased rakendusperioodi 2014-2020 hindamised – „Struktuurivahendite rakendusperioodi 2014-2020 järelhindamine“ ja „Ühtekuuluvuspoliitika fondide rakenduskava 2014-2020 ettevõtlus- ja innovatsioonitoetuste mõju hindamine“. Mõlema hindamise tulemusel on esitatud soovitusi, mida võimalusel rakendada perioodil 2021-2027, kuid eelkõige on arvestamiseks rakendusperioodi 2028+ kavandamisel.

Perioodi 2021-2027 rakendussüsteem ja jätkuvad tegevused on kooskõlas esitatud soovitustega ega eelda rakenduskava muutmist, kuid annavad sisendit, millele tähelepanu

pöörata jooksval seirel ja mida täiendavalt analüüsida nii perioodi 2021-2027 vahehindamisel kui horisontaalsete põhimõtete hindamisel.

Perioodi 2014-2020 järelhindamisel toovad eksperdid välja, et sotsiaal- ja tervisesüsteemi teenused on ühiskonna vaatest olulise tähtsusega ning tugevalt seotud nii hariduse, ettevõtluse kui muude valdkondadega. Teenused puudutavad suurearvulist sihtgruppi, mis on samas ka näiteks haridusvaldkonna oluliseks sihtgrupiks. Meetmete rakendamisel keskenduti peamiselt siiski enda haldusala meetmetele ega jälgitud piisavalt sünergiat teiste valdkondadega ega rahastusallikatega. Soovitati planeerida tegevusi tihedamas koostöös teiste ministriumide ja SOM üksuste ja haldusala asutuste vahel. Sünergia peaks seisnema samadele sihtgruppidele suunatud meetmete ja tegevuste koos planeerimises. Monitoorida tihedama sünergia vajadust rakendusperioodi jooksul (nt meetmete vahehindamiste raames), teha koostööd ja hoida üksteist kursis samasid sihtgruppe puudutavate tegevuste planeerimisel ka rakendusperioodi jooksul. Perioodil 2021-2027 on koostööle enam tähelepanu pööratud, näiteks saadetakse kõik toetuse andmise tingimused seirekomisjonile teadmiseks ja soovi korral ettepanekute esitamiseks. Kõigil ministriumidel ja organisatsioonidel on võimalus juhtida tähelepanu suurema sünergia potentsiaalile. Noorte sihtgrupile toimub eri ministriumide meetmete omanike võrgustik ja regulaarne informeerimine.

Soovitatakse võtta kasutusele soolise võrdõiguslikkuse parandamisele suunatud tulemus- või väljundnäitajad ning luua lihtne süsteem nende mõõtmiseks vajaliku statistika kogumiseks. Kuid ka eksperdid ise toovad aruandes (lõik 243, lisa lõik 164) välja, et rakendusperioodil 2021-2027 on sarnane lähenemine juba kasutusel ja eelkõige tuleks analüüsida muudetud lähenemise tulemuslikkust ja mõju ja alles seejärel midagi muuta. Ka hindamine on juba planeeritud 2021-2027 hindamiste kavva aastaks 2026. 2021-2027 perioodil läbivad kõik toetuse andmise tingimused kahel korral Majandus- ja Kommunikatsiooniministriumide võrdsuspoliitika kompetentsikeskuse konsultatsiooni, kus nõustatakse, mida konkreetse tegevuse puhul peaks soolise võrdõiguslikkuse, võrdsete võimaluste ja ligipääsetavuse paremaks arvestamiseks ja edendamiseks tegema. Ettepanekuid arvestatakse nii tegevuste sisulisel kujundamisel, projektivalikul kui aruandluses. Puutumuse korral seostakse tegevus riigi pikaajalise strateegia „Eesti 2035“ mõjunäitajatega, mis kantakse seiresüsteemi ning aruandlus võimaldab projekti tasandist kogu rakenduskava tasandi üldistuseni saada teavet võrdsuspoliitika edendamiseks võetud sammude kohta, mille ulatuslikum analüüs toimub kahel korral läbi hindamise. Sama lähenemine on ka horisontaalse põhimõtte keskkond ja kliima ning tasakaalustatud regionaalareng eesmärkidega arvestamiseks.

Juhiti tähelepanu vajadusele olulise mõjuga infrastruktuuri projektidega võimalikult varakult alustada, et minimeerida pikal rakendusperioodil ettenägematute väliste teguritega kaasnevaid riske. Perioodil 2021-2027 on sellele tähelepanu pööratud, kuid protsessid on siiski pikad, arvestada tuleb nii detailplaneeringu, projekteerimise kui ehitustöödega. Haiglate toetuse andmise tingimused on allkirjastatud detsembris 2023.

Järelhindamise aruandest ilmneb, et Eesti TAI süsteem ei suuda toetada majandussektori muutmist teadmiste mahukamaks. Struktuurivahendite investeeringud olid ebapiisavad soovitud muutuse saavutamiseks. Tuleks leida sobivad poliitikavahendid, sh struktuuritoetuste kasutamine ning luua innovatsiooni soodustav keskkond, mis julgustab ettevõtteid suurendama investeeringuid teadus- ja arendustegevusse. Selleks tuleb arendada riiklikke innovatsiooniinkubaatoreid ja teadusparke, vähendada regulatiivseid tõkkeid uute tehnoloogiate turule toomisel ning edendada koostööd ettevõtete ja teadus- ja arendusasutuste vahel. Perioodil 2021-2027 on koostöö arendamiseks ettevõtete, teadus- ja arendusasutuste ning avaliku sektori vahel ellu kutsutud mitmeid meetmeid:

- Toetatakse teadus- ja arendusteenuste ning institutsionaalse teadmussiirde võimekuse suurendamist teadus- ja arendusasutustes ning kõrgkoolides (ASTRA+);

- Rakendatakse nõudluspõhiseid (ennekõike erasektori vajadusi silmas pidades) temaatilisi teadus- ja arendustegevuse programme TAIE fookusvaldkondades, et pakkuda turule ja ühiskonnale vajadustele orienteeritud teaduslahendusi koosloome ja koostöö edendamiseks nutika spetsialiseerumise valdkondades;
- Arendatakse teadmusvõrgustike ning äri- ja akadeemiliste ringkondade vahelisi sidemeid teadus- ja arendustöötajate liikumise kaudu akadeemilise, era- ja avaliku sektori vahel (nn SekMo+);
- Toetatakse tegevusi, mis tugevdavad riigi rolli TA kasutajana ja innovatsiooninõudluse eestvedajana ja suurendavad avaliku sektori nõudlust TA ja innovatsiooni järele (toetuskeem RITA+);
- Avatakse meede tipptasemel teadmiste ja teadustaristu teenuste pakkumise parandamiseks era- ja avaliku sektori vajaduste rahuldamiseks nutika spetsialiseerumise valdkondades.

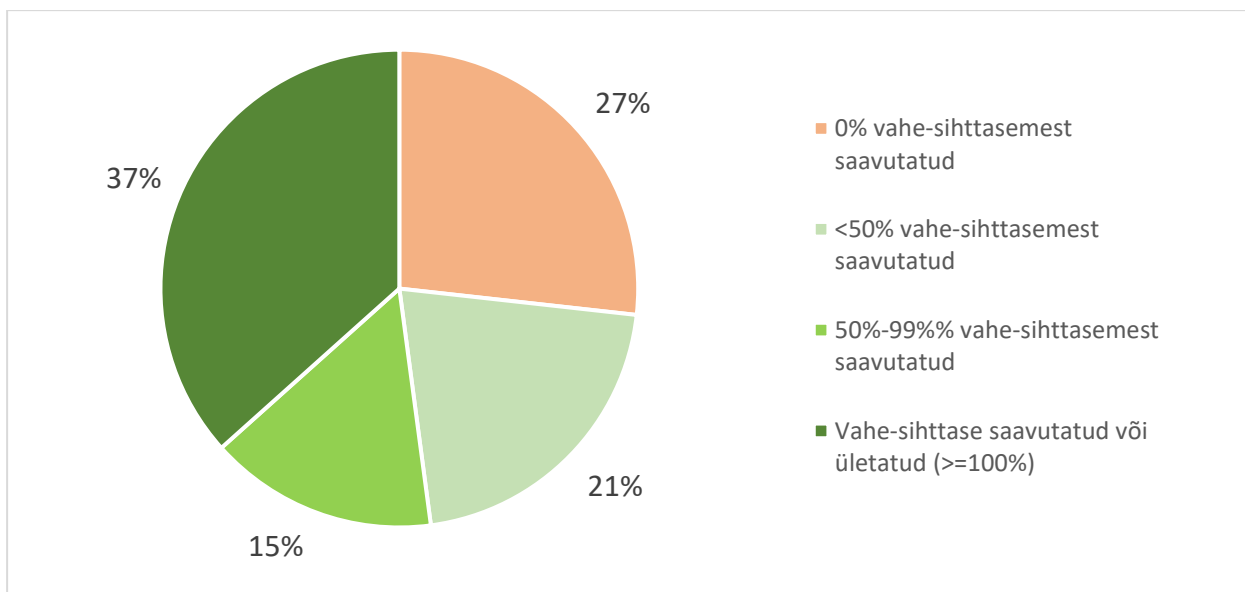
Järelhindamisel teostatud kontrafaktuaalne analüüs kinnitas, et toetustel on olnud oluline panus ettevõtete majandustulemustele. Toetatud ettevõtete kasumlikkus ja lisandväärtus töötaja kohta on kasvanud kiiremini võrrelduna mitteosalenud ettevõtetega – vastavalt 120% ja 273% võrra, siiski leiti, et ettevõtetus on jätkuvalt koondunud peamiselt Harju ja Tartu maakonda, millest kaugemal asuvate piirkondade ettevõtete võimekus ja motivatsioon toetust taotleda on madalam ning soovitati toetada maakondlike arenduskeskuste (MAK) võrgustiku jätkuvat toimimist, et nende kaudu pakkuda ettevõtjatele nõustamist. Samuti soovitati ettevõtlusmeetmeid täiendada alammeetmega, mis kaasaks linna- ja vallavalitsusi senisest enam ettevõtlust edendavasse võrgustikku. Kaaluda tuleks meetmete disainimist konkreetsete piirkonna iseloomulike turutõrgete lahendamiseks, seejuures arvestades piirkonna eripärade ja võimalustega (lõik 3025, 325). Perioodil 2021-2027 jätkatakse MAK tegevuste toetamist ning ühtlasi kujundatakse toetusi vastavalt piirkonna vajadustele.

Investeeringud Ida-Virumaa alakasutatud aladesse on vajalikud, kuid neid on seni tehtud ebapiisavalt. Regiooni kohalike omavalitsuse üksuste võimekus iseseisvalt avaliku ruumi kvaliteeti investeerida on ebapiisav. Püsivamate mõjude saavutamiseks on vajalik investeerida keske asendiga alakasutatud aladesse Ida-Virumaa linnades ning teha seda vajadusel alakasutatud hoonete ja rajatiste lammutamise toetamisega. Perioodi 2021-2027 PO5 linnapiirkondade suund võimaldas esitada projektiettepanekuid Ida-Viru linnapiirkondade alakasutatud alade arendamiseks. Linnapiirkondade kinnitatud tegevuskavad sisaldavad Narva, Sillamäe, Jõhvi ja Kohtla-Järve linnades linnaruumi kasutust elavdavaid projekte.

6. VAHE-EESMÄRKIDE SAAVUTAMISEL TEHTUD EDUSAMMUD, VÕTTES ARVESSE PROGRAMMI RAKENDAMISEL TEKKINUD OLULISI PROBLEEME (ÜSM art 18 lg 1 p f)

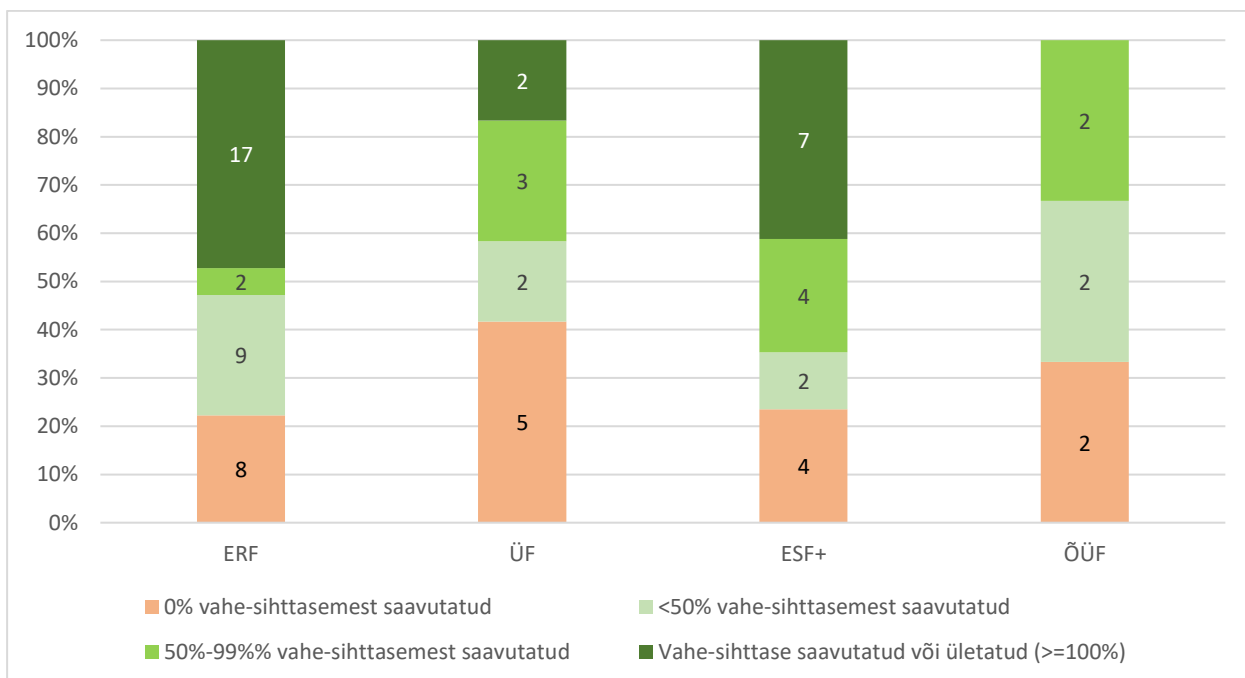
Poliitikaeesmärkide ning nende raames seatud 25 erieesmärgi edenemise ja tulemuste saavutamise jälgimiseks on rakenduskavas seatud kokku 97 väljundnäitajat ning 79 tulemusnäitajat, millele lisanduvad ESF+ ühised väljund- ja tulemusnäitajad. Nendest 71 väljundnäitajale seati rakenduskava koostamise ajal vahe-sihttasemed eesmärgiga saavutada need 2024. a lõpuks.

31.12.2024 seisuga EK-le esitatud viimaste seireandmete alusel **2024. a vahesihttase saavutati täielikult või ületati kokku 37% näitajate puhul**. Lisaks 15% puhul saavutati tähtaegselt enam kui pool soovitud vahe-sihttasemest ning 21% näitajate puhul oli saavutatud kuni pool seatud sihttasemest. Kokku 27% ehk 19 näitaja puhul ei olnud 2024. a lõpu seisuga veel saavutusi raporteeritud. Seega kokku $\frac{3}{4}$ näitajate puhul tehti vähemalt osalisi edusamme vahe-eesmärkide täitmisel, sh ca pooltel juhtudel saavutati sihttasemed üle 50%.



Joonis 11. Koondülevaade 2024. a vahe-eesmärkide saavutamisest 31.12.2024 seisuga (kokku 71 näitajat).

Kõige suuremat edu saavutati ERF vahe-eesmärkide täitmisel, kus ligi poolte ehk 47% näitajate puhul saavutati vahe-eesmärgid täielikult ning teiste fondidega võrreldes oli proportsionaalselt kõige vähem näitajaid (22%), kus saavutustasemeks jäi 0%. ESF+ tegevustes saavutati vahe-eesmärgid täielikult 41% näitajate puhul ning lisaks 24% puhul saavutati vähemalt pool seatud vahe-sihttasemest. ÕÜFis seati vahe-eesmärgid vaid 6 näitajale, millest 67% puhul saavutati tulemused osaliselt. ÜFis saavutati osaliselt eesmärgid 58% näitajate puhul, fondide võrdluses esines siin proportsionaalselt kõige enam näitajaid, kus tulemusi ei olnud veel võimalik raporteerida (42%).



Joonis 12. Ülevaade 2024. a vahe-eesmärkide saavutamisest fondide lõikes 31.12.2024 seisuga (kokku 71 näitajat).

Näitajate vahe- ja sihttasemete saavutamist mõjutavaid riske analüüsiti juba rakenduskava koostamise ajal ning need on koos sihttasemete seadmise eelduste ja kalkulatsioonidega välja toodud tulemusraamistiku meetodikas, mis esitati EK-le koos rakenduskavaga. Paraku on elluviimise käigus

mitmed riskid realiseerunud, mistõttu on vahe-eesmärgid jäänud osaliselt saavutamata. Tulemuste saavutamist enim mõjutanud asjaoludena võib välja tuua järgmist:

- **Rakendamise alguse viibimine** – kuigi rahastusperioodi hilisema algusega rakenduskava vahe-eesmärkide seadmisel juba arvestati, on paljudel juhtudel tegevused alanud prognoositust veelgi hiljem. Eeldatust ajamahukam on olnud toetuse andmise tingimuste õigusaktide väljatöötamine, mis praktikas hõlmab konsultatsioone ja sageli mitut kooskõlastusringi seotud osapooltega. Perioodi alguses kulus aega ka uute ühissätete määrusest tulenevate nõuete juurutamiseks (näit „Ei kahjusta oluliselt“ põhimõte, kliimakindluse tagamine, Uus Euroopa Bauhaus jms), millega varasem kogemus puudus. Digitaalse ühenduvuse ja ringmajanduse meetmetes on võtnud oodatust enam aega rakenduskava temaatiliste eeltingimuste täitmine.
- **Taotlusvoorude hiline avamine** – taotlusvoorud avati hiljem kui planeeritud, mõnel puhul alles 2024. aastal. On ka meetmeid, kus seni ei ole veel voore avatud. Taotlusvoorude nihkumine on omakorda mõjutanud tulemuste saavutamise tempot. Ühest küljest on see seotud eelnevas punktis märgitud toetuse andmise tingimuste kehtestamise viibimisega, kuid teisalt mõjutas voorude avamist ka struktuurifondide administratsiooni üldine suur töökoormus 2023. a lõpus ja 2024. I poolaastal, mil paralleelselt tegeleti eelmise struktuurifondide perioodi lõpetamisega.
- **Optimistlikud prognoosid** - vahe-eesmärgid olid seatud liiga optimistlikel eeldustel, mistõttu sihttasemed olid liiga ambitsioonikad, arvestamata piisavalt projektide reaalse kestuse ja riskidega.
- **Tulemuste raporteerimise ajastus** - projektid on pikaajalised ning eelkõige just ESF+ meetmetes kestavad mitmeid aastaid. Kui tegevuste algus projektides viibib, nihkub ka tulemuste saavutamise aeg. Juba on ilmnunud viivitusi hankemenetlustes ja vajadust viia läbi kordushankeid.
- **Halvenenud majandusolukord** – viimaste aastate keeruline finantsolukord on põhjustanud raskusi kohalikele omavalitsustele omafinantseeringu leidmisega, mistõttu ei ole taotlusvoorude eelarved täitunud ja on olnud vajadus läbi viia täiendavaid taotlusvoore. Erinevatest kriisidest ja Ukraina sõjast põhjustatud majanduskeskkonna ebastabiilsus ja sisendhindade tõus on ühtlasi mõjutanud ettevõtjate valmisolekut toetust taotleda ja projektidesse omafinantseeringuga panustada. Taotlemisaktiivsus ettevõtlusmeetmetes on rakendusperioodi alguses olnud oodatust tagasihoidlikum. Ettevõtjad on keerulistel aegadel keskendunud põhitegevusele ja lükanud investeringud tulevikku.
- **Valdkondlikud reformid ja organisatsioonilised muudatused** - viibimisi on põhjustanud ka ministriumide vastutusvaldkondade ümberjaotamine, mida viimastel aastatel on valitsuse otsusel tehtud mitmel korral. Tegevustega alustamist on mõjutanud ka valdkondlike reformide elluviimise ajakava, näit jäätmereform, mille rakendamist ÜKP vahenditest toetatakse.
- **Tehnilised ja logistilised takistused** - osade projektide puhul, näit päästeautode soetamine, on vahe-eesmärgid jäänud saavutamata tarneaegade ja varustuse viivituste tõttu.

Seni saavutatud tulemuste analüüsimisel on oluline märkida, et kuna 2024. a lõpu seisuga seireandmete esitamise tähtaeg EK-le oli 31.01.2025, siis 2024. a projektiaruannete menetlemiseks oli aeg äärmiselt piiratud. Et tagada andmete usaldusväärus, on seires arvesse võetud vaid need andmed, mis on rakendusüksuste poolt kontrollitud ja kinnitatud. Osa aruandeid oli andmete esitamise hetkel veel menetluses ja need tulemused 2024. a saavutustasemetes ei kajastu. Üksikute näitajate puhul võib ka sel põhjusel esineda vahe-sihttasemete alataitmist. ESF+ projektide puhul võtab aega osalejate andmete kinnitamine ning saatmine Statistikaametisse (STATi). STAT omakorda ei jõua jaanuarikuu jooksul siduda kõiki andmeid riiklike registritega ning seetõttu on nt ESF ühiste näitajate tulemused 2024. a III kvartali seisuga (nende põhjal arvestatakse ka osasid tulemusnäitajaid). ESFi puhul tuleb arvestada ka projektide eripäraga, kus suured elluviijad nagu

töötukassa, sotsiaalkindlustusamet, HARNO jt avavad ühe suure projekti, mille maksed jaotuvad tervele rakendamise perioodile.

Sõltumata sellest, et vahe-eesmärgid jäid osaliselt tähtaegselt saavutamata, on enamikel juhtudel 2029. sihttaseme täitmine endiselt realistlik. Seda toetab ka rakenduskava väljundnäitajate terviklik statistika, mille kohaselt 97 väljundnäitajast 46 puhul (47%) oli juba eelmise aasta lõpuks 2029. a sihttaseme täielikult rahastatud projektidega kaetud⁴². Mõnede näitajate puhul peame siiski vajalikuks sihttasemeid korrigeerida. Tegemist on näitajatega, mille puhul rakendamise käigus on selgunud, et algsed sihttaseme seadmise eeldused olid ekslikud, mistõttu võib oodata kehtiva sihttaseme olulist üle- või alatäitmist.

Järgnevalt on esitatud täpsem ülevaade vahe-eesmärkide täitmisest, senistest peamistest tulemustest, rakendamist mõjutanud asjaoludest ning sihttasemete muutmise vajadustest poliitikaeesmärkide lõikes.

PO1 „Nutikam Eesti“

„Nutikam Eesti“ poliitikaeesmärgis (PO1) seati rakenduskavas vahe-eesmärgid kokku 21 väljundnäitajale, mille saavutusmäär 31.12.2024 seisuga oli järgmine:

Eri-eesmärk	Fond	ID	Näitaja nimetus	Mõõtühik	2024 vahe-eesmärk	Saavutatud 31.12.2024 seisuga	Saavutusmäär
RS01.1	ERDF	RC001	Toetatavad ettevõtjad	ettevõtjad	580	1084	187%
RS01.1	ERDF	RC002	Toetustega toetatavad ettevõtjad	ettevõtjad	90	100	111%
RS01.1	ERDF	RC004	Mitterahalist toetust saavad ettevõtjad	ettevõtjad	550	987	179%
RS01.1	ERDF	RC007	Ühistes teadusprojektides osalevad teadusasutused	teadusasutused	6	7	117%
RS01.1	ERDF	RC010	Teadusasutustega koostööd tegevad ettevõtjad	ettevõtjad	70	28	40%
RS01.1	ERDF	PS001	Toetust saanud innovatiivsed projektid	innovatiivsed projektid	8	0	0%
RS01.1	ERDF	PS002	Mobiilsusskeemides osalejate arv	osalejad	280	32	11%
RS01.1	ERDF	PS003	EL raamprogrammide tegevustes osalevate organisatsioonide arv	organisatsioonid	100	201	201%
RS01.2	ERDF	RC001	Toetatavad ettevõtjad	ettevõtjad	15	96	640%
RS01.2	ERDF	RC002	Toetustega toetatavad ettevõtjad	ettevõtjad	15	96	640%

⁴² Terviklikud andmed väljund- ja tulemusnäitajate täitmise kohta 31.12.2024 seisuga on avaldatud Riigi Tugiteenuste Keskuse veebis: <https://pilv.rtk.ee/s/ByXZYYdjKQZwMF6>.

RS01.2	ERDF	RCO14	Avaliku sektori asutused, keda toetatakse digiteenuste, -toodete ja -protsesside väljatöötamiseks	avaliku sektori asutused	20	2	10%
RS01.2	ERDF	PSO04	Uued või uuendatud digiteenused, -tooted ja -protsessid	arv	20	8	40%
RS01.3	ERDF	RCO01	Toetatavad ettevõtjad	ettevõtjad	1950	4656	239%
RS01.3	ERDF	RCO02	Toetustega toetatavad ettevõtjad	ettevõtjad	80	16	20%
RS01.3	ERDF	RCO03	Rahastamisvahenditest toetatavad ettevõtjad	ettevõtjad	50	5	10%
RS01.3	ERDF	RCO04	Mitterahalist toetust saavad ettevõtjad	ettevõtjad	1870	4635	248%
RS01.3	ERDF	RCO05	Toetatavad uued ettevõtjad	ettevõtjad	210	397	189%
RS01.4	ERDF	RCO101	VKEd, kes investeerivad aruka spetsialiseerumise, tööstusliku ülemineku ja ettevõtlusega seotud oskustesse	ettevõtjad	2250	2043	91%
RS01.4	ERDF	PSO05	Nutikat spetsialiseerumist, tööstuslikku üleminekut ja ettevõtlust toetavatesse oskustesse investeerivad organisatsioonid	organisatsioonid	35	39	111%
RS01.5	ERDF	RCO41	Lisandunud eluruumid, millel on juurdepääs ülikiirele lairibaühendusele	eluruumid	3000	0	0%
RS01.5	ERDF	RCO42	Lisandunud ettevõtjad, kellel on juurdepääs ülikiirele lairibaühendusele	ettevõtjad	200	0	0%

„Nutikama Eesti“ poliitikaeesmärgi 11 näitaja ehk 52% puhul saavutati 2024. a vahe-eesmärgid täielikult ning ca 30% puhul on tulemused saavutatud osaliselt. Vaid kolme näitaja puhul ei olnud 2024. a lõpu seisuga võimalik veel saavutusi raporteerida.

Kõige kiiremini on edenenud teadus- ja innovatsioonivõime erieesmärgi RS01.1 ja VKEde kestliku majanduskasvu ja konkurentsivõime tõhustamise erieesmärgi RS01.3 ettevõtlusmeetmes toetatavate ettevõtjate arvu sihttasemetega täitmine – algselt prognoositust enam on ettevõtjaid osalenud koolitustel, nõustamistel jm mitterahalist toetust hõlmavates tegevustes. Kõige aktiivsem on ettevõtjate osalus olnud rahvusvahelistumist toetavates tegevustes ning maakondlike arenduskeskuste ehk MAKide poolt pakutavates VKEde teadlikkuse kasvatamise ja nõustamise tegevustes. Viimase puhul on mitterahalist toetust saanud ettevõtjate arv olnud prognoositust kõrgem, sest 2024. aastal avanes üheaegselt mitmeid toetusmeetmeid, mis suurendas hüppeliselt nõustamisvajadust maakondlikes arenduskeskustes. Järgnevatel aastatel unikaalseid ettevõtteid enam sellises mahus kasusaajateks ei lisandu. Samuti on olnud loomemajanduse arendamise meetmes loomeettevõtjatele suunatud tugiteenuste kasusaajate (sh alustavate ettevõtjate) hulk oodatust suurem ning loomeettevõtjate ekspordivõimekuse arengu toetamiseks on kohustusi võetud planeeritud kiiremini ja suuremas mahus.

TA meetmete eesmärkide poole on liigutud hästi, sh on täidetud Mobilitas 3.0 näitaja EL raamprogrammide tegevustes osalevate organisatsioonide arv (PSO03), mis ületas juba 2024. a vahesihhtaseme. Oodatust väiksem on aga olnud mobiilsusskeemides osalejate arv (PSO02), sest näitajasse saab lugeda osalejaid alles pärast mobiilsusprojektide lõppemist, samas projektid alles käivad. Vahesihhtase oli seega üle planeeritud, kuid lõppsihttase saab ilmselt täidetud. RITA+ alategevuse 1 raames osaleb ühistes teadusprojektides (rakendusuuringutes) 7 teadusasutust (RCO07), praeguseks ei ole veel ükski projekt lõppenud. Suuri probleeme Haridus- ja Teadusministeerium oma meetmete näitajate täitmisega ette ei näe, kõik rakendusskeemid olid 2024. a lõpuks käivitunud, va tiptasemel teadmuse ja teadustaristu teenuste kättesaadavaks tegemine TAIE fookusvaldkondades, mille algus on viibinud ja mis kinnitatakse 2025. a. Viimase osas on ka ettepanek näitajate muutmiseks rakenduskavas (vt ptk 1).

Näitaja „Teadusasutustega koostööd tegevad ettevõtjad“ (RCO10) 2024. a vahe-eesmärgi saavutamise innovatsiooni- ja arendusosaku toetuses jäi kavandatust madalamaks, kuigi toetust saavate ettevõtete arv samal ajal ületas vastavat 2024. a vahe-eesmärki. Rakendusosakute Majandus- ja Kommunikatsiooniministeeriumi hinnangul tuleneb see asjaolust, et innovatsiooni- ja arendusteenuse pakkumise võimekus on Eestis edukalt liikunud teadusasutustest ettevõtlusesse. Selline areng teadusasutuste spin-offimisest ettevõtlusesse on sisult positiivne. Lisaks võib seda trendi toetava aspektina välja tuua, et osakute teenusepakkujate ring on laienenud just ettevõtetest teenusepakkujate osas (teenusepakkujate arv on ettevõtete arv), kuid TA asutuste pakkujate arv on jäänud samaks. Näitaja täitmist raporteeritakse projektide lõpparuannete põhjal. Kui lisaks lõpetatud projektidele võtta arvesse ka 2024. a lõpus elluviimisel olnud projektid, on näitaja sihtväärtus kaetud 100% ulatuses ja seega 2029. a lõpuks realistlik saavutada.

Digitaliseerimise erieesmärgi RS01.2 näitaja „Uued või uuendatud digiteenused, -tooted ja -protsessid“ (PSO04) saavutustasemesse panustasid 2024. a lõpu seisuga avaliku sektori asutuste poolt elluviidavad digiriigi meetme projektid. Ettevõtja digitaliseerimise teekaardi toetuses tulemusi veel raporteerida ei saanud, kuna tegemist on sisult meetme järeltegevustega, mille elluviimiseks on vajalik eelnevad eeltegevused. Vastavat järeltegevuste vooru ei ole veel avatud ning selle ettevalmistamisega hakatakse tegelema 2025. aastal. Kuigi arendustegevuste osa ei ole veel avatud, sh tulenevalt sellest, et RRFi raames saab täna rahastada digiteekaardi jätkutegevusi, on digiteekaardi taotlemine olnud väga aktiivne (näitajate RCO01 ja RCO02 vahe-eesmärgid saavutatud) ning kavandatud arendustegevuste toetus võimaldab digiteekaardi tegevusi ellu viia pärast RRFi vahendite lõppemist (tagab toetuste pakkumise ettevõtete jaoks jätkusuutlikumalt ja pikema perioodi vältel).

VKEde kestliku majanduskasvu ja konkurentsivõime tõhustamise erieesmärgis RS01.3 ei saavutatud näitaja „Toetustega toetatavad ettevõtjad“ (RCO02) 2024. a vahe-eesmärki. Rahalist toetust antakse ettevõtjatele turismi ja loomemajanduse valdkonnas, väikese ja keskmise suurusega ettevõtja arenguprogrammis, starditoetuse ning Kagu-Eesti ettevõtluse projektides. Sihttase jäi saavutamata VKE arenguprogrammis, mis ei osutunud ettevõtete hulgas populaarseks. 2025. a alguses muudeti meetme tingimusi, mis eeldatavalt toovad kaasa taotlemisaktiivsuse regionaalsete ettevõtete seas. Rahalise toetuse puhul saab tulemusi raporteerida alles projekti lõppedes. Kuna meetmete käivitamine võttis eeldatust enam aega ning projekte ei ole veel jõutud lõpetada, on ka saavutustase madal. Lisaks tuleb arvestada, et osa taotlusvoorudest ongi kavandatud avada iga-aastaselt (näit turismisektori elavdamine ja taaskäivitamise toetamise sündmuste ja konverentside toetused) kuni perioodi lõpuni, seega on arvestatud, et näitaja peab olema saavutatud perioodi lõpuks.

Ettevõtetele suunatud rahastamisvahendi ettevalmistamise protsess on keerukas ning aeganõudev, mistõttu on rakendamise algus võtnud ootuspäraselt enam aega. Mõnevõrra aeglasem start on seotud programmiperioodi vahetumise ja uue teenuse väljatöötamisega. Lisaks asjaolu, et 2021-2027 perioodil on jätkatud väga piiratud ulatuses teenustega, mis on tingitud finantsinstrumentide piiratud eelarvest. 2024. aastal on teostatud peamiselt laenuhinguid. Laenuhingute maht saab hinnata väga heaks, sest laenude eelarvest on 50% 2024. a lõpuks kasutatud. Kuna peamine tegevuste maht (indikaatori RCO03 vaates) tuleb käendustehingutest, siis siinkohal on mõjutanud vahe-

eesmärgi täitmist olulises osas Eesti turule uue teenuse loomine, milleks on portfelligarantii kui uudne teenus ja selle ettevalmistus on olnud ajamahukas. Läbi on viidud pankadega seotud avatud hankemenetlus ja esmaste koostöölepingute sõlmimine pankadega on lõppfaasis. Esimene koostööleping on seisuga 31.12.2024 sõlmitud ja peale seda hakkab teenuse ellurakendamine panga poolt. Kahe pangaga on läbirääkimised ja koostöölepingu sõlmimine lõpufaasis. Eeldame, et tekib 4-5 panka, kes teenust vahendavad. 2029. a sihttaseme täitmisega ei ole probleeme peale portfelligarantii teenuse täielikku käivitamist.

Vaid kolme „Nutikama Eesti“ näitaja puhul ei olnud võimalik 2024. a lõpuks veel tulemusi raporteerida, millest ainsana ei ole tegevused käivitunud digitaalse ühenduvuse erieesmärgis (RSO1.5). Viibinud on vastava temaatilise eeltingimuse täitmine (vt ka finantsprogress ptk 1). Lisaks on viivitust põhjustanud asjaolu, et pärast samasisulise RRFi toetusmeetme rakendamist aastail 2021-2023 on toimunud valdkonna ja sekkumise analüüsimine nii kallinemiste tõttu kui ka võimalike uute tehniliste lahenduste kasutuselevõtmiseks. ERFi meede on kavas käivitada 2025. a I poolaastal. Koos vaheülevaatega esitatavas rakenduskava muudatuses teeme ühtlasi ettepaneku FNLC kasutuselevõtuks väga suure läbilaskevõimega juurdepääsuvõrgu sekkumises, mis võiks tulevikus kiirendada meetme rakendamist.

Käivitatud on tegevused, millega suurendatakse avaliku sektori teadus- ja arendustegevuse ning innovatsiooni võimekust ja leitakse koostöös teadlaste ja ettevõtetega avalikus sektoris nutikaid lahendusi, mis otsivad lahendusi „Eesti 2035“ olulistele arenguvajadustele avalikus sektoris ning on seotud TAIE-s toodud nutika spetsialiseerumise valdkondadega. Kokku on käivitatud 2024. a lõpu seisuga 18 innovatsiooniprojekti. Kuna ühtegi projekti veel lõppenud ei ole, siis toetust saanud innovatiivsete projektide näitajat PSO01 veel raporteerida ei olnud võimalik (RSO1.1).

Vaheülevaate käigus läbi viidud näitajate analüüsi tulemusel teeme ettepaneku PO1 näitajate sihttasemete korrigeerimiseks järgmiselt:

- PO1 erieesmärk 1.2 “Digitaliseerimisest kasu toomine kodanike, ettevõtjate, teadusasutuste ja avaliku sektori asutuste jaoks”

Rakenduskava muudatusettepanek nr 6:

Tõsta väljundnäitaja PSO04 “Uued või uuendatud digiteenused, -tooted ja -protsessid” sihtaset 175-lt 240-le.

Põhjendus: Ühte PSO04 sekkumist viiakse ellu kahe toetuse abil. Ettevõtja digitaliseerimise teekaardi toetus ja turismisektori tarkvarade liitumis- ja liidestamistoetus. Ettevõtja digitaliseerimise teekaardi toetuse sihttaseme arvestamisel on lähtutud näitajasse panustavatele projektidele kavandatud toetuse kogusummast ning projekti maksumusest. 2029. a valmivad 50 uut või uuendatud digiteenust, -toodet ja -protsessi. Turismisektori tarkvarade liitumis- ja liidestamistoetusega panustatakse 2029. a sihttaseme täitmisesse maksimaalselt 100 ühikuga. Kokku mõlema toetuse peale 150. Kui siia juurde lisada veel sekkumise digilahenduste ja uuenduste väljatöötamine ja kasutuselevõtt avalikus sektoris 90 ühikut, siis kogu PSO04 2029. a saavutustase on 240 teenust.

- PO1 Erieesmärk 1.3 “VKEde kestliku majanduskasvu ja konkurentsivõime tõhustamine ning VKEdes töökohtade loomine, muu hulgas tootlike investeeringute kaudu”

Rakenduskava muudatusettepanek nr 7:

Vähendada tulemusnäitaja RCR17 “Uued ettevõtjad, mis endiselt tegutsevad” sihtaset 275-lt 160-le.

Põhjendus: Metoodika kohaselt uute ettevõtete ellujäämismäär Starditoetuse puhul on 65%. Tulemusnäitaja saavutustaset on sellest tulenevalt vaja vähendada. Võttes seda arvesse on realistlik saavutustase 160 ettevõtet.

- PO1 erieesmärk 1.3 „Aruka spetsialiseerumise, tööstusliku ülemineku ja ettevõtluse oskuste arendamine“

Rakenduskava muudatusettepanek nr 8:

Vähendada tulemusnäitaja RCR98 „VKEde töötajad, kes läbivad koolituse aruka spetsialiseerumise, tööstusliku ülemineku ja ettevõtlusega seotud oskuste arendamiseks“ 2029. a sihttaseme senise 23 700 osaleja asemel 9 480 osalejale.

Põhjendus: sekkumise 21.1.4.11 „VKEde oskuste arendamine maakondlikes arenduskeskustes“ tulemusnäitaja RCR98 sihttaseme seadmisel oli algselt eeldus, et VKEdele suunatud koolitusprogrammides osaleb keskmiselt 3 töötajat ühest ettevõttest, seega 7900 oskustesse investeerivat VKEde*3=23 700 koolituse läbinud VKE töötajat 2029. a. 2024. aasta 10 kuu andmete põhjal osaleb ühest ettevõttes keskmiselt 1,2 töötajat. Algne eeldus osutus seega valeks, mistõttu teeme ettepaneku tulemusindikaatori 2029. a sihttaseme alandada. Uus sihttaseme vastab täpsemalt tänasele reaalsele koolituste turuhinnale ning võimaldab pakkuda osalejatele võimalusi minna oskuste omandamisega rohkem süvitsi. Uus põhjendatud 2029. a sihttaseme on 9480 osalejat.

- PO1 erieesmärk 1.5 „digitaalse ühenduvuse suurendamine“

Rakenduskava muudatusettepanek nr 9:

Vähendada väljundnäitaja PS006 „Rajatud 5G mastid“ 2029. a sihttaseme senise 200 masti asemel 125 mastile.

Põhjendus: Näitaja sihttaseme arvutus põhineb kahel kriteeriumil: 1) mastide ehituse võimekus ja 2) masti komplekti hind. Eestis on mastide ehitusvõimekus ca 25 masti aastas (tulenevalt pikast protsessist masti aluse maa omandamisel ja sinna ehitusloa saamisel). Masti eeldatav hind kujuneb mitmest komponendist, mis on valideeritud rahvusvahelise uuringuga⁴³, mis telliti Majandus- ja Kommunikatsiooniministeeriumi poolt 2024. aastal, et selgitada välja lairiba turutõrke piirkondade maksumus. Uuringust lähtuvalt on hinnanguline maksumus masti kohta 177 000 - 261 000, mis on oluliselt kõrgem kui rakenduskava koostamisel eeldati. Kuna tulemusraamistiku metoodikas kirjeldatud algsed sihttaseme seadmise eeldused osutusid ekslikeks, peame vajalikuks näitaja sihttaseme korrigeerida.

Rakenduskava muudatusettepanek nr 10

Vähendada väljundnäitaja RC041 „Lisandunud eluruumid, millel on juurdepääs ülikiirele lairibaühendusele“ 2029. a sihttaseme senise 14 500 pealt 9 600 peale.

⁴³Vt. <https://ttja.ee/eraklient/ametist/lisainfo-ja-dokumendid/uringud#lairibataristu-maksu>

Vähendada väljundnäitaja RCO42 „Lisandunud ettevõtjad, kellel on juurdepääs ülikiirele lairibaühendusele“ 2029. a sihttasel senise 500 pealt 400 peale.

Vähendada tulemusnäitaja RCR53 „Eluruumid, kuhu on tellitud lairibaühendus väga suure läbilaskevõimega võrku“ 2029. a sihttasel senise 4800 pealt 1900 peale.

Vähendada tulemusnäitaja RCR54 „Ettevõtjad, kes on tellinud lairibaühenduse väga suure läbilaskevõimega võrku“ 2029. a sihttasel senise 200 pealt 160 peale.

Põhjendus: Algsed väljundnäitajate sihtasemete arvutused põhinesid eeldusel, et toetus ühe aadressi ühendamiseks on maksimaalselt 3000 eurot. Pärast rakenduskava kinnitamist on üldine hinnakasv olnud arvatust kiirem ning toetusmeetme väljatöötamise konsultatsioonidel on sideettevõtjate tagasiside põhjal otsustatud tõsta maksimaalset toetust ühele aadressile 4500 euron.

Algeid tulemusnäitajaid on vähendatud proportsionaalselt väljundnäitajatega võttes aluseks senised keskmised lairibaühenduse tellijate osakaalud nendest, kellele on rajatud juurdepääs lairibaühendusele.

Ülejäänud PO1 väljund- ja tulemusnäitajate sihttasemeid ei ole hetkeseisuga vajalik muuta. Kuigi erinevates näitajates võib tekkida nii üle- kui alatäitmist, siis märkimisväärseid kõrvalekaldeid kehtivatest sihttasemetest me hetkel ei eelda.

PO2 „Rohelisem Eesti“

„Rohelisema Eesti“ poliitikaeesmärgis olid rakenduskavas seatud vahe-eesmärgid kokku 16 väljundnäitajale, mille saavutusmäär 31.12.2024 seisuga oli järgmine:

Eri-eesmärk	Fond	ID	Näitaja nimetus	Mõõtühik	2024 vahe-eesmärk	Saavutatud 31.12.2024 seisuga	Saavutusmäär
RSO2.1	ERF	RCO18	Suurema energiatõhususega eluruumid	eluruumid	13 800	904	7%
RSO2.1	ERF	RCO20	Äsja ehitatud või täiustatud kaugkütte- või kaugjahutusvõrgud	km	15	13,4	89%
RSO2.1	ERF	RCO22	Lisandunud võimsus taastuvenergia tootmiseks (soojusenergia)	MW	7	0	0%
RSO2.1	ERF	PSO07	Parendatud korterelamutes asuvate eluruumide arv	eluruumid	3600	30	1%
RSO2.1	ERF	PSO08	Paranenud küttesüsteemiga elamud	elamud	750	284	38%
RSO2.1	ERF	PSO09	Õhukvaliteedi hindamiseks kasutatavad hindamis- ja seiresüsteemid	arv	4	0	0%
RSO2.4	ERF	RCO24	Investeeringud uutesse või uuendatud looduskatastroofiohu seire, katastroofideks valmisoleku, nende eest hoiatamise ja neile	euro	50 000	397 002	794%

			reageerimise süsteemidesse				
RSO2.4	ERF	RCO25	Uued või tugevdatud rajatised üleujutuste vastu kindlustamiseks rannikuribal, jõe- ja järvekallastel	km	1	0	0%
RSO2.4	ÜF	RCO24	Investeeringud uutesse või uuendatud looduskatastroofiohu seire, katastroofideks valmisoleku, nende eest hoiatamise ja neile reageerimise süsteemidesse	euro	3 500 000	2 767 870	79%
RSO2.4	ÜF	RCO26	Kliimamuutustega kohanemiseks rajatud või uuendatud roheline taristu	hektarid	120	0	0%
RSO2.4	ÜF	RCO28	Ala, mis on hõlmatud kaitsemeetmetega metsa- või maastikutulekahjude ennetamiseks	hektarid	720 000	0	0%
RSO2.4	ÜF	PSO11	Kohalike omavalitsuste arv, kus on toimunud koolitused, seminarid ja infopäevad ja/või kus on rakendatud kliima kohanemise ja leevendamise meetmeid	kohalikud omavalitsused	7	0	0%
RSO2.4	ÜF	PSO13	Seisundi parandamiseks toetust saanud elupaikade pindala	hektarid	500	1124,11	225%
RSO2.4	ÜF	PSO14	Sadamate arv, kus on rakendatud kliimamuutuste mõjude suhtes kaitsemeetmeid	sadamad	2	1	50%
RSO2.6	ÜF	RCO107	Investeeringud jäätmete liigiti kogumise rajatistesse	euro	15 500 000	0	0%
RSO2.6	ÜF	PSO15	Ringmajanduses toetatavad ettevõtjad	ettevõtjad	20	15	75%

2024. a lõpuks saavutati täielikult 2 näitaja vahe-sihttasemed (13% näitajatest) ning 3 näitaja puhul saavutati vähemalt 50% vahe-sihttasemest (25%). Ca 44% näitajate puhul ei olnud veel võimalik tulemusi raporteerida rakenduskavas seatud vahe-eesmärkide mitte täitmine on seotud eelkõige perioodi alguse viibimisega, mistõttu oli võimalik enamuste toetuse andmise tingimuste kehtestamisega alustada alles 2022. aastast. Paljud taotlusvoorud avati alles 2023. ja 2024. aastal. Kuna projektid on seotud suuremahuliste ja aegavõtivate investeeringutega, siis 2024 aasta lõpuks ei olnud paljudel juhtudel võimalik veel tulemusi raporteerida.

Keskonnaagentuuri poolt elluviidav projekt "Üleujutusohu ennetamine ja leevendamine, hoiatussüsteemid" alustas oodatust märgatavalt kiiremini tegevuste elluviimisega ning seiresüsteemidesse investeeriti juba 2024 aastal planeeritust rohkem (RCO24, ERF). Samuti saavutati tähtaegselt näitaja PSO13 „Seisundi parandamiseks toetust saanud elupaikade pindala“

vahe-eesmärk, millesse panustavad Riigimetsa Majandamise Keskuse projekt "Liikide ja elupaikade soodsa seisundi ning maastike mitmekesisuse tagamine" ning Keskkonnaameti projekt "Pärandniitude taastamine". 2024. a teostati RMK poolt edukalt sookoosluste taastamistöid kokku 1124 hektaril eeldatud 500 ha asemel. Seda mh ka tööde teostamiseks soodsate ilmastikutingimuste tõttu.

Päästevõimekuse meetmes jäi väljundnäitaja RCO28 „Ala, mis on hõlmatud kaitsemeetmetega metsa- või maastikutulekahjude ennetamiseks“ vahetase saavutamata. Toetuse abil võetakse kasutusele tipptasemel tehnoloogia – pääste põhiautod, millega panustatakse valmisolekusse. Kuna päästeautosid tootval maal (Poola) oli eelmisel aastal suuri ülejutusi, mis raskendas teatud seadmete tootmist, on pääste põhiautode tarne on viibinud. Sihttase saab täidetud 2025. aasta alguses.

Nagu juba eespool finantsprogressi all selgitatud (vt lk 10), on PO2 rakendamist mõjutanud ka ajakohastatud jäätmekava hiline esitamine. Vastava temaatilise eeltingimuse luges Euroopa Komisjon täidetuks alles 09.02.2024. Samuti sisaldas 2024. a rakenduskava muudatus täiendusi ringmajanduse sekkumistes. Nendest põhjustest tulenevalt viibis ring- ja ressursitõhusale majandusele ülemineku soodustamise erieesmärgis RS02.6 ka toetuse andmise tingimuste õigusaktide ettevalmistamine ja rakendamisega alustamine. Esimesed ressursiauditite ja ressursitõhususe investeeringute projektid rahastati alles 2024. a augustis. Edaspidi on siiski oodata rakendamise kiirenemist, kuna meetmed on järjest taotlemiseks avanemas.

PO2 „Rohelisema Eesti“ erieesmärkidest ei ole ainsana toetuse andmise tingimuste õigusakti kinnitatud veel erieesmärgis RS02.2, mis on suunatud taastuenergia edendamisele. Biometaani meede on vaheülevaate koostamise ajal ettevalmistamisel ja on kavas käivitada 2025. aastal.

Toetuste taotlemisel on olnud probleemiks omafinantseeringu puudumine vajalikus mahus, seda ka kohalikel omavalitsustel. 2029 aasta eesmärkide saavutamiseks teostatakse pidevalt toetuste kasutamise seiret, et vajadusel toetused kas ringi suunata või muuta toetuse andmise tingimusi. Võimalusel vähendatakse ka omafinantseerimise panust.

Vaheülevaate käigus läbi viidud näitajate analüüsi tulemusel teeme ettepaneku PO2 näitajate sihttasemete korrigeerimiseks järgmiselt:

- **Erieesmärk RS02.1 „Energiaõhususe edendamine ja kasvuhoonegaaside heitkoguste vähendamine“**

Rakenduskava muudatusettepanekud nr 11:

Vähendada väljundnäitaja RCO18 „Suurema energiaõhususega eluruumid“ 2029. a sihttasest senise 32 000 eluruumi asemel 14 000 eluruumile. Samuti korrigeeritakse 2024. a vahe-eesmärki senise 13 800 eluruumi asemel 460 eluruumi .

Vähendada väljundnäitaja PSO07 „Parendatud korterelamutes asuvate eluruumide arv“ 2029. a sihttasest senise 8 100 eluruumi asemel 1 200 eluruumile. Samuti korrigeeritakse 2024.a vahe-eesmärki senise 3 600 eluruumi asemel 30 eluruumi.

Põhjendus: Väljundnäitajate sihtväärtuseid ja vahe-eesmärke on vaja muuta, sest algsed eeldused osutusid ekslikuks rekonstrueerimise keskmise hinnataseme osas. Ehituse hinnad on oluliselt kallinenud võrreldes 2021-2027 perioodi planeerimise faasis sätestatud näitajate sihtväärtustega. Algselt eeldatud 350 000 euro asemel on 2023. a läbi viidud taotlusvooru andmete tuginedes ühe korterelamu rekonstrueerimise keskmine toetus 540 000 eurot, järgnevates voorudes võib eeldada

kallinemise kasvu. Uute näitajate sihtväärtuste arvutuste juures on kasutatud 2023 a. korraldatud taotlusvooru toetatud projektide andmestikku 157 korterelamu kohta.

Vastu on võetud ostus minna näitajate osas üle tegelike tulemuste raporteerimiselt arvestuslike tulemuste raporteerimisele. Uued näitajate sihtväärtuste arvutuste juures on seda arvestatud. Korterehamute rekonstrueerimise juures võetakse kasutusele FNLC skeem, mis põhineb samuti arvestuslike tulemuste raporteerimisel. Arvestuslikule raporteerimisele üleminek viib rakenduskavas ja FNLC skeemis kasutusel olevad näitajate andmed sarnastele meetoodilistele alustele.

Rakenduskava muudatusettepanekud nr 12:

Vähendada tulemusnäitaja RCR26 „Primaarenergia aastane tarbimine“ 2029. a sihttasest senise 2 964 500 MWh/aastas asemel 146 000 MWh/aastas. Samuti korrigeeritakse näitaja algtaset senise 3 100 000 MWh/aastas asemel 228 000 MWh/aastas.

Vähendada tulemusnäitaja RCR29 „Hinnangulised kasvuhoonegaaside heitkogused“ 2029. a sihttasest senise 2 138 230 tonni CO₂ ekv/a asemel 1 718 730 tonni CO₂ ekv/a. Samuti korrigeeritakse näitaja algtaset senise 2 168 000 tonni CO₂ ekv/a asemel 1 740 000 tonni CO₂ ekv/a.

Põhjendus: Tulemusnäitajate baasväärtuseid ja sihtväärtuseid on vaja muuta, sest algsed eeldused osutusid ekslikuks rekonstrueerimise keskmise hinnataseme osas ja selle tulemusel muutub oluliselt rekonstrueeritavate eluruumide arv, mis omakorda avaldab ka mõju tulemusnäitajate baasväärtustele ja sihtväärtustel.

Sarnaselt uutele väljundnäitajate sihttasemetele on uute tulemusnäitajate baasväärtuste ja sihtväärtuste arvutamisel aluseks võetud 2023 a. toimunud taotlusvooru andmestik 157 toetatud korterelamu kohta ning nende projektide keskmine tulemusnäitajate baasväärtus ja eelduslik sihtväärtus.

Vastu on võetud ostus minna näitajate osas üle tegelike tulemuste raporteerimiselt arvestuslike tulemuste raporteerimisele. Uued näitajate sihtväärtuste arvutuste juures on seda arvestatud. Korterehamute rekonstrueerimise juures võetakse kasutusele FNLC skeem, mis põhineb samuti arvestuslike tulemuste raporteerimisel. Arvestuslikule raporteerimisele üleminek viib rakenduskavas ja FNLC skeemis kasutusel olevad näitajate andmed sarnastele meetoodilistele alustele.

- **Erieesmärk RSO2.8 „Säästva mitmeliigilise linnalise liikuvuskeskkonna edendamine osana üleminekust CO₂-neutraalsele majandusele“**

Rakenduskava muudatusettepanek nr 13:

Suurendada väljundnäitaja RC058 „Toetatav sihtotstarbeline jalgrattataristu“ 2029. a sihttasest senise 10 kilomeetri asemel 40 kilomeetrile.

Põhjendus: Investeeringute kavade kinnitamise ja avatud taotlusvooru läbiviimise järgselt on selgunud, et tulemusnäitaja RC058 sihttasest on vaja tõsta. Tallinn, Tartu ja Pärnu on otsustanud toetada prognoositust suuremas mahus jalgrattataristu projekte neile määratud eelarve ulatuses ning ka avatud taotlusvooru kaudu on lisandunud prognoositust rohkem jalgrattataristu projekte,

mis panustavad näitaja RCO58 täitmisse. Lisaks, algsed sihttaseme seadmise eeldused osutusid ekslikuks. Kinnitatud investeeringute kavade alusel ja avatud taotlusvoorude tulemuste alusel eeldame oluliselt madalamat kulu km kohta, mistõttu on võimalik toetada suuremas mahus jalgrattataristu rajamist.

Ülejäänud PO2 väljund- ja tulemusnäitajate sihttasemeid ei ole hetkeseisuga vajalik muuta. Kuigi erinevates näitajates võib tekkida nii üle- kui alatäitmist, siis märkimisväärseid kõrvalekaldeid kehtivatest sihttasemetest me hetkel ei eelda.

PO3 „Ühendatum Eesti“

„Ühendatuma Eesti“ poliitikaeesmärgis oli rakenduskavas seatud vahe-eesmärgid kokku 15 väljundnäitajale, mille saavutusmäär 31.12.2024 seisuga oli järgmine:

Eri-eesmärk	Fond	ID	Näitaja nimetus	Mõõtühik	2024 vahe-eesmärk	Saavutatud 31.12.2024 seisuga	Saavutusmäär
RSO3.1	ÜF	RCO45	Rekonstrueeritud või ajakohastatud teede pikkus – TEN-T	km	19	15	79%
RSO3.1	ÜF	RCO49	Rekonstrueeritud või ajakohastatud rööbaste pikkus – TEN-T	km	20	79,1	396%
RSO3.1	ÜF	PSO16	Elektrifitseeritud raudteede pikkus – TEN-T	km	50	0	0%
RSO3.2	ÜF	PSO17	Toetatud jalgratta- ja/või jalgteede infrastruktuur	km	10	1,38	14%

Kuigi kõiki „Ühendatuma Eesti“ vahe-eesmärke ei õnnestunud tähtaegselt saavutada, võib üldjoontes hinnata meetmete senist edenemist heaks (vt ka finantsprogress p 1). Üleeuroopalise transpordivõrgu (TEN-T) arendamise erieesmärgis RSO3.1 on mitmed maanteetaristu arendamise projektid juba edukalt lõppenud ning nii Neanurme-Pikknurme kui Pärnu-Uulu teelõik kogupikkuses 15 km on liiklusele avatud. Sauga-Pärnu teelõik pikkuses 2,6 km peaks valmima 2025 a. keskpaigaks. Peagi alustatakse suurima projekti Libatse-Nurme (21,6 km 2+2 teed, kogumaksumusega 105 mln eurot) elluviimist. Kuigi rekonstrueeritud või ajakohastatud teede pikkusele seatud 2024. a vahe-eesmärk oli liiga optimistlik ning seda ei õnnestunud tähtaegselt täita, on perioodi lõpuks kavandatud 41 km jätkuvalt realistlik saavutada, kui planeeritud hanked ehitustöödeks õnnestuvad kavandatud kujul.

Hästi on edenenud ka raudtee rekonstrueerimine ja kõverate õgvendamine. Kokku on tööd lõpetatud 79,1 km-l, millega sai vahe-eesmärk ületatud. Mõnevõrra on nihkunud raudtee elektrifitseerimise tööd, mistõttu vastav vahe-eesmärk jäi tähtaegselt saavutamata. Kui algselt oli eeldus, et 2024 a. lõpuks saab Tallinn-Tartu liini elektrifitseerimine lõpetatud, siis paraku selgus ehitustööde kavandamise käigus, et juhul kui on soov Tallinn-Tartu liin hoida rongliiklusele osaliselt avatud ehitustööde käigus igal nädalal, tuleb liini elektrifitseerimise tähtaeg lükata 2025 a. 2. poolaastasse.

Erieesmärgis 3.2 avati taotlusvoor kohaliku omavalitsuse investeringute toetamiseks jalgratta- või jalgteedesse 2023. a sügisel ning esimesed rahastusotsused tehti 2024 juulis. I vooru raames toetati 36 projekti kokku summas 10 mln eurot. Seoses taotlusvooru avamise viibimisega valmis 2024 aasta lõpuks 10 planeeritud kilomeetrist 1,38 km jalgrattateed. Samas arvestades sellega, et juba toetatud projektide raames planeeritakse rajada ca 50 km jalgratta- ja/või jalgteid ning 2025. aastal avatakse II voor, võib eeldada, et 2029. a sihttase 76 km jalgratta- või jalgteid saavutatakse.

PO3 väljund- ja tulemusnäitajate 2029. a sihttasemeid ei ole hetkeseisuga vajalik muuta. Kuigi erinevates näitajates võib tekkida nii üle- kui alatäitmist, siis märkimisväärseid kõrvalekaldeid kehtivatest sihttasemetest me hetkel ei eelda.

PO4 „Sotsiaalsem Eesti“

„Sotsiaalsema Eesti“ poliitikaeesmärgis (PO4) seati rakenduskavas vahe-eesmärgid kokku 18 väljundnäitajale, mille saavutusmäär 31.12.2024 seisuga oli järgmine:

Eri-eesmärk	Fond	ID	Näitaja nimetus	Mõõtühik	2024 vahe-eesmärk	Saavutatud 31.12.2024 seisuga	Saavutusmäär
ESO4.1	ESF+	PSO20	Osaluskoordade arv	number	8901	2761	31%
RSO4.2	ERDF	RCO67	Uute või ajakohastatud haridusasutuste klassiruumide mahutavus	isikute arv	200	0	0%
ESO4.4	ESF+	PSO21	Töötajate, töötavate ja ohutuse alaste arendatud lahenduste arv	nr	6	4	67%
ESO4.4	ESF+	PSO22	Püsiva töövõimekaio väljakujunemise ennetamise ja ajutise töövõimetusega inimeste tööhõives püsivuse toetussüsteemi loomine	arv	1	1	100%
ESO4.5	ESF+	PSO24	Koolitustel (maht vähemalt 32 ak tundi) osalenud haridus- ja noortevaldkonna töötajate arv	Osalemiskord	500	0	0%
ESO4.5	ESF+	PSO25	Toetatud prioriteetsete õppesuundade arv	õppesuundade arv (ISCED 2013)	2	3*	150%
ESO4.5	ESF+	PSO26	Õppe kvaliteedi arendamise projektides osalenud kõrgharidusasutuste arv	õppeasutuste arv	13	18*	138%
ESO4.5	ESF+	PSO27	Töökohapõhises õppes osalejate arv	Osalemiskord	800	551	69%
ESO4.6	ESF+	PSO29	Noorsootöö teenustes osalenud NEET noorte arv	Osalemiskord	2100	0	0%

ESO4.6	ESF+	PSO30	Õppenõustamisteenuse nõustamisjuhtumite arv	Nõustamisjuhtum	7500	13 412*	179%
ESO4.7	ESF+	PSO31	Täiskasvanute mitteformaalõppes osalenute arv	osalemiskord	16000	9974	62%
ESO4.7	ESF+	PSO32	Täiskasvanute mitteformaalõppes osalenute arv sotsiaalvaldkonnas	osalemiskord	500	1184	237%
ESO4.7	ESF+	PSO33	Täiskasvanute tasemeharidusse tagasitoomise tegevustes osalejate arv	osaleja	1250	0	0%
ESO4.8	ESF+	PSO34	Keeleõppe ja lõimumisega seotud koolitustel (maht vähemalt 32 ak tundi) osalenud haridustöötajate arv	osaluskord	2500	918*	37%
ESO4.8	ESF+	PSO36	Lõimumisvaldkonna keeleõpet toetavates tegevustes osalejate arv	osaluskord	1000	3645	365%
ESO4.8	ESF+	PSO38	Riskis olevatele lastele/noortele sekkumiste väljatöötamine	sekkumiste arv	2	0	0%
ESO4.11	ESF+	PSO39	Hoolekandeteenuste saajate arv	arv	900	2192	244%
ESO4.11	ESF+	PSO40	Toetatud kohalike tegevusrühmade strateegiate arv	arv	22	11	50%

* Korrigeeritud peale seireandmete esitamist EKLe.

PO4 rakendamine toimub eelkõige käskkirjaliste tegevustena⁴⁴, mis tähendab, et projektid on mahukad ja kestavad enamikel puhkudel kuni perioodi lõpuni. Suurem osa õigusaktidest kehtestati 2023. aasta lõpuks. Projektid hõlmavad endas sageli mahukaid ettevalmistustöid, mis on aga põhjustanud viivitusi sihtrühmadele teenuste pakkumisega alustamisel ning 2024. a vaheeesmärkide täitmisel. „Sotsiaalsema Eesti“ poliitikaeesmärgis saavutati tähtaegselt täielikult 7 näitaja (41%) vahe-eesmärgid, lisaks 4 näitaja (24%) puhul saavutati vahe-sihttase vähemalt 50% ulatuses.

2024. a vahe-eesmärkide puhul on kõige kiiremaid tulemusi saavutatud lõimumise valdkonnas keeleõppe pakkumisel (PSO36). Osalejate huvi ja vajadus keeleõpet toetavates tegevustes osalemiseks on võrreldes eelmise struktuurifondide perioodiga märgatavalt suurenenud, mistõttu väljundnäitaja 2024.a vahe-sihttase ületati ca 3,6 kordselt. Seda mõjutab oluliselt muutunud sisserände olukord (Venemaa Föderatsiooni sõjalisest agressioonist Ukraina vastu saabunud sõjapõgenikud), kui ka eesti keelsele õppele üleminek (haridustöötajad). Projektitegevuste

⁴⁴ Võttes aluseks kehtestatud toetuse andmise tingimuste õigusaktide eelarved, siis 12.12.2024 seisuga rakendatakse ca 81% PO4 eelarvest käskkirjade alusel.

käivitamisperioodil viidi ellu mitmeid keeleõpet toetavaid tegevusi, mis olid oma olemuselt lühiajalised, mistõttu tegevustes osalenute osaluskordade arv oli kõrge.

Erieesmärgis (k) ehk ESO4.11, mis on suunatud pikaajalise hoolduse teenuste kättesaadavuse ja kvaliteedi edendamise ning sihtrühmale teenuste osutamise toetamiseks, käivitus teenuste osutamine algselt eeldatust kiiremini ning 2024. aastaks seatud vahe-eesmärk on tänaseks saavutatud. Hoolekandeteenuseid on saanud kokku 2192 isikut (näitaja PSO39). Riskis olevatele lastele/noortele väljatöötatud sekkumiste arvu (PSO38), mille eesmärgiks oli kaks, saab raporteerida kohe kui projekti 2024. aasta vahearuanne saab kinnitatud (avaldati teenuse kirjeldus "Intellektipuudega laste toetamine KLATis" ning Lasteabi.ee veebilehele on loodud tööriistakasti vaimse tervise alapeatükk, kus on kättesaadavad „Enesetapuriski hindamise abivahend“ ja „Minu päästevest“). Toetatud kohalike tegevusrühmade arvuks (PSO40) jäi 11 (50%), kuid see suureneb kui kõik vahearuanded saavad kinnitatud. Toetuse otsus tehti 26 kohalikule tegevusrühmale ja seega eeldame, et ka saavutustasemeks saab lõpuks olema 26.

Tööturule juurdepääsu parandamise erieesmärgis (a) ehk ESO4.1 on meetme „Parandada kõigi tööotsijate töölesaamise võimalusi“ osalenud seni prognoositust vähem tööotsijaid, kuid 2024. a vahe-eesmärgid saavad eelduslikult vähemalt poole ulatuses siiski täidetud. Alatäitmine tuleneb tegevuste alguse venimisest. Tegevuste algus nihkus seetõttu, et veel 2023. aastal oli vaja rakendada lõpuni vana periood ning seejärel ka uute tegevuste väljatöötamine saadud kogemuste põhjal ja käimalükkamine võttis aega. Tegevuste elluviimise aega on pikendatud 2027. aasta asemel 2028 või 2029 aastani. Senist sihttasemete täitmise protsessi vaadates on rakendusasutuse hinnangul sihttaseme täitmine aastaks 2029 realistlik.

Hariduse valdkonnas on 2024. a vahe-eesmärkide saavutamisel kõige paremaid tulemusi saavutatud õppenõustamisteenuste pakkumisel (PSO30) ning täiskasvanute täienduskoolitustel osalemises sotsiaalvaldkonnas (PSO32). Täidetud on ka toetatud prioriteetsete õppesuundade näitaja (PSO25) sihttase tänu Inseneriakadeemia edukale käivitumisele kõrghariduses. Aeglasemalt on startinud noorsootöö teenuste arendamise meede, kus näitajate saavutustase on endiselt 0 ning kus esines probleeme sobiva rakenduskeemi leidmise ja hangetega, mistõttu plaanitud sisutegevused lükkusid 2025. aastasse. Hetkeseisuga pole saavutustaset näidata ka täiskasvanute tasemeharidusse tagasitoomise tegevustes osalejatel (PSO33), kus 2024. a seisuga polnud veel toetusskeem käivitunud, kuid jõustub 2025. aastal, mistõttu sihttase peaks siiski saama perioodi lõpuks saavutatud.

Vaheülevaate käigus läbi viidud näitajate analüüsi tulemusel teeme ettepaneku PO4 näitajate sihttasemete korrigeerimiseks järgmiselt:

- **Erieesmärk (h) soodustada aktiivset kaasamist, et edendada võrdseid võimalusi, diskrimineerimiskeeldu ja aktiivset osalemist, ning parandada eelkõige ebasoodsas olukorras olevate rühmade tööalast konkurentsivõimet (ESO4.8)**

Rakenduskava muudatusettepanek nr 15 :

Suurendada väljundnäitaja PSO36 „Lõimumisvaldkonna keeleõpet toetavates tegevustes osalejate arv“ 2029. a sihttaset senise 6200 osaluskorra asemel 10 866 osaluskorrale.

Suurendada tulemusnäitaja PSR30 „Lõimumisvaldkonna keeleõpet toetavate tegevuste läbinute arv“ 2029. a sihttaset senise 4960 osaluskorra asemel 8693 osaluskorrale.

Põhjendus: Toetatavate tegevuste ettevalmistamise ning rakendamise käigus on selgunud, et lõimumise sh kohanemise valdkonnas on vaja rakenduskavas tõsta näitajate „Lõimumisvaldkonna

keeleõpet toetavates tegevustes osalejate arv“ ning „Lõimumisvaldkonna keeleõpet toetavate tegevuste läbinute arv“ sihttasemeid. Antud näitajate sihttasemete arvutamisel tugineti struktuurifondide perioodi 2014–2020 sarnaste tegevuste kogemusele, kuid käesoleval SF perioodil on osalejate huvi ja vajadus keeleõpet toetavates tegevustes osalemiseks kasvanud. Seda mõjutab oluliselt muutunud sisserände olukord (Venemaa Föderatsiooni sõjalisest agressioonist Ukraina vastu saabunud sõjapõgenikud), kui ka eesti keelsele õppele üleminek (haridustöötajad).

PO5 „Inimestele lähedasem Eesti“

„Inimestele lähedasem Eesti“ poliitikaeesmärgis (PO5) seati rakenduskavas vahe-eesmärgid kokku kuuele väljundnäitajale, mille saavutusmäär 31.12.2024 seisuga oli järgmine:

Eri-eesmärk	Fond	ID	Näitaja nimetus	Mõõtühik	2024 vahe-eesmärk	Saavutatud 31.12.2024 seisuga	Saavutusmäär
RSO5.1	ERDF	RCO36	Roheline taristu, mida toetatakse muudel eesmärkidel kui kliimamuutustega kohanemine	hektarid	10	0	0%
RSO5.1	ERDF	RCO76	Integreeritud territoriaalse arengu projektid	projektid	6	7	117%
RSO5.2	ERDF	RCO01	Toetatavad ettevõtjad	ettevõtjad	15	748	4987%
RSO5.2	ERDF	RCO04	Mitterahalist toetust saavad ettevõtjad	ettevõtjad	15	748	4987%
RSO5.2	ERDF	RCO76	Integreeritud territoriaalse arengu projektid	projektid	38	38	100%
RSO5.2	ERDF	PSO42	Uute arenguprogrammide arv	programmid	8	10	125%

Suuremate linnapiirkondade arengut toetavas erieesmärgis RSO5.1 on läbi viidud kõik kavandatud taotlusvoorud. Kinnitatud on linnapiirkondade tegevuskavad, mis on aluseks Ida-Viru linnapiirkondade taaslustamise ja nutikate lahenduste, sh rohelahenduste, sekkumiste elluviimisel. Tegevuskavade alusel taotluste esitamiseks on aega 2025. aasta lõpuni. Seni on toetust saanud projektide arv küllalt väike ja väljundite ning tulemuste saavutamiseni läheb veel aega. Meetmes on vähesel määral tegevuskavadega katmata vahendeid, mille kasutamist kas tegevuskavade reservprojektide rahastamiseks või mõnes uues taotlusvoorus veel kaalutakse. RSO5.1 vahe-eesmärkidest ei õnnestunud täita väljundnäitaja RCO36 „Roheline taristu, mida toetatakse muudel eesmärkidel kui kliimamuutustega kohanemine“ vahe-eesmärki. Kuigi esimesed näitajasse panustavad projektid on 2024.a lõpu seisuga rahastatud, siis elluviimise tempo ei võimalda väljundeid veel raporteerida. Projektide algust lükkas mõnevõrra edasi linnapiirkondade tegevuskavade koostamise viibimine, samuti kulub taotluste ettevalmistamiseks loodetust pikem periood. Mingil määral on rakendamise tempot piiranud ka KOVde keeruline finantsseis. Näitaja sihttaseme prognoosimisel on ühe riskina ära nimetatud, et projektide pikemaajalise käivitamise tõttu ei suudeta 2024. aasta vahetaset saavutada. Paraku on nimetatud risk realiseerunud.

Erieesmärgis RSO5.2, milles toetatakse regionaalarengut väljaspool suuremaid linnapiirkondi on korraldatud 10 uut arenguprogrammi KOVde, maakondlikele arendusorganisatsioonide ja maakondlikele arenduskeskuste ametnikele ja töötajatele eesmärgiga suurendada nende suutlikkust kavandada piirkonna teenuseid, tööturgu, ettevõtlust jne. 2024. aasta lõpuni oli avatud jooksev taotlusvoor, milles KOVdel ja maakondlikel arendusorganisatsioonidel oli võimalik saada toetust

uuringuteks ja analüüsideks, mis toetavad maakonna arengustrateegiate ja KOV arengukavade eesmärkide elluviimist.

Meetme „Atraktiivne piirkondlik ettevõtlus- ja elukeskkond“ esimene taotlusvoor on läbi viidud ja 19st projektist kaks on ilma investeeringukomponendita arendusprojektid. 2024. aastal rahastuse saanud projektide seas oli nii inkubaatorite, ettevõtlusalade ja kompetentsikeskuste arendamise projekte, kui ka turismivõrgustike ning ettevõtjate ja teadusasutuste koostööprojekte. Meetme teine voor plaanitakse läbi viia 2025. aastal. Projektid toetavad maakondade arengustrateegia oluliste tegevuste elluviimist.

Teenuste kättesaadavuse ja kvaliteedi parendamisele toetusmeetmes toimunud esimeses taotlusvoorus oli kõige rohkem projekte suunatud avalike teenuste korrastamisele. Meetmest oli omavalitsustel võimalik saada toetust ka vee- ja kanalisatsioonisüsteemide kordategemiseks ja mitmed omavalitsused ka seda võimalust kasutasid. Lisaks on mitmel omavalitsusel kavas meetme raames teha korda oma linnaruum ja seeläbi parandada piirkonna atraktiivsust tervikuna nii elu-, ettevõtlus- kui külastuskohana. Teise taotlusvooru tulemused selguvad 2025. aastal.

Vaheülevaate käigus läbi viidud näitajate analüüsi tulemusel teeme ettepaneku PO5 näitajate sihttasemete korrigeerimiseks järgmiselt:

- **Erieesmärk RS05.2 „Tervikliku ja kaasava sotsiaalse, majandusliku ja keskkonnavalase kohaliku arengu, kultuuri, looduspärandi, säästva turismi ja julgeoleku soodustamine mujal kui linnapiirkondades“**

Rakenduskava muudatusettepanek nr 17:

Suurendada väljundnäitaja RCO01 „Toetatavad ettevõtjad“ 2029. a sihttaset senise 160 ettevõtja asemel 1010 ettevõtjale.

Põhjendus: 2024. a lõpu seisuga on piirkondliku ettevõtlus- ja elukeskkonna arendamise (sekkumine 21.5.2.11) projektides osalenud kokku juba 748 unikaalset ettevõtjat, kellest enamus on saanud seeläbi mitterahalist toetust (nõustamised, koolitused, kogemuste vahetused jms). Näitaja 2029. a sihttase on seega juba esimese taotlusvooru projektidega oluliselt üle täidetud. 2025. aastal on kavas läbi viia 2. taotlusvoor, kus on oodata sama palju projekte, kui 1. voorus (ca 20). Samuti eeldame sama palju ettevõtjaid projektidesse osalema, kuid samas unikaalseid neist ei pruugi olla samas mahus vaid 1/3 esimesest voorust ehk ca 252. Seega võiks perioodi lõpuks rahalist- või mitterahalist toetust saada kokku 1010 unikaalset ettevõtjat. Kuna algsed sihttaseme seadmise eeldused osutusid ekslikeks, peame vajalikuks näitaja sihttaset korrigeerida.

Rakenduskava muudatusettepanek 18:

Suurendada väljundnäitaja RCO04 „Mitterahalist toetust saavad ettevõtjad“ 2029. a sihttaset senise 150 ettevõtja asemel 1000 ettevõtjale.

Põhjendus: 2024. a lõpu seisuga on piirkondliku ettevõtlus- ja elukeskkonna arendamise (sekkumine 21.5.2.11) projektides läbi viidud nõustamistel, koolitustel, kogemuste vahetamisel jms osalenud ja saanud seeläbi mitterahalist toetust kokku juba 748 unikaalset ettevõtjat. Näitaja 2029. a sihttase on seega juba esimese taotlusvooru projektidega oluliselt üle täidetud. 2025. aastal on kavas läbi viia 2. taotlusvoor, kus on oodata sama palju projekte, kui 1. voorus (ca 20). Samuti eeldame sama palju ettevõtjaid projektidesse osalema, kuid samas unikaalseid neist ei pruugi olla samas mahus vaid 1/3 esimesest voorust ehk ca 252. Seega võiks perioodi lõpuks mitterahalist toetust

saada kokku 1000 unikaalset ettevõtjat. Kuna algsed sihttaseme seadmise eeldused osutusid ekslikeks, peame vajalikuks näitaja sihttasest korrigeerida.

Rakenduskava muudatusettepanek nr 19:

Vähendada tulemusnäitaja RCR02 „Erasektori investeeringud, mis täiendavad avaliku sektori toetust“ 2029. a sihttasest senise 9,3 mln euro asemel 5 miljonile eurole.

Põhjendus: Sekkumise „Atraktiivne piirkondlik ettevõtlus- ja elukeskkond“ (21.5.2.11) puhul eeldati, et u 10 projekti (s.o 1/3 konkreetse sekkumise integreeritud projektide koguarvust ehk 30-st) panustavad näitajasse. Seega oli eeldus, et 30st integreeritud projektist kümnele lisandub erasektori panus. Kuna majanduskeskkond on halvenenud võrreldes 1. voo väljakuulutamise ajaga, siis ei ole põhjust eeldada, et ettevõtjate panus teises voo on suurem. Kuna algsed sihttaseme seadmise eeldused osutusid ekslikeks, peame vajalikuks näitaja sihttasest korrigeerida.

Rakenduskava muudatusettepanek nr. 20:

Vähendada tulemusnäitaja PSR38 „Projektide arv, milles uuendatud korraldusega teenustega seotud pinnakasutus või halduskulud vähenevad vähemalt 20%“ 2029. a sihttasest senise 44 projekti asemel 9 projektile.

Põhjendus: sekkumise „Kättesaadavad kvaliteetsed avalikud teenused“ (21.5.2.12) puhul eeldati, et toetust saab 64 projekti, millest pooled on sellised projektid, mis panustavad teenusvõrgustiku korrastamise ja optimeerimisse. Taotlejatel oli võimalik valida, kas esitada projekt, mis panustab pinnakasutuse ja halduskulude vähendamisse, või integreeritud projekt, mis viiakse ellu eri organisatsioonide koostöös. Esimese taotlusvoo statistika näitab, et 41 projektist vaid 16 projekti esitati avalike teenuste parendamiseks, ülejäänud esitati veemajanduse ja linnaruumi projektidena. Neist 16-st projektist vaid 5 panustavad tulemusnäitajasse PSR38, mistõttu eeldus, et pooltes projektides valitakse see tulemusnäitaja, osutus valeks. Ka teises lisavoo ei ole esitatud taotluste esialgse analüüsi põhjal oodata oluliselt suuremat osakaalu projekte panustama PSR38-sse. Kuna algsed sihttaseme seadmise eeldused osutusid ekslikeks ning taotlejad on ülekaalukalt eelistanud tulemusnäitajasse PSR37 panustavaid projekte, peame vajalikuks näitaja sihttasest korrigeerida.

Rakenduskava muutmissetpanek nr 21 :

Suurendada tulemusnäitaja PSR37 „Integreeritud projektidest kasu saanud organisatsioonide arv“ 2029. a sihttasest senise 254 organisatsiooni asemel 644 organisatsioonile.

Põhjendus: 2024. lõpu seisuga on rahastatud projektidest kasu saamas juba 398 organisatsiooni, mille alusel võib eeldada näitaja olulist üle täitmist perioodi lõpuks. Sihttaseme kalkulatsioon koostati algselt suhteliselt konservatiivselt, kuna ei olnud teada Ukraina sõja puhkemisest tingitud mõju ning toetuse saajate eelistus meetmete erinevate tulemusnäitajate vahel (PSR37 ja PSR38). Samas riskide hindamisel arvestati ka võimalusega, et võib tulla eeldatust rohkem projektidest kasu saavaid organisatsioone, mis on ka realiseerunud. Kuna tegelik olukord võrreldes tulemusraamistiku metoodikas kirjeldatud algsete eeldustega on oluliselt erinev, teeme ettepaneku tulemusindikaatori 2029. a sihttasest tõsta.

Ülejäänud PO5 väljund- ja tulemusnäitajate 2029. a sihttasemeid ei ole hetkeseisuga vajalik muuta. Kuigi erinevates näitajates võib tekkida nii üle- kui alatäitmist, siis märkimisväärseid kõrvalekaldeid kehtivatest sihttasemetest me hetkel ei eelda.

Õiglane Üleminek

„Õiglase ülemineku“ poliitikaeesmärgis seati rakenduskavas vahe-eesmärgid kokku kuuele väljundnäitajale. 31.12.2024 seisuga oli nende saavutusmäär järgmine:

Eri-eesmärk	Fond	ID	Näitaja nimetus	Mõõtühik	2024 vahe-eesmärk	Saavutatud 31.12.2024 seisuga	Saavutusmäär
JSO8.1	ÕÜF	RCO01	Toetatavad ettevõtjad	ettevõtjad	80	50	63%
JSO8.1	ÕÜF	RCO02	Toetustega toetatavad ettevõtjad	ettevõtjad	20	6	30%
JSO8.1	ÕÜF	RCO04	Mitterahalist toetust saavad ettevõtjad	ettevõtjad	60	44	73%
JSO8.1	ÕÜF	RCO15	Loodud ettevõtlusinkubatsiooni võime	ettevõtjad	10	0	0%
JSO8.1	ÕÜF	RCO38	Toetatava taastatud maa pindala	hektarid	20	0,01	0%
JSO8.1	ÕÜF	PSO43	Osaluskordade arv	osaluskordade arv	4402	1297	29%

Rakenduskava vahe-eesmärkide seadmisel arvestati, et enamus investeeringuid viiakse ellu perioodil 2025-2027 ning 2024.a lõpuks veel tulemusi raporteerida ei ole. Üksikutele näitajatele vahesihttasemed siiski seati. Paraku olid mitmed neist ekslikult planeeritud, mistõttu ei olnud võimalik neid saavutada. Näiteks toetustega toetatavaid ettevõtjaid (RCO02) saab saavutatud tulemusena raporteerida alles lõpparuandes pärast toetatava tegevuse lõpetamist. 2024. a lõpuks jõudsid tegevused lõpule vaid 6 Ida-Viru VKE investeeringu toetamise projektis, milles anti otsest rahalist toetust ettevõtjatele. Enamik projekte on mitmeaastased ja tulemusi veel raporteerida ei saa. Sama kehtib loodud ettevõtlusinkubatsiooni võime (RCO15) vahe-eesmärgi kohta. Inkubaatorite rajamise projektid on alles algusjärgus ning tulemusi saab raporteerida kõige varem 2026. aastal. Samas on tänaseks teada, et investeeringute abi suudetakse luua kolmes toetatavas inkubaatoris suuremale arvule ettevõtjatele kohti kui algselt planeeriti (40 asemel vähemalt 85 ettevõtjale).

Üldiselt aga on ÕÜF senine rakendamine Eestis olnud edukas. 31.12.2024 seisuga oli õiglase ülemineku fondi eelarvest juba 96% kohustustega kaetud ning projektid on elluviimisel. Nende eduka lõpetamise korral suuremaid riske rakenduskavas seatud 2029. a sihttasemete saavutamisele me ei näe, pigem võivad need saada ületatud. Toetatud on mitmeid Ida-Viru piirkonna jaoks olulisi investeeringuid, millest suurematena võib välja tuua nt Neo Performance Materials magnetitehast Narvas, loomeinkubaatorit koos filmistuudiotega Jõhvis ning tööstusinkubaatorit Narvas. Huvi on üldiselt olnud suur ka muude ÕÜF toetusmeetmete vastu, mõne voo puhul ületasid taotlejate soovid eraldatud eelarvet lausa neljakordselt.

ÕÜF-i pakett sisaldab aga ka üks meede, mis ei ole siiani erinevatel põhjustel tööle hakanud – „Kaugkütte lahtisidumine põlevkivist“ toetuse eelarvega 5 miljonit eurot. See meede oli esialgu suuremas mahus suunatud Narva, kus ta kahjuks ei realiseerunud. 2023. aasta lõpus otsustati meetme mahtu vähendada ja suunata see Kiviõlisse, kuid ka seal ei ole meede 2024. a jooksul tööle hakanud. Vastavalt ÕÜF juhtkomisjoni 10.02.2025. a otsusele planeeritakse vahendid suunata Ida-Viru ettevõtluse toetamiseks (sh tööstus).

Vaheülevaate käigus läbi viidud põhjaliku näitajate analüüsi tulemusel teeme ettepaneku õiglase ülemineku näitajate alg- ja sihttasemete korrigeerimiseks järgmiselt:

Rakenduskava muudatusettepanek nr 23:

Suurendada väljundnäitaja RCO15 „Loodud ettevõtlusinkubatsiooni võime“ 2029. a sihttaset senise 40 ettevõtja asemel 85 ettevõtjale.

Põhjus: Võrreldes algsete eeldustega on lisandunud üks inkubaator ning seetõttu on vajalik suurendada ka sihttaset. Uus sihttase põhineb rahastatud projektide otsustel (Narva tööstusinkubaator: 15, Jõhvi loometööstusinkubaator: 44, Jõhvi digi- ja multimeediainkubaator: 34). Kuna projekteerimise käigus ning arvesse võttes võimalikke muudatusi ehitusturul võib olla muutusi, on sihttasemeks seatud 85. Kuna algsed sihttaseme seadmise eeldused osutusid ekslikeks, peame vajalikuks näitaja sihttaset korrigeerida.

Rakenduskava muudatusettepanek nr 25:

Suurendada tulemusnäitaja RCR02 „Erasektori investeringud, mis täiendavad avaliku sektori toetust“ 2029. a sihttaset senise 168 mln euro asemel 340 mln eurole.

Põhjus: Erasektori omafinantseeringu maht sõltub konkreetse projekti ülesehitusest (milliseid abiliike kasutatakse ja millised toetusmäärad antud ettevõttele tema suuruse tõttu kohalduvad). Algne sihttaseme kalkulatsioon oli liiga konservatiivne. 2024 a lõpu seisuga juba rahastatud ja menetluses projektide andmete alusel eeldame, et ettevõtjate tegelik omafinantseeringu maht meetmetes saab olema kokku ca 340 mln eurot, sh 325 mln panustatakse suurinvesteeringute meetmes. Kuna algsed sihttaseme seadmise eeldused osutusid ekslikeks, peame vajalikuks näitaja sihttaset korrigeerida.

Rakenduskava muudatusettepanek nr 26:

Vähendada tulemusnäitaja RCR29 “Hinnangulised kasvuhoonegaaside heitkogused” alg- ja sihttaset.

Põhjus: Tulemusnäitaja RCR29 alg- ja sihttaseme vähendamise põhjuseks on asjaolu, et sekkumine “Kaugkütte lahtisidumine põlevkivist” võetakse rakenduskavast välja ja antud väärtused ei panusta enam tulemusnäitajasse. Alles jäävad väärtused, mida kasutatakse sekkumisega “Korterelamute rekonstrueerimine Ida-Virumaal”.

Rakenduskava muudatusettepanek nr 24:

Väljundnäitaja RCO22 “Lisandunud võimsus taastuvenergia tootmiseks” eemaldamine rakenduskavast.

Põhjus: Väljundnäitajat RCO22 kavatseti kasutada sekkumise juures “Kaugkütte lahtisidumine põlevkivist”. Kuna sekkumist ei ole võimalik ellu viia, ei ole indikaator enam asjakohane. Vahendid suunatakse ümber ettevõtete suurinvesteeringute meetmesse.

Rakenduskava muudatusettepanek nr 30:

Suurendada väljundnäitaja RCO01 „Toetatavad ettevõtjad (nende hulgas: mikro-, väikesed, keskmise suurusega ja suured ettevõtjad)“ 2029. a sihttaset senise 228 ettevõtja asemel 318 ettevõtjale.

Põhjendus: Muudatusega suurendatakse väljundnäitaja sihttaset 90 ettevõtte võrra. Lisanduvad 21.6.1.4 Ida-Viru inkubatsiooniteenuste programmis osalevad alustavad ettevõtjad. Kavandatud on 100 inkubatsiooniteenuste programmis osalejat, kuid eelduslikult võib ca 10% kasusaajatest kattuda meetme tegevuses 21.6.1.4 „Ida-Viru ettevõtluse teadmismahukuse suurendamise toetus: teadusvõimekuse pakkumise arendamine Ida-Virumaal TA-võrgustiku loomiseks“ osalejatega. Seetõttu suurendatakse $228+100 \times 0,9=318$.

Rakenduskava muudatusettepanek nr 31:

Suurendada väljundnäitaja RCO04 „Mitterahalist toetust saavad ettevõtted“ 2029. a sihttaset senise 150 ettevõtja asemel 240 ettevõtjale.

Põhjendus: Muudatusega suurendatakse väljundnäitaja sihttaset 90 ettevõtte võrra. Lisanduvad 21.6.1.4 Ida-Viru inkubatsiooniteenuste programmis osalevad alustavad ettevõtjad. Kavandatud on 100 inkubatsiooniteenuste programmis osalejat, kuid eelduslikult võib ca 10% kasusaajatest kattuda meetme tegevuses 21.6.1.3 „Ida-Viru ettevõtluse teadmismahukuse suurendamise toetus: teadusvõimekuse pakkumise arendamine Ida-Virumaal TA-võrgustiku loomiseks“ osalejatega. Seetõttu suurendatakse sihttaset $150+100 \times 0,9=240$.

Ülejäänud õiglase ülemineku eesmärgi väljund- ja tulemusnäitajate andmeid ei ole hetkeseisuga vajalik muuta. Kuigi erinevates näitajates võib tekkida nii üle- kui alatäitmist, siis märkimisväärseid kõrvalekaldeid kehtivatest sihttasemetest me hetkel ei eelda.

KOKKUVÕTE JA ETTEPANEKUD

Perioodi 2021-2027 ühtekuuluvuspoliitika fondide rakenduskava alusel **suunatakse Eesti riigi arengu toetamisele 3,37 mld eurot EL toetusi**, mille rakendamiseks on aega kuni 2029. aasta lõpuni. Selle abil on võimalik toetada erinevates eluvaldkondades vajalike muutuste elluviimist ning riigi strateegiliste eesmärkide saavutamist. Käesolevas vaheülevaates on antud hinnang rakenduskava elluviimise edenemisele ning analüüsitud edusamme ja väljakutseid kõigi ühissätete määruse art 18 lõikes 1 sätestatud teemade lõikes, et tuvastada rakenduskava ning selles planeeritud kohandatava summa muutmise vajadused.

2024. aastal Euroopa Liidu Nõukogu poolt Eestile antud riigipõhiste soovitude kohaselt on Eestil ühtekuuluvuspoliitika rakenduskavas kokku lepitud eesmärgid jätkuvalt asjakohased, kuid oluline on kiirendada rakendamist. ÜKP rakenduskava vaheülevaate raames on Eestil soovitatud pöörata tähelepanu pikaajalise hoolduse kättesaadavuse ja kvaliteediga seotud vajadustele ning kaaluda võimalusi, mida pakub Euroopa strateegiliste tehnoloogiate platvormi algatus (STEP). Lisaks rõhutatakse sotsiaalkaitse tugevdamise ja töötushüvitiste katvuse laiendamise vajadust, et vähendada eakate ja ebatüüpilises töösuhtes töötajate vaesusrisiki. Tähelepanu juhitakse põlevkivi osakaalu vähendamise vajadusele energiaallikate jaotuses ja ressursitootlikkuse suurendamisele bioressursipõhise innovatsiooni kaudu. Oluline on edendada tööturu vajadustele paremini vastavat paindlikku täiendus- ja ümberõpet ning suurendada ettevõtete innovatsioonisuutlikkust ja konkurentsivõimet, eriti väljaspool pealinnapiirkonda.

Rakenduskava elluviimise algus on olnud erinevatest globaalsetest kriisidest (COVID-19, Ukraina sõda) tulenevalt hilisem ja keerukam kui eelmistel perioodidel. Vaatamata sellele on Eesti olnud rakendamise tempolt Euroopa Liidu liikmesriikide seas eesotsas. **2024. aasta lõpuks oli 68% Eestile eraldatud EL toetuse eelarvest kohustustega kaetud ja 11% toetuse saajatele välja makstud.** Toetuste kiire kasutuselevõtt on olnud siseriiklikult ja poliitiliselt teravdatud tähelepanu all juba alates rakenduskava heakskiitmisest. Valitsus on rakenduskava finantsprogressile seadnud eraldi vahe-eesmärgid, mille täitmist regulaarselt jälgitakse. Ootus on, et 2025. a I kvartali lõpuks makstakse toetuse saajatele välja keskmiselt 15% rakenduskava EL toetuse eelarvest.

Valdkondlike riigipõhiste soovitude puhul on esmatähtis arvestada, et tegemist on mahukate ja komplekssete teemadega, mille lahendamise tegeletakse riigis erinevate rahastusallikate, sh ÜKP fondide, toel. Vaheülevaate käigus tehtud analüüs kinnitas, et **rakenduskava on nende prioriteetidega üldiselt hästi kooskõlas.**

Rakenduskava alusel tehtavad **investeeringud aitavad ühtlasi kaasa Euroopa sotsiaalõiguste samba põhimõtete rakendamisele.** Mitmed riiklikud algatused on valdkondade toetamiseks käivitatud või kavandatud tulevikku, sh ESF+ toel edendatakse rakenduskavas lastele ja peredele suunatud teenuseid, meetmeid vanemaealiste toetamiseks tööturul jpm. Puudust kannatavatele inimestele on äärmiselt oluline ESF+ toetatud toidukaardi abil antav materiaalne abi, mille puhul rahaliste vahendite vabanemisel võiks edaspidi toidukaardile kantavat summat märkimisväärselt tõsta. Kuna rakendamine on veel varajases etapis ning eelarves vahendeid jätkub, siis hetkel muudatuse järgi vajadust ei ole.

Lõimitud riikliku energia- ja kliimakava olulisteks prioriteetideks on energiatõhususe parandamine, taastuvenergia kasutuselevõtu suurendamine ning fossiilkütuste osakaalu vähendamine energiaallikate jaotuses. **Nii rakenduskava kui Õiglase Ülemineku territoriaalne kava on kooskõlas ajakohastamisel oleva riikliku energia- ja kliimakava kavandi eesmärkidega, panustades nende saavutamisse nii hoonete energiatõhususe parandamist kui taastuvenergia kasutuselevõttu, ringmajandust ja ressursitõhusust, aga ka säästlikku transporti ja**

kliimamuutustega kohanemist toetavate meetmete kaudu. Üksikute meetmete käivitamisel on küll esinenud viivitusi, kuid tegevused on sisuliselt energia- ja kliimaeesmärkide saavutamiseks asjakohased ja vajalikud, aidates edendada üleminekut keskkonناسäästlikumale ja ressursitõhusamale majandusele ning toetades nii riiklikke kui ka Euroopa Liidu kliimaalaseid eesmärke. Oluline fookus on rakenduskavas Ida-Virumaa õiglase ülemineku protsessi toetamisel.

Arvestades kliimaeesmärkide saavutamist toetavaid mahukaid investeeringuid, sh korterelamute energiatõhususe suurendamise ja raudtee investeeringute meetmetes, on Eesti rakenduskava panus kliimaeesmärkide saavutamisse ambitsioonikas. ERF kogueraldisest on kavas suunata 43% ning ÜF kogueraldisest 62% kliimaalaste eesmärkide toetamiseks. Senist finantsprogressi ning tulevikku kavandatud tegevusi arvestades hindame, et **rakenduskavas kehtivad kliimapanuse sihttasemed on olulises osas saavutatavad ning nende muutmiseks vaheülevaate tulemusel vajadust ei ole.**

Kuigi üldjoontes võib rakenduskava senise finantsprogressiga rahul olla, on viimaste aastate keerulised poliitilised ja majandusolud ning **rakendamise alguse viibimine avaldanud mõju rakenduskavas seatud 2024. a vahe-eesmärkide täitmisele, mistõttu kõigi seatud vahesihtide tähtaegne saavutamine ei õnnestunud.** Täielikult saavutati 37% rakenduskavas seatud vahe-eesmärkidest, lisaks 15% näitajate puhul saavutati tähtaegselt enam kui pool seatud vahe-sihttasemest. Ligikaudu veerandi vahe-eesmärkide puhul ei olnud võimalik veel tulemusi raporteerida. Sellest sõltumata hindame, et 2029. aastaks seatud sihttasemete täitmine on enamikel puhkudel endiselt realistlik. Osade rakenduskava väljund- ja tulemusnäitajate puhul peame siiski vajalikuks sihttasemeid korrigeerida, mille kohta on ettepanekud esitatud vaheülevaate peatükis 6.

Rakenduskava senist elluviimist tervikuna analüüsid on oluline arvesse võtta, et **Eesti sotsiaal-majanduslik olukord on viimastel aastatel olnud keeruline tingituna pikalt kestnud majanduslangusest ning Venemaa täiemahulise agressioonist Ukrainas.** Mõjutatud on mitmed majandussektorid (nt tarneraskused, hinnakasv) ning kogu Euroopas kasvasid hüppeliselt energiahinnad, samuti kaasnes vajadus kiiresti abistada saabuvald põgenikke. Sõja negatiivsete mõjudega paremini toime tulekuks oleme juba teinud rakenduskavas muudatusi, näiteks suunati 2023. a muudatuste käigus täiendavaid vahendeid Ukraina sõjapõgenike (ajutise kaitse saajate) kohanemisprogrammi ja eesti keele kursuste toetamiseks ning lisati täiendavad tegevused kompleksprobleemidega ja suure abivajadusega laste toetamiseks.

Eesti sotsiaal-majanduslik olukord peegeldab **regionaalsete ja sotsiaalsete erinevuste püsivust**, kus pealinna ja maapiirkondade vahel on märkimisväärne arengulõhe. 2021-2027 perioodil on astunud olulisi samme, et suunata ÜKP toetusi Tallinna ja Tartu piirkondadest väljapoole ning arvestada enam regionaalsete erisustega, eesmärgiga tagada tasakaalustatum areng ja majanduse konkurentsivõime. Selleks on Vabariigi Valitsuse tegevusprogrammis kokku lepitud eesmärk suunata ÜKP fondide 2021-2027 rakenduskava poliitikaeesmärkide „Nutikam Eesti“ ja „Rohelisem Eesti“ ettevõtluse toetusmeetmete vahenditest vähemalt 40% väljapoole Tallinna ja Tartu regioone. Ettevõtlustoetuste regionaalset jaotust seiratakse jooksvalt ning vajadusel muudetakse rakendamise käigus toetuse andmise tingimusi, et regionaalsust paremini sihistada. Lisaks on algatatud regionaalseid programme. Tingimused toetuste regionaalse jaotuse paranemiseks on loodud ja lähiajal peaks hakkama see kajastuma ka statistikas. Kindlasti jätkatakse pingutusi, et vastutavad ministriumid toetuse andmise tingimuste ettevalmistamisel veelgi põhjalikumalt analüüsiks meetme sekkumisvaldkonnas regionaalsete erisuste rakendamise vajadusi ning võtma kasutusele ühtlasemat regionaalarengut soosivaid lahendusi. Tasakaalustatud regionaalne areng ning piirkondade vahelise ebavõrdsuse vähendamine sõltub riigi erinevate poliitikate koosmõjust.

Hiljutiste hindamiste soovitustega on perioodi 2021-2027 rakendussüsteem ja jätkuvad tegevused kooskõlas ega eelda rakenduskava muutmist, kuid annavad sisendit, millele tähelepanu pöörata

meetmete kujundamisel, jooksval seirel ja mida täiendavalt analüüsida nii perioodi 2021-2027 vahehindamisel kui horisontaalsete põhimõtete hindamisel.

Rakenduskava alusel elluviidavate meetmete toimivust analüüsitakse pidevalt ning vajadusel tehakse kohendusi toetuse andmise tingimustes (näit toetatavate tegevuste ringi või sihtrühmade laiendamine, toetusemäära tõstmine, regionaalsuse suurendamine jms), et need paremini vastaks tegelikele vajadustele. Need ei eelda alati rakenduskava muutmist. Siiski tuleb arvestada, et rakendamine on veel algusjärgus ning mõjude avaldumine vajab enam aega. Seda saab põhjalikumalt analüüsida rakenduskava hindamiste käigus edaspidi.

Vaheülevaate käigus läbi viidud laiapõhjaline analüüs kinnitas, et Eesti **rakenduskavas ei ole vajadust ulatuslikeks täiendusteks, kuid mõned muudatused on siiski vajalikud**⁴⁵. Nendest peamised on esitatud järgnevalt:

- **pikaajalise hoolduse meetmete vahel tehakse rahalisi ümbertõsteid**, suurendades toetust nende tegevuste arvelt, mida rahastatakse juba muudest allikatest. Jätkatakse meetmetega, mis aitavad leevendada pikaajalise hoolduse tööjõupuudust ja suurendada sektori atraktiivsust. Tegevused hõlmavad koolitusi, seminare, mentorlusprogramme, võrgustikutöö edendamist jms, mis toetavad töötajate oskuste ajakohastamist, karjäärivõimalusi ja sektoris püsimist. Muudatused on koosõlas Eestile esitatud riigipõhiseid soovitusetega, mis rõhutavad teenuste kättesaadavuse parandamist ja vananevast ühiskonnast tingitud kasvava nõudluse rahuldamiseks vajaliku tööjõu. Pikaajalise hoolduse teenuste arendamise meetmed on alles algusjärgus, kuid toetavad mitmekülgset 2023. aastal jõustunud hooldereformi rakendamist. Lisavahendite suunamise vajadust meetmetesse vaheülevaate raames tehtud analüüsi põhjal ei ole.
- **teaduse ja arenduse meetmete vahel tehakse rahalisi ümbertõsteid**, suunates vahendeid sekkumise „T&A rahvusvahelistumise toetamine: ühendumine rahvusvahelise teadmiste turuga“ täiendavaks rahastamiseks, et tagada tulevaste (ja olemasolevate) Teamingute kaasrahastus. Riigieelarve kärpeplaanide mõjul soovitakse suurendada struktuurivahendite osa Teamingute rahastamisel.
- raudteetranspordi arendamise investeeringutes ilmnenud oluliste kallinemiste tõttu **ei ole võimalik kõiki kavandatud tegevusi ellu viia**. Tallinn-Lelle raudteelõigul jäävad seetõttu teostamata läbilaskevõime suurendamise tööd, mille osas on vajalik täpsustada ka rakenduskava.
- ehitusturul ilmnenud oluliste kallinemiste tõttu **ei ole võimalik toetada korterelamute rekonstrueerimist, väga suure läbilaskevõimega juurdepääsuvõrgu ning 5G mastide rajamist algselt kavandatud mahtudes**, mille tõttu on vajalik vähendada rakenduskava väljund- ja tulemusnäitajate sihttasemeid.
- **muudetakse rakenduskava väljund- ja tulemusnäitajate sihttasemeid**, mille puhul rakendamise käigus on selgunud, et algsed sihttaseme seadmise eeldused olid ekslikud või tegelike oludega võrreldes oluliselt erinevad, mistõttu võib oodata kehtiva sihttaseme olulist üle- või alatäitmist. Rakenduskava sihttasemed korrigeeritakse tegelikele oludele vastavaks, et seeläbi paremini seirata ka edasist rakendamise progressi.

⁴⁵ Terviklik ülevaade kõigist muudatusettepanekutest koos põhjendustega eesti ja inglise keeles on esitatud rakenduskava muudatuste koondfailis.

Kokkuvõttes hindame, et perioodi 2021-2027 ühtekuuluvuspoliitika fondide rakenduskavas kokku lepitud eesmärgid ja sekkumised on jätkuvalt asjakohased nii 2024. a riigipõhistes soovituste, ajakohastamisel oleva lõimitud riikliku energia- ja kliimakava eesmärkide kui Euroopa sotsiaalõiguste samba põhimõtete rakendamisel. Kuigi mõningad muudatused on vajalikud, mille kohta esitatakse Euroopa Komisjonile vaheülevaatega samaaegselt rakenduskava muutmise ettepanekud, ei too need endaga kaasa vajadust rakenduskava kohandatava summa ümberplaneerimiseks fondide ega prioriteetide vahel.

Vaheülevaatuse tulemusena teeme Euroopa Komisjonile ettepaneku kinnitada ÜKP rakenduskavas kohandatava summa lõplik jaotus vastavalt esialgsele ettepanekule ning rakenduskava tabelitele 166 ja 167, muudatusi kohandatava summa kasutamisel fondide ja prioriteetide vahel ei tehta.

Vaheülevaatega koos Euroopa Komisjonile esitatavad dokumendid:

- Perioodi 2021-2027 rakenduskava muudatus
- Õiglase Ülemineku territoriaalse kava muudatus
- Perioodi 2021-2027 rakenduskava ja Õiglase Ülemineku territoriaalse kava muudatuste põhjendused
- Ajakohastatud rakenduskava näitajate tulemusraamistiku meetodika
- Lisa 2. Kuludega sidumata rahastamise (FNLC) kasutamise ettepanekud ERF meetmetes 21.1.5.1 „Ühenduvus“ ja 21.2.1.1 „Jätkusuutlik ja kättesaadav elamufond“.

Lisa 1. Rakenduskava EL toetuse eelarve kasutamise ülevaade poliitikaeesmärkide ja erieesmärkide lõikes 31.12.2024 seisuga

Poliitikaesmärk	EL erieesmärk	EL toetuse eelarve	Võetud kohustused		Väljamakstud summad	
			€	% EL toetuse eelarvest	€	% EL toetuse eelarvest
PO1. Nutikam Eesti	(EK nr 1.1) Teadus- ja innovatsioonivõime, kõrgetasemelised tehnoloogiad	332 300 031	215 472 298	65%	12 570 758	4%
PO1. Nutikam Eesti	(EK nr 1.2) Digitaliseerimisest kasu toomine	156 000 000	91 149 124	58%	5 523 207	4%
PO1. Nutikam Eesti	(EK nr 1.3) VKEde kestliku majanduskasvu ja konkurentsivõimetõhustamine	179 505 206	144 213 105	80%	28 865 020	16%
PO1. Nutikam Eesti	(EK nr 1.4) Aruka spetsialiseerumise, tööstusliku ülemineku ja ettevõtluse oskuste arendamine	10 700 000	5 800 000	54%	421 688	4%
PO1. Nutikam Eesti	(EK nr 1.5) Digitaalse ühenduvuse suurendamine	63 720 000	0	0%	0	0%
PO2. Rohelisem Eesti	(EK nr 2.1) Energiatõhususe edendamine ja kasvuhoonegaaside vähendamine	452 000 000	280 410 858	62%	57 456 598	13%
PO2. Rohelisem Eesti	(EK nr 2.2) Taastuvenergia edendamine	7 000 000	0	0%	0	0%
PO2. Rohelisem Eesti	(EK nr 2.4) Kliimamuutustega kohanemine, katastroofiriski ennetamine	114 764 641	88 142 784	77%	6 056 509	5%
PO2. Rohelisem Eesti	(EK nr 2.6) Ring- ja ressursitõhusale majandusele ülemineku edendamine	111 028 963	11 681 427	11%	243 891	0%
PO2. Rohelisem Eesti	(EK nr 2.8) Säästva mitmeliigilise linna liikumiskeskonna edendamine	96 000 000	15 125 498	16%	7 207 045	8%
PO3. Ühendatum Eesti	(EK nr 3.1) Üleeuroopalise transpordivõrgu (TEN-T) arendamine	501 200 000	399 675 960	80%	155 338 539	31%
PO3. Ühendatum Eesti	(EK nr 3.2) Säästva piirkondliku ja kohaliku liikuvuse edendamine	20 000 000	10 000 000	50%	160 981	1%
PO4. Sotsiaalsem Eesti	(EK nr 4.1) Parandada kõigi töötajate töölesaamise võimalusi	52 830 270	32 262 666	61%	4 827 308	9%
PO4. Sotsiaalsem Eesti	(EK nr 4.11) Parandada teenuste kättesaadavust ja sotsiaalkaitstesüsteeme	48 160 000	40 712 895	85%	8 915 995	19%
PO4. Sotsiaalsem Eesti	(EK nr 4.13) Toiduabi	15 612 147	15 612 147	100%	2 056 664	13%
PO4. Sotsiaalsem Eesti	(EK nr 4.2) Hariduse ja koolituse teenustele juurdepääsu parandamine	72 000 000	56 751 345	79%	1 362 824	2%
PO4. Sotsiaalsem Eesti	(EK nr 4.3) Sotsiaal-majandusliku kaasamise edendamine	95 600 000	68 961 637	72%	2 254 477	2%
PO4. Sotsiaalsem Eesti	(EK nr 4.4) Edendada kohanemist muutustega, tervist ja töökeskkonda	38 050 000	35 439 926	93%	4 641 861	12%
PO4. Sotsiaalsem Eesti	(EK nr 4.5) Tööturu vajadustele vastava kutse- ja kõrghariduse arendamine	132 081 117	127 142 945	96%	4 747 719	4%
PO4. Sotsiaalsem Eesti	(EK nr 4.6) Võrdne juurdepääs kvaliteetsele ja kaasavale haridusele	29 488 658	29 488 658	100%	3 154 787	11%
PO4. Sotsiaalsem Eesti	(EK nr 4.7) Elukestva õppe ja ümberõppe võimaluste edendamine	82 245 860	63 090 427	77%	4 767 554	6%
PO4. Sotsiaalsem Eesti	(EK nr 4.8) Soodustada aktiivset kaasamist, parandada konkurentsivõimet	115 144 772	102 205 309	89%	7 489 353	7%
PO5. Inimestele lähedasem Eesti	(EK nr 5.1) Tervikliku arengu, jne. soodustamine linnapiirkondades	41 716 000	4 933 823	12%	145 660	0%
PO5. Inimestele lähedasem Eesti	(EK nr 5.2) Tervikliku arengu jne soodustamine mujal kui linnapiirkonnas	151 190 000	81 891 021	54%	5 462 354	4%
PO6. Õiglane Üleminek	(EK nr 8.1) Õiglane üleminek	340 284 888	325 259 906	96%	15 470 651	5%
Tehniline abi	Tehniline abi	110 714 232	36 598 256	33%	14 905 131	13%
	KOKKU	3 369 336 786	2 282 022 016	68%	354 046 575	11%

Allikas: Struktuuriotetuse registri aruandlussüsteem, aruanne „SFSA 2021-2027 Eelarve täitmine“.